

ΜΙΜΗΣ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΠΡΙΝ ΣΒΗΣΟΥΝ
ΤΑ ΦΩΤΑ

Αυτοβιογραφία - Ιστορία

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία

Πεζογραφία – 540

Μίμης Ανδρουλάκης, *Πριν σβήσουν τα φώτα.*

Το ξεκίνημα. Αυτοβιογραφία - Ιστορία

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Φωτογραφία εξωφύλλου: αρχείο Δημήτρη Παπαδήμου,

Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET

Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Μίμης Ανδρουλάκης, Αθήνα, 2022

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Νοέμβριος 2022

Κ.Ε.Τ. Ε437 Κ.Ε.Π. 709/22 ISBN 978-618-07-0194-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213.

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Αναζητώντας τον Εαυτό μου	13
---	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Δημήτριος ο Λάτιος *Ταξίδι στο Παρελθόν*

Τα ίχνη των πουλιών στον αέρα	23
Απολλωνία	29
Λεύκιος, το πεπρωμένο – Μαρκέλλα	36
Μόκα της Μασσαλίας	43

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μια γενετική λοταρία στα βουνά της Κρήτης *Ρίζα και Ιστορία*

Κώστας Μητσοτάκης: «Όχι μόνο...»	49
«Ίντα 'ναι η Κρήτη;»	54
Οι Βενετσιάνοι μας διώχνουν από το Οροπέδιο – Οι Αλέξηδες	60
Η επιστροφή στους Ποτάμους – Ένας ιστορικός γάμος	68

ΜΙΜΗΣ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

Η Αλεξο-Κατερίνα και το μυστήριο του «Κ. Π.»	73
Ο Αλεξο-Γιάννης των Ποτάμων	76
Ο γρίφος της καταγωγής των Ανδρουλάκηδων – Ο παππούς Δημήτρης	80
Οι Πετροπουλάκηδες της Μάνης στην Κρήτη	88
Το μπλέξιμο του Καρλ Μαρξ στο Κρητικό Ζήτημα	95
Η γέννηση του Αγίου Νικολάου – Οι Κούνδουροι	99

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Δύσκολοι καιροί – παιδικά χρόνια

Μια συνομιλία με τον «Φιλεντέμ» (Πάτρικ Λη Φέρμορ) . . .	109
Ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης στα μέρη μας – παιχνίδια της τύχης	121
Η απαγωγή της Ειρήνης	134
Τα πρόσωπα του '51 με στοιχειώνουν	141
Η πρόβα της Μελίνας στο σπίτι μας	148
Η Λάικα, ο «Βεελζεβούλ» κι ο «Παπατζής»	160

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ξεμύτισμα στη συναρπαστική
δεκαετία του '60

Νίκος Κούνδουρος: Ένας πρίγκιπας στο τσαγκαράδικο . . .	175
«Minos Beach»: Η αλήθεια για μια ανατρεπτική καινοτομία	183
Η Φρειδερίκη, η προίκα και το γέλιο των γαϊδουριών . . .	191
Ο Μάνος και... ο Μάνος	197
Ο Λεωνίδας Κύρκος και η χαμένη μπουγάτσα	202
Διπλή Ζωή	207
Τι νύχτα! Ο θάνατός μου κι η καταστροφή	227

ΠΡΙΝ ΣΒΗΣΟΥΝ ΤΑ ΦΩΤΑ

Δύο δολοφονίες και μια διάσημη φυγή	234
Δύο μεγιστάνες – τρεις ξεχωριστές γυναίκες: Μαρία Κάλλας, Σοράγια, Ειρήνη Παππά	241
Ο πρίγκιπας Πέτρος... η Μαρία Βοναπάρτη και η ταπείνωση του τσαγκάρη	249
Οι «εισβολές», τα Τρία Γάμα και ο «Γέρος»	257
Ταπεινώσεις κι εξέγερση	265
Κατεψυγμένοι πρωθυπουργοί	268
Ο «Γέρος» σε εαμικό καϊκι – Ο Επιτάφιος του Χρύσανθου «Σήκω, Νίκο, να τον δεις»	275
Οι τρελοί, οι αλήτες και οι εραστές	282
Οι τρελοί, οι αλήτες και οι εραστές	288
Δεκάδες Αν	295
Η μέρα που εξέτρεψε τη ζωή μου (μας)	302
Από το Μυθιστόρημα στα Μαθηματικά: ο προάγγελος του Μ ^ν	310
Απ' τον «Μάη '68» στα μυστικά Ράλλη και Τσαλδάρη	315
Πυλάδης, το πεπρωμένο μου	322

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Ήμουν ένας απ' αυτούς...
Αντίσταση – «Πολυτεχνείο '73»

Στο μπλόκο για την απόδραση του Αλέκου Παναγούλη	331
Ποτέ ξανά...	340
Τρούμπα, Ευρυτανίας 9, «Λεύκα» και Μπιθικώτσης	347
Η «Τσιγγάνα» των Καλών Τεχνών και τα μαθηματικά	362
Κύκλοι, ομάδες, ζευγαρώματα	372
Σκηνές του '71	380
Στις φάμπρικες στο Μεγάλο Λιμάνι με τον «Μήτσο»	390
Η χαμένη «Ρόζα» και οι νέες διεργασίες	406
Παρθένο βλέμμα – Ταξίδι στον βυθό	413

1972: Ξεκίνημα με εκπλήξεις	428
Η Πλατεία Μαβίλη και η τριάς: Ν. Βουλγαρίδης, Φ. Φίλιος, Κ. Τζιαντζής	442
«Συγκάτοικοι» με τον Κώστα Φιλίνη – Το «σύνδρομο Κάιν» στην Αριστερά	452
Το «Πολυτεχνείο» του Φλεβάρη και το πτώμα-σωτήρας μου	461
Σύλληψη: ο «καλός» άνθρωπος Ευάγγελος Μάλλιος . . .	468
Καβάλα-Ελευθερούπολη: Ανθρώπινα και ευτράπελα . . .	486
Οι «ρωγμές» Ηλία Ηλιού-Λεωνίδα Κύρκου και ο απροσδόκητος πληθωρισμός	497
Το μυστικό της Τετάρτης 14 Νοεμβρίου	504
Πέμπτη: Συντονιστική και Αυτοδιαχείριση	521
«Αγαπήστε αυτή τη μεγάλη νύχτα: δεύτερη δεν θα υπάρξει στη ζωή μας»	531
Η «Υβρις» Νο 8 και οι μακροχρόνιες συνέπειές της	544
Ο άνθρωπος του αμετάκλητου σφάλματος	554
Προκατάληψη ή συμπάθεια προς το «Πολυτεχνείο»	563
Λαθρεπιβάτης ανάμεσα στο Κόκκινο και το Μαύρο	568
Η τελευταία μέρα της δικτατορίας και το πεπρωμένο μου	579
 ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ: Η Γενιά	 591

«Εγώ είμαι οι Άλλοι». Κι όμως στα μύχια του εσώτερου εαυτού μας υπάρχει ένας ζωτικός πυρήνας, εντελώς προσωπικός, τον οποίο έχουμε χρέος να καλλιεργήσουμε και να υπερασπίσουμε με κάθε τίμημα.

M. A.

1972: Ξεκίνημα με εκπλήξεις

Η ΑΣΦΑΛΕΙΑ δεν πήρε μυρωδιά την προλεταριακή μου αποστολή στον Πειραιά, αλλά όχι και η μάνα μου στον Άγιο Νικόλαο, με δύο μωρά, τον Αλέκο και τον Γιώργη, και τον Μανόλη να μπαίνει στη συνέχεια στο Μαθηματικό του Πανεπιστημίου Αθηνών.

«Εγώ βγάζω τα μάτια μου με τη βελόνα για να μη γίνεις τσαγκάρης κι εσύ κάνεις τον εργάτη», διαμαρτυρήθηκε. Μυστήριο το δίκτυο πληροφοριών της. «Ρώτερο» το μοδιστράδικο.

Τέλη '71-αρχές '72 υπήρχε έντονη κινητικότητα των φοιτητών και στις σχολές του ΕΜΠ είχαν πάρει μια πρώτη μορφή οι Επιτροπές Αγώνα, το πρόπλασμά τους. Η απαρχή του φοιτητικού κινήματος. Στους Ηλεκτρολόγους-Μηχανολόγους κυριαρχούσαν οι «αδέσμευτοι». Στους Τοπογράφους Μηχανικούς επικρατούσε μια απίστευτη ομοψυχία, πέρα από ιδεολογικές προτιμήσεις, γύρω από δυο τρία κύρια πρόσωπα. Απόλυτη κυριαρχία της Αντι-ΕΦΕΕ. Στους Χημικούς Μηχανικούς έδιναν τον τόνο οι πρώτοι κνίτες και ρηγάδες. Στους Πολιτικούς Μηχανικούς μια ενδιαμέση κατάσταση. Μικτή η τάση και στους Αρχιτέκτονες, μ' ένα κλικ «αριστερότερα».

Ξεκινούσαν οι περισσότεροι με πλήρη επίγνωση των συ-

νεπειών της δράσης τους. Τέλη '71 είχα στη διάθεσή μου τον πλήρη κατάλογο ανά σχολή, σ' όλα τα ανώτατα ιδρύματα, των φοιτητών που είχαν συλληφθεί, βασανιστεί, φυλακιστεί, εκτοπιστεί ή αποβληθεί. Δηλαδή των προηγούμενων ηλικιακών ομάδων.

Ένα μεσημέρι λοιπόν, λίγες μέρες μετά του Αϊ-Γιαννιού, Γενάρης του '72, με πλευρίζει στην έξοδο του εστιατορίου, στον πέμπτο όροφο των Μηχανολόγων, ένας ψηλόλιγνος τύπος, δύο χρόνια μεγαλύτερος, και μου ψιθυρίζει: «Κατεβαίνω προς Λιοσίων». Τον είχα αντιληφθεί να «κατασκοπεύει» τα πηγαδάκια κι αν δεν έβλεπες τη λάμψη, ίσως και κάποια τρέλα, στα μάτια του ή το ελαφρό υπομειδιάμά του, θα τον έπαιρνες για «άνθρωπο που γύρισε απ' το κρύο».

Λίγο προσεκτικός να ήσουν, μπορούσες να διακρίνεις ποιος έχει στρατολογηθεί πρόσφατα από παράνομη οργάνωση. Εκεί που ένας φοιτητής ήταν, ας πούμε, ένας εκδηλωτικός και ερωτικός ροκάς, μεταμορφωνόταν σε αυστηρό αγόρι, λιγομίλητο, μ' ένα αίσθημα μεγάλης αποστολής να βαραίνει τους ώμους του! Η καλύτερη εκδοχή του φέρει το όνομα Γιάννης Μαρούκης, πρωτοετής στους Τοπογράφους. Τον αγαπημένο Γιάννη τον πρωτογνώρισα το '72 σε μία από τις πρώτες δημόσιες «συνδικαλιστικές» ομιλίες μου στα σκαλιά, έξω από τα γραφεία των «διορισμένων» από τη χούντα, στο κτήριο Μηχανολόγων. Αυτό συνέβη ύστερα από μήνες. Τώρα όμως ο «τύπος», εκατό μέτρα μπροστά μου, προσπαθεί να με εντυπωσιάσει με τα συνωμοτικά του μέτρα. Ελίσσεται, μπαίνει στο πολυκατάστημα ηλεκτρικών ειδών από την είσοδο, βγαίνει από την πλαϊνή στον παραδίπλα δρόμο. Δεν τον ακολουθώ και βαδίζω ίσια τη Στουρνάρη. Τρέχει να ξαναβγεί μπροστά μου. Μπαίνει βγαίνει στη στοά, κοιτάζει τις αθλητικές εφημερίδες στο περίπτερο για να ελέγξει πίσω τον χώρο. Τα κόλπα του είναι εν πολλοίς αχρείαστα κι αφύσικα. Του κάνω καφόνι, επιβιβάζομαι στο λεωφορείο και

κατεβαίνω δυο στάσεις πιο κάτω. Τώρα με ακολουθεί αυτός, αφού του βγήκε η ψυχή να εξακριβώσει πού χάθηκα.

Εντέλει περπατάμε, ασφαλείς, στους παράπλευρους δρόμους προς τη Λιοσίων.

«Όπως κατάλαβες, ήρθε η σύνδεσή σου με τη Σπουδάζουσα της ΚΝΕ. Δεν ξέρουμε από πού».

Οι ελπίδες που μου άφησε ο Δημήτρης Μουρτζίκος για μια ευρύτερη πρωτοβουλία στον χώρο της Αριστεράς, πήγαν στράφι. Συρρικνώθηκαν σ' έναν σύνδεσμό μου με την ΚΝΕ. Δεν είχε κανένα νόημα να τα συζητήσω με τον «τύπο» δίπλα μου.

Είχα πει τότε στον Μουρτζίκο:

«Δημήτρη, ο Ριζοσπάστης που μου δίνεις έχει μόνο συμβολικό νόημα. Κατά τα άλλα δημοσιεύει μπαγατάκια νέα τριών μηνών. Αντί αυτού ή άλλο πιο ανοιχτό έντυπο να γίνει όργανο πολιτικού και ιδεολογικού διαλόγου για την ανασυγκρότηση κι ενότητα της Αριστεράς».

«Θα γίνει κι αυτό όταν θ' ανοίξουν οι διαδικασίες για το 9ο Συνέδριο του ΚΚΕ».

Αυτό μου απάντησε ο Μουρτζίκος. Ήθελε να με συνδέσει με τον «παλαίμαχο» Δημήτρη Τσιάρα. Είχα επιφυλάξεις, κι ευτυχώς, γιατί η Ασφάλεια είχε ταυτοποιήσει πολύ νωρίς τον ρόλο του. Ως επικεφαλής τής υπό ίδρυση ΚΝΕ.

Ο νεαρός σύντροφος δίπλα μου, δυο χρόνια μεγαλύτερος, είναι οικείος και εμφανώς συγκινημένος, αλλά στην πορεία του λέω τρεις φορές «Όχι» στις προτάσεις που εκείνος αποκαλεί «γραμμή».

«Τι χαμός είναι αυτός στο έτος σου, στη σχολή σου. Δηλαδή, έχουν βγει μπροστά τόσα άτομα. Η “καθοδήγηση” –το κέντρο– καλεί να αποσυρθούν απ' αυτά τα χαλαρά σχήματα, τις Επιτροπές Αγώνα, και να ενταχθούν στην Αντι-ΕΦΕΕ».

«Είναι σαν να ζητάς να φύγουν τα ψάρια από τη θάλασσα. Ο παράνομος ή μισο-παράνομος πρέπει να κολυμπά σ'

αυτές τις χαλαρές συσπειρώσεις σαν το φάρι στο νερό. Άσε που η Αντι-ΕΦΕΕ, αντί να είναι η πλατιά μετωπική της ΚΝΕ, θα 'πρεπε να αποτελεί την κοινή δημοκρατική συνδικαλιστική έκφραση όλων των φοιτητών. Η πραγματική και νόμιμη ΕΦΕΕ».

«Φαίνεται έγινε κάποια προσπάθεια να πειστεί ο “Ρήγας” να συμμετάσχει, αλλά δεν...»

«Προσχηματικά. Μα δεν είναι θέμα συνεννόησης και συμμαχίας παράνομων οργανώσεων, αλλά αυτοδίκαιης συγκρότησης των δημοκρατών φοιτητών σε κάθε σχολή, σε κάθε μαζικό φοιτητικό χώρο. Τέλος πάντων, αυτό έληξε...»

«Θα αναλάβεις την οργάνωση της ΚΝΕ Πολυτεχνείου;»

«Πρώτο, πρέπει να κινηθούμε παράλληλα για ένα διάστημα. Καλό είναι να υπάρχουν στεγανοί κλάδοι της οργάνωσης και να εξασφαλιστεί σταδιακή αφομοίωση δίχως τσαλαβουτήματα και μακροβούτια.

»Δεύτερο, φοιτητές γνωστοί όπως εγώ, αναγνωρισμένοι, καταξιωμένοι στους χώρους τους πρέπει τώρα να βγουν μπροστά, ανοιχτά, με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Οι 30 θα γίνουν σύντομα 300 και γρήγορα 3.000. Πρέπει να επιταχύνουμε τη μαζικοποίηση. “Πέντε χρόνια αρκετά, δεν θα γίνουν εφτά”, λέει ο κόσμος. Δεν υπάρχει καιρός να γίνω υπόγειος και να σχηματίζω “τριάδες” στην αφάνεια. Γι’ αυτή τη δουλειά θα βρεθούν άλλοι, όπως εσύ».

«Έχεις δίκιο. Τότε πρέπει να μας δώσεις τη λίστα των δικών σου ανά σχολή για κανονική τυπική στρατολόγηση στην ΚΝΕ».

«Είναι αντιπαραγωγικό και άκρως επικίνδυνο να κυκλοφορούν λίστες με ανθρώπους από διαφορετικές σχολές, πόλεις, περιφέρειες. Τους εξωπανεπιστημιακούς τους έχω ήδη δώσει εκεί που έπρεπε, δεν είναι δική σας δουλειά. Τους άλλους τους έχω προετοιμάσει, δρουν σαν να είναι μέλη της ΚΝΕ ή της Αντι-ΕΦΕΕ και σταδιακά θα περνούν ώριμα στις

αντίστοιχες οργανώσεις. Θα τους βρίσκετε, θα σας βρίσκουν. Για το Πολυτεχνείο είναι πιο εύκολο, αλλά τι νόημα έχει να σου πω δέκα ονόματα στην τάδε πόλη της Κρήτης, όταν εκεί δεν έχετε κανέναν να τους κρατήσει. Μεταβατικά θα κινηθούμε παράλληλα».

Έμεινε σύμφωνος κι έτσι στη συνέχεια ο πρώτος γραμματέας της Σπουδάζουσας της ΚΝΕ θα με ονομάσει «Ο 38ος Παράλληλος», από τον Πόλεμο της Κορέας. Δηλαδή ο μεθοριακός, στη γραμμή του μετώπου.

Ο συνομιλητής μου ήταν ευφυής, μέτριας κατάρτισης, ακατάλληλος για τον μαζικό χώρο, ωστόσο επιδέξιος συνωμότης. Εκ φύσως «υπόγειος», όπως δύο άλλοι καλοί φίλοι στους Χημικούς Μηχανικούς, ο Κώστας Τριανταφύλλου και ο Μίμης Μαρινάκης. Μου δημιουργήθηκε τότε η εντύπωση ότι η ανερχόμενη ΚΝΕ τηρεί απαρέγκλιτα τους συνωμοτικούς κανόνες. Πού να 'ξερα...

Η αφετηρία του ανοιχτού φοιτητικού κινήματος είναι, νομίζω, η 22α Ιανουαρίου του '72. Διενεργούνται γενικές συνελεύσεις με κεντρικό θέμα τις ελεύθερες εκλογές για την ανάδειξη των διοικητικών συμβουλίων των φοιτητικών συλλόγων. Συγκεντρώνονται υπογραφές για την κατάθεση σχετικών προσφυγών στα πρωτοδικεία. Η θητεία των διορισμένων λήγει το καλοκαίρι του '72. Η δράση τους περιορίζεται σε χοροεσπερίδες, εκδρομές και κυρίως στη διάθεση δωρεάν εισιτηρίων για τα ποδοσφαιρικά μας. Καθοδηγούνται άμεσα από τη Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών της Προεδρίας της Κυβέρνησης. Προσωπικά από τον Γ. Γεωργαλά πρώτα και τώρα από τον Βύρωνα Σταματόπουλο. Ταυτόχρονα από το «Σπουδαστικό» της Ασφάλειας. Είχα μια ελπίδα ότι δεν ήταν τόσο άμεση η συνεργασία των διορισμένων με την Ασφάλεια, αλλά οι επιστολές του χουντικού προέ-

δρου της Διοικούσας Επιτροπής Συλλόγων του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, Α. Πεβερέτου, αποδεικνύουν ότι επρόκειτο για ψευδαίσθησή μου. Συστήνει στη χουντική κυβέρνηση τη συνεργασία με το «Σπουδαστικό» της Ασφάλειας για το ενδεχόμενο διενέργειας εκλογών – βίας και νοθείας.

Στις συνελεύσεις του Γενάρη έρχεται στην επιφάνεια η ζύμωση που έχει προηγηθεί. Βγαίνουν μπροστά δεκάδες νέα πρόσωπα. Είμαι ομιλητής στη συνέλευση στη σχολή μου.

Σειρά τον Μάρτη έχουν οι τοπικοί, επαρχιακοί φοιτητικοί σύλλογοι, με πρώτη όπως πάντα τη Φοιτητική Ένωση Κρητών, που απαιτούν με ψηφίσματα ελεύθερες εκλογές.

Την πέμπτη επέτειο της 21ης Απριλίου, από στόμα σε στόμα πραγματοποιείται μια συμβολική συγκέντρωση στα Προπύλαια, όπου ψάλλουμε τον Εθνικό Ύμνο και το «Πότε θα κάνει ξαστεριά». Συνθήματα: «Ελευθερία», «Πέντε χρόνια αρκετά ...». Στο κυνηγητό τη γλιτώνω. Συλλαμβάνονται αρκετοί.

Η απεργία των υπομηχανικών για κεκτημένα και η κινητοποίηση των τοπογράφων μηχανικών είναι οι πρώτοι μαζικοί αγώνες με κλαδικά αιτήματα εκτός από τα γενικά φοιτητικά.

Αποφασιστικό ρόλο στην πλατιά κινητοποίηση των φοιτητών, παίζουν οι τοπικοί σύλλογοι: Κρητών, Στερεοελλαδικών, Ηπειρωτών, Πελοποννησίων, Αρκαδών, Πατριών, Ηλείων, Λαρισαίων, Λαμιωτών, Κερκυραίων, Χίων, κ.ά.

Στη συλλογική κι ατομική μνήμη έχει καταγραφεί η συναυλία που οργάνωσε η ΦΕΚ (Φοιτητική Ένωση Κρητών) στο «Σπόρτιγκ» τον Μάη του 1972, στην επέτειο της Μάχης της Κρήτης, με τους Γιάννη Μαρκόπουλο, Νίκο Ξυλούρη, Χαράλαμφο Γαργανουράκη, κ.ά.

Στη ΦΕΚ μεσουρανούσαν τότε ο Βασίλης Πεντάρης, πρόεδρος, και η δημεγέρτης Ιωάννα Καρυστιάνη, εκ Χανίων και οι δύο. Με προσφυγική καταγωγή η δεύτερη.

Ο Βασίλης από οικογένεια της «βαθιάς Κρήτης», ρίζα από τον Πρινέ Σελίνου. Βενιζελικοί, βγήκαν την Κατοχή με το ΕΑΜ στο βουνό, αλλά μετά επέστρεψαν στη μεταβενιζελική παράταξη. Ξακουστή πανελληνίως η βεντέτα Πεντάρηδων-Σαρτζετάκηδων με διαδοχικούς φόνους. Το τελευταίο φονικό διέπραξε ο δεκαπεντάχρονος μαθητής Βαγγέλης Πεντάρης, για να εκδικηθεί τη δολοφονία του δεκατετράχρονου αδελφού του, Ανδρέα, από τον Ευτύχη Σαρτζετάκη. Στο πλευρό του δεκαεξάχρονου πλέον Βαγγέλη στη δίκη οι μαθητές των γυμνασίων, μεταξύ των οποίων κι ο μαθητής Βαρδής Βαρδινογιάννης! Οι δέκα ένορκοι ανακήρυξαν αθώο τον Βαγγέλη, τον μεγαλύτερο αδελφό του συμφοιτητή μας Βασίλη.

Ο Βαγγέλης Πεντάρης θα γίνει πλοίαρχος, κυρίως των Βαρδινογιάννηδων, και θα εκλεγεί βουλευτής με το ΠΑΣΟΚ το '81 στη Β' Πειραιά. Ο Ανδρέας Παπανδρέου κεραυνοβολήθηκε όταν άκουσε την αμηχανία του Βαγγέλη Πεντάρη: «Μου σκότωσε ο αδελφός του τον αδελφό, του σκότωσα τον αδελφό και τώρα πρέπει να τον ψηφίσω Πρόεδρο Δημοκρατίας;» Τον Χρήστο Σαρτζετάκη, τον ξακουστό ανακριτή στη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη. Τελικά τον ψήφισε και στις τρεις ψηφοφορίες. Η βεντέτα πήρε τέλος οριστικά. Ο Βαγγέλης, παρά τη διαφορά ηλικίας, είναι φίλος μου.

Ο Γιάννης Μαρκόπουλος ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος την κατάλληλη στιγμή, με το μουσικό πολιτιστικό του κίνημα «Επιστροφή στις Ρίζες». Στην ουσία μια μορφή «Επιστροφής στο Μέλλον». Ακολούθησε δικό του δρόμο σε σχέση με τους άλλους επιγόνους του Μίκη. Στην Πλάκα, στη «Λήδρα», χαλούσε τον κόσμο ο Νίκος Ξυλούρης με τα τραγούδια του. Το «Χρονικό» («Καφενείο "Η Ελλάς"») του Μαρκόπουλου ήταν έκπληξη και τομή. Και η «Ιθαγένεια» του '72. Με τον Γιάννη, τον Γεραπετρίτη, γιο βενιζελικού νομάρχη, δημιούργησα στενή σχέση. Ένα παγωμένο βράδυ στο

σπίτι του στην Κυψέλη μου χάρισε το παλιό παλτό του, της περιόδου του Λονδίνου. Μου 'πεφτε, βέβαια, μεγάλο. Αργότερα μια φίλη μου, πολιτικός μηχανικός, έγινε τραγουδίστρια του με τον Γιώργο Νταλάρα. Ένωθε όμως να τον πιέζει ο «πληθωρισμός» του Μίκη, ιδιαίτερα μετά το '78 που ξαναπροσέγγισε το ΚΚΕ ο «Ψηλός». Έτσι άρχισε να βλέπει ο Γιάννης ασύμβατη τη φιλία μας, δύο Λασιθιωτών, με τη διάβιου σχέση μου με τον Χανιώτη Μίκη. Οφείλω να ομολογήσω ότι μερικές φορές ο Μίκης σταματούσε την οδήγηση όταν άκουγε μια μελωδία στο ραδιόφωνο και με ρωτούσε έκπληκτος: «Τίνος είναι αυτή;» «Του Γιάννη Μαρκόπουλου». Φέρ' ειπείν, το «Ποιος πληρώνει τον βαρκάρη» ή το «Όχι, δεν πρέπει να συναντηθούμε» ή το «Πέρα από τη θάλασσα». Δηλαδή ακόμα και σε επιμέρους λυρικά κομμάτια, εκτός από τα μεγάλα έργα του. Ο Γιάννης «κρητικοποίησε» μουσικά το ανερχόμενο φοιτητικό κίνημα. Εκείνη τη νύχτα, 15 Μαΐου του '72, 5.000 φοιτητές μέσα κι έξω από το «Σπόρτιγκ» τραγούδησαν κι έκλαψαν, κι ύστερα ξεχύθηκαν στην Πατησίων με συνθήματα «Κάτω η χούντα», «Δημοκρατία», «Ελευθερία», άδοντες το «Πότε θα κάνει ξαστεριά».

Ήμουν σε μία από τις ομάδες των διαδηλωτών που έμπαιναν έβγαιναν στην Πατησίων από διαφορετικά σημεία κι αιφνιδίαζαν τις αστυνομικές δυνάμεις. Έτσι με ανθρωποκυνηγητό φτάσαμε ως τον ΟΤΕ, άλλοι έτρεξαν προς τα κάτω, μερικοί όπως εγώ προς την άνοδο της Αλεξάνδρας ανάμεσα στα διερχόμενα αυτοκίνητα.

Μου 'χε κοπεί η ανάσα, πίσω έτρεχαν οι αστυνομικοί, ένα «100» έστριβε επιτόπου στην Πατησίων, όταν ένα ταξί σταμάτησε στο πλάι μου. Άνοιξε κάποιος το πίσω τζάμι και μου φώναξε:

«Μπες μέσα, παιδί μου, μπες».

Ανοίγω την μπροστινή πόρτα και κάθομαι, ενώ ο ταξιτζής διαμαρτύρεται έντονα στον πίσω πελάτη:

«Δεν θέλω να βρω τον μπελά μου, κύριε, είμαι επαγγελματίας, θα μου αφαιρέσουν την άδεια».

«Να πεις ότι σε διέταξε ο Σακελλάριος».

«Μα τι λέτε, κύριε, εγώ δεν ξέρω κανένα Σακελλάριο», ξεφωνίζει συνεχίζοντας την οδήγηση.

«Νεαρέ μου, εσύ ξέρεις ποιος είναι ο Σακελλάριος;» με ρωτά ο πίσω κύριος, πολύ μεγαλούτσικος για τη χαριτωμένη μικρή που τον συνοδεύει.

«Τρεχάτε να προλάβουμε το Τραμ το τελευταίο», απαντώ τραγουδιστά κι ας μην είχα δει ποτέ μου τηλεόραση εκτός από λίγα ματς.

Ο Αλέκος Σακελλάριος έκανε σαν παιδί επειδή τον αναγνώρισα!

«Βλέπεις...» παρατηρεί τον ταξιτζή. «Στρίψε αριστερά για Κυψέλη».

«Δεν θα το ξεχάσω ποτέ, κύριε Αλέκο», τον αποχαιρέτησα ασφαλής πλέον. Τον προικισμένο σεναριογράφο-σκηνοθέτη, στιχουργό, χρονογράφο και δεν ξέρω τι άλλο, γοητευτικό Αλέκο Σακελλάριο.

Οι πρώτες συνελεύσεις για προσφυγές στα πρωτοδικεία, με στόχο τις ελεύθερες εκλογές, απέδειξαν τη γύμνια της χούντας. Φέρ' ειπείν, στη συνέλευση της Νομικής, ανάμεσα στους 500 παρευρισκομένους φοιτητές, ούτε 20 δεν ήταν χουντικοί, κι αυτοί διορισμένοι.

Όμως ένα νέο πρόβλημα εμφανίστηκε απρόσμενα στην ημερήσια διάταξη του φοιτητικού κινήματος: Η σύνταξη σχεδίου Καταστατικού Χάρτη Παιδείας εν κρυπτώ από επιτροπή κυρίως καθηγητών, υπό τους ακαδημαϊκούς Γ. Ξανθάκη και Κ. Αλεξόπουλο.

Στο φοιτητικό εστιατόριο ήρθε η πληροφορία ότι κλήθηκαν οι διορισμένοι της ΔΕΣΕΜΠ και ΕΦΕΕ να καταθέσουν

προτάσεις σε θέματα αποκλειστικά «φοιτητικής μέριμνας» (σίτιση, στέγαση). Επικρατεί αναβρασμός και αυθόρμητα γίνεται συγκέντρωση στο αίθριο, έξω από το εστιατόριο και τα γραφεία των διορισμένων. Μερικοί φοιτητές, κυρίως των Μηχανολόγων, με σηκώνουν στη σιδερένια ελικοειδή σκάλα που βγάζει στην ταράτσα και βλέπει στην Μπουμπουλίνας. Εντελώς απροειδοποίητα έπρεπε να βγάλω λόγο. Η σκάλα τρέμει σύγκορμη και δεν θ' αργήσω να ρητορεύω ακόμα και πάνω σε τηλεφωνικό θάλαμο που κλυδωνίζεται. Τώρα όμως, με γενικό πολιτικό φόντο τη δημοκρατία, ζητώ τη συμμετοχή εκλεγμένων εκπροσώπων των φοιτητών στη σύνταξη του Καταστατικού Χάρτη, με αιτήματα: την αυτοτέλεια των ιδρυμάτων· ακαδημαϊκές ελευθερίες· κατάργηση του Κυβερνητικού (χουντικού) Επιτρόπου και του «Σπουδαστικού» της Ασφάλειας.

Ήταν η πρώτη ομιλία μου εκτός αμφιθεάτρου.

Πέρασε το καλοκαίρι του '72 – η πίεση για εκλογές στη νέα ακαδημαϊκή χρονιά έγινε ασφυκτική και τα όργανα της χούντας επεξεργάστηκαν ένα σχέδιο φοιτητικών εκλογών «βίας και νοθείας». Η διορισμένη διοίκηση της ΕΦΕΕ αναγγέλλει αρχαιρεσίες το αργότερο μέχρι τον Δεκέμβρη του '72. Οι χουντικοί άρχισαν να μαγειρεύουν τους εκλογικούς καταλόγους κι ήταν αποφασισμένοι να μην επιτρέψουν αντιπροσωπευτικές εφορευτικές επιτροπές και να κρατήσουν πάση θυσία υπό τον έλεγχό τους τις κάλπες.

Σε δύο σχολές όμως του ΕΜΠ, στους Τοπογράφους Μηχανικούς και στους Χημικούς, το χουντικό σχέδιο παρέλυσε. Ήταν ένα θαύμα της μαζικότητας, της ενότητας και της δημοκρατικής επαγρύπνησης. Ταυτόχρονα ένα μεγάλο πολιτικό μάθημα απέναντι στον σεχταρισμό κι αριστερισμό.

Δεν υπήρξα ποτέ τυπικό δείγμα συνδικαλιστή φοιτητή, όπως με αναφέρουν δημοσιεύματα και σχετικά βιβλία. Γι' αυτό τον ρόλο δίναμε ευκαιρίες για ανάδειξη σε δεκάδες

συναδέλφους, «οργανωμένους» ή μη. Δηλαδή, δεν διαπραγματευόμουν με την Πρυτανεία ούτε μετείχα σε Διασχολικά. Συμπρωταγωνιστούσα στις διεργασίες και παρενέβαινα δημόσια σε κρίσιμες στιγμές.

Εκείνη τη μέρα της συνέλευσης, 26 Οκτωβρίου, έφαγα χρόνο να πείσω κάποιους αριστερίζοντες του πανεπιστημίου να μην εξαγγείλουν αποχή εκ των προτέρων από τις διαδικασίες, όπως η ΑΑΣΠΕ, η παράταξη του μαοϊκού ΕΚΚΕ. Όταν έφτασα στη συνέλευση των Τοπογράφων με περίμενε με αγωνία όλη η κομπανία, αν και υπήρχε ομοφυχία και είχαν λυθεί προκαταβολικά τα ζητήματα. Πρώτα στου Νυσταζάκη το σπίτι στο Χαλάνδρι, όπου η κυρία Αλίκη τηγάνιζε τόνους πατάτες με μεραμπελλιώτικο λάδι, κι ύστερα, την τελευταία στιγμή, στο γειτονικό σπίτι της Θάλειας Μακρή στη Θεμιστοκλέους. Επιτέλους μπήκε μια νέα φουρνιά του '72-'73 με κορίτσια, όπως η Θάλεια, η Δώρα Σαρρή, η Άννα Καραγιαννάκη, η Χαρά Τζαναβάρα, κ.ά. Εννοείται ότι τα λιγούρια, οι προβεβλημένοι συνδικαλιστές, δεν άφησαν να πάει χαμένη η ευκαιρία. Ραγδαίες ερωτικές ανακατατάξεις σημειώνονται και νέα ζευγαρώματα. Λίγοι έμειναν βράχοι ακλόνητοι όπως η αφεντιά μου.

Τέλος πάντων, βλέπω ανάστατους τους Γιάννη Αλαβάνο, Ηλία Κατωπόδη, Μάκη Ποταμιάνο, Γ. Κραουνάκη, Μανώλη Σαριδάκη –Ηρακλειώτη–, Σταύρο Καναβάκη –Αγιονικολιώτη–, Νίκο Ρεβελάκη –Χανιώτη οσιομάρτυρα–, κ.ά.

«Οι γραμμένοι ομιλητές τελειώνουν, δεν είναι πολλοί πρόθυμοι να τους καλεί ο Καραπαναγιώτης της Ασφάλειας “δι’ υπόθεσίν” τους. Και μόνο με τη συνέλευση εν λειτουργία και με απαρτία μπορούν να επιλυθούν κυρίαρχα όλες οι λεπτομέρειες της εκλογικής διαδικασίας. Χρειάζεται λοιπόν ένας ομιλητής που να αντέξει στο βήμα, μια, δυο, τρεις ώρες, ώσπου να κατέβουν από του Ζωγράφου δύο έτη που έχουν εκεί εργαστήρια. Κι όπως καταλαβαίνεις, αυτός είσαι εσύ».

Στην Αίθουσα Γκίνη, στο αμφιθέατρο, δεν έπεφτε καρφίτσα.

«Συνάδελφοι, γιορτάζω σήμερα και μακάρι να κερνούσα τον καθένα σας μια ρακή μ' ένα καλτσούνι κρητικό, μαζί και την αντίστοιχη μαντινάδα. Όμως οι περιστάσεις μου επιβάλλουν να αφιερώσω πέντε λόγια στον καθένα σας, προσωπικά».

Χειροκρότησαν με θέρμη, μάλλον δεν κατάλαβαν το υπονοούμενο. Μισό λεπτό στον καθένα, το ελάχιστο, ισοδυναμεί με δυόμισι, τρεις ώρες ομιλία. Μόνο ο «Χοντρός», ο διορισμένος πρόεδρος, το 'πιασε και σήκωσε απελπισμένος τα χέρια στον ουρανό. Αυτός που μου κόλλησε το «Σουσλόφ».

Έτσι έβγαλα τον πρώτο –κι όχι τελευταίο– λόγο μου αλλά Κάστρο, δίχως να το κουνήσει κανείς, μέχρι που ήρθαν οι συνάδελφοι από τα κτήρια του Ζωγράφου. Ο κοσμήτορας Ι. Αργυράκος, ο επόπτης, μου ομολόγησε ότι δεν πήγε ούτε για κατούρημα. Η συνέλευση δεν άφησε περιθώριο νοθείας στους χουντικούς. Έτσι όπως τα είχαμε προγραμματίσει εκλέχτηκε πρόεδρος ο Γιάννης Αλαβάνος, ο Μάκης Ποταμιάνος αντιπρόεδρος, ο Ηλίας Κατωπόδης γραμματέας. Βγάλαμε 6 δημοκρατικούς και κατά λάθος έναν διορισμένο λόγο μεγάλης διασποράς των ψήφων. Επιλέξαμε τον Γιάννη Αλαβάνο, γόνο δημοκρατικής αστικής οικογένειας, για να τονίσουμε εκτός των άλλων το εύρος του κινήματος. Όλα τα αδέρφια Αλαβάνοι, αγόρια και κορίτσια, συμμετείχαν στον αντιδικτατορικό αγώνα. Ο πατέρας, βουλευτής της Ένωσης Κέντρου, πολιτικός φίλος του Κώστα Μητσοτάκη πριν από την «Αποστασία», όχι του Ανδρέα Παπανδρέου. Οι παππούδες τους ήταν γιατροί και βουλευτές, ο ένας του Βενιζέλου εκ Τήνου, ο άλλος εξ Αμαλιάδος του φιλοβασιλικού Λαϊκού Κόμματος. Η βαθιά χριστιανική πίστη της οικογένειας Αλαβάνου υπό το σοκ της χούντας μετατόπισε στ' αριστερά τα παιδιά της.

Στους Χημικούς Μηχανικούς βγήκαν 7 στους 7 δημοκρατικοί. Το παράδοξο είναι ότι η πλειοψηφική Αντι-ΕΦΕΕ από ένα στιγμιαίο σεχταριστικό λάθος δεν κατέβασε υποψήφιους κι έτσι εκλέχτηκαν αδέσμευτοι και φιλο-ρηγάδες. Πρόεδρος ο συμπαθής Νίκος Ζιώτης με τους Γ. Γκέκα, Ν. Διακουλάκη, Γ. Διαλυνά –Αγιονικολιώτη–, Κ. Κυριαζή και βέβαια η γοητευτική Εύη Παπακωνσταντίνου. Έτσι η δυναμική, πολυπράγμων Τόνια Μοροπούλου της Αντι-ΕΦΕΕ έχασε αδίκως την ευκαιρία να εκλεγεί πρόεδρος. Έναν χρόνο μετά, θα χάσει άλλη μία, μεγαλύτερη, ευκαιρία να δοξαστεί.

Στους Χημικούς η ΚΝΕ και η Αντι-ΕΦΕΕ είχαν αξιόλογα στελέχη: τον Λάκη Σταθάκη (κρυφό), τον Άγγελο Χάγιο, τον διά βίου κολλητό μου Κώστα Τριανταφύλλου (κρυφό), τον Ανδρέα Ανδρεούλη και τον ασυγκράτητο μαζικό Στέλιο Λογοθέτη. Η αγαπημένη μου Μαρία Δαμανάκη, η συμπατριώτισσα, θα ενταχθεί στην Αντι-ΕΦΕΕ από τον φίλο της Ανδρέα Ανδρεούλη και μετά το «Πολυτεχνείο '73» στην ΚΝΕ από τον Κώστα Τριανταφύλλου, σ' ένα καφεζαχαροπλαστείο προς την Κυψέλη. Εύλογα σκεφτόμουν τον πατέρα της κυρ Θόδωρο.

Σ' όλες τις άλλες σχολές επικράτησε η βία και η νοθεία. Οι φοιτητές της Νομικής κατήγγειλαν τις διαδικασίες, έκαναν αποχή, τους κλείδωσαν μέσα οι αστυνομικοί κι ύστερα έκαναν διαδήλωση μέχρι τη συμβολή Στουρνάρη-Πατησίων στο Πολυτεχνείο. Κι οι φοιτητές των άλλων σχολών του ΕΜΠ βγήκαν διαδηλώνοντας στο προαύλιο και στην Πατησίων.

Έτσι κατέληξαν στις 20 Νοεμβρίου οι πρώτες φοιτητικές εκλογές μετά την 21η Απριλίου.

Μια είδηση του '72 διέλαθε την προσοχή του φοιτητικού κινήματος. Με πληροφόρησε έγκαιρα ο δικηγόρος μας στις προσφυγές στα πρωτοδικεία, ο εξ Ιεράπετρας Αντώνης Βγόντζας.

ΠΡΙΝ ΣΒΗΣΟΥΝ ΤΑ ΦΩΤΑ

Η χούντα εξέδωσε το Διάταγμα 269/1972 σύμφωνα με το οποίο «οποιαδήποτε χρήσις όπλων, συγχωρείται προκειμένου να διαλυθεί συγκέντρωσις από την εξέλιξη της οποίας υπάρχει κίνδυνος της ζωής των μετεχόντων ή οι μετέχοντες εκτρέπονται σε αξιόποινες πράξεις ή βιαιοπραγούν κατά των ανδρών της δημοσίας τάξεως».

Προαναγγέλλεται η χρήση των όπλων!

Το 1972 κυοφορεί τα βασικά στοιχεία της νέας χρονιάς, του συγκλονιστικού 1973.

Η Πλατεία Μαβίλη και η τριάς:
Ν. Βουλγαρίδης, Φ. Φίλιος, Κ. Τζιαντζής

ΕΝΑΣ ΤΥΠΟΣ, θεοπάλαβος ή πιωμένος, ανεβαίνει στην καρέκλα κι απαγγέλλει το «Σύννεφο με παντελόνια» του Μαγιακόφσκι, προς τιμήν ενός μωρού που γεννήθηκε πριν από εκατό χρόνια, τον Απρίλη του 1870, στις όχθες του Βόλγα στη Νοτιοανατολική Ρωσία, όταν άρχισαν να ραγίζουν οι πάγοι στα παγωμένα κανάλια του μεγαλύτερου ποταμού της Ευρώπης. Το βάφτισαν στον καθεδρικό ναό της Αγίας Τριάδας της πόλης Σιμπίρσκ με το όνομα Βλαντιμίρ Ιλιτς Ουλιάνοφ.

Μια παρέα νεαρών στην κατάμεστη ταβέρνα εν μέσω χούντας γιορτάζει με θορυβώδεις τσιμπούσι τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Λένιν. Οι περισσότεροι είναι εικοσάχρονοι, ένας όμως, που δεν βάζει γλώσσα μέσα, τους περνά από δέκα έως δεκαπέντε χρόνια. Ανταλλάσσονται κεράσματα με διπλανά άσχετα τραπέζια. Σ' ένα κάθονται εισαγγελείς. Στο διπλανό διπλωματικοί υπάλληλοι. Σ' άλλο ο διευθυντής του Πολιτικού Γραφείου του μακαρίτη πλέον Ηλία Τσιριμώκου. Τα γκαρσόνια ενημερώνουν τους παραξενεμένους θαμώνες: «Είναι τα παιδιά από την Πλατεία Μαβίλη».

Ο απαγγέλλων είναι ζωγράφος. Η «μάννα» της παρέας, ο μεγάλος στην ηλικία, ψυχίατρος.

Από την ταβέρνα πίσω από το «Ιπποκράτειο» θα μεταφερθούμε στο αμφιθέατρο της Σχολής Αναβρύτων, του σχολείου του πρίγκιπα Κωνσταντίνου και των επιφανών γόνων του κατεστημένου της χώρας. Η παρέα των νεαρών κάθεται στις κερκίδες κι ένας ένας σηκώνεται στη σκηνή, κάτω στο κέντρο, σαν τραγωδός, και εκθέτει τις απόψεις του για την αυτοοργάνωσή τους. Ένας απόφοιτος, εδώ και χρόνια, των Αναβρύτων φαίνεται να παίζει τον σκηνοθέτη σ' αυτή την παράσταση. Ενορχηστρώνει ρόλους.

Μια τρίτη σκηνή. Κοντεύει χάραμα στην Πλατεία Μαβίλη, το καταπονημένο γκαρσόνι φέρνει τις τελευταίες μπύρες, βιάζεται να κλείσει, αλλά ο τραπεζορρήτορας συνεχίζει ακάθεκτος να καθηλώνει τους νεαρούς με τα εντυπωσιακά του σχήματα, διανθισμένα με παραδοξολογίες, ακόμα και «θεωρίες συνωμοσίας» που εξαπατούν τη φαντασία. Οι νεαροί υπομειδιούν χωρίς κατ' ανάγκη να συμφωνούν, άλλωστε ο αγχιτάτορας παίζει μεταξύ σοβαρού και αστείου. Εκείνο το βράδυ ανέλυσε γιατί είναι «φοβερό κόλπο» η σύγκρουση Σοβιετικής Ένωσης-Κίνας «για τη διαίρεση και σύγχυση στο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο». Δεν είναι κανένας παλαιοκομμουνιστής της Αχροναυπλίας ή της Γυάρου. Κάθε άλλο. Γιος πιλοποίου βιομήχανου, «αιώνιος» φοιτητής στο Γκρατς της Αυστρίας, δέκα χρόνια τουλάχιστον, ήρθε πίσω να ολοκληρώσει τις σπουδές στην ιατρική, κάνει την πρακτική του στην ψυχιατρική και μένει απέναντι, Κερασούντος και Μιχαλακοπούλου. Κλασικό γεροντοπαλικάρο. Ωραίος τύπος.

Θ' ακουστεί παράδοξο, αλλά οι σκηνές αυτές αντιπροσωπεύουν την πρώτη ιδρυτική πράξη μαζικοποίησης της ΚΝΕ ή τουλάχιστον την πρώτη «μαγιά» της Σπουδάζουσάς της, λίγα μέτρα από την Αμερικανική Πρεσβεία, απέναντι από τον «Κυανού Σταυρό» της οικογένειας του Δημήτρη Ιωαννίδη, κοντά στο σπίτι της αδελφής του Δέσποινας, όπου γίνονται οι μυστικές συναντήσεις του αρχισυνωμότη αδελφού της,

μερικές εκατοντάδες μέτρα από το ΕΑΤ-ΕΣΑ! Στο ίδιο καφέ μπαρ μπορεί να συναντήσεις τη Δέσποινα Ιωαννίδη να πίνει τον καφέ της με φιλενάδες ή τον ποιητή Νίκο Καρούζο να αγορεύει, συνήθως τύφλα, ανάμεσα στους θαυμαστές του.

Η Πλατεία Μαβίλη είναι νυχτερινό πέρασμα-πιάτσα. Ένα σωρό κόσμος, ιδιαίτερα φοιτητές της Ιατρικής.

Στο φιλελεύθερο Αμερικανικό Κολλέγιο ο «Ρήγας», στα συντηρητικά Ανάβρυτα και στο Πρότυπο Βαρβάκειο η ΚΝΕ! Η κοινωνική βάση όμως της τελευταίας είναι κατά κανόνα πληβειακή, σε αντίθεση με του «Ρήγα» ή του μαοϊκού ΕΚΚΕ.

Ένας δαιμόνιος πιτσιρικάς, γεννημένος συνωμότης, ο Γιάννης Τσεβρένης, γιος μεγαλοστελέχους του Νιάρχου, Αιγυπτιώτη από το Πορτ Σάιντ, θα στρατολογηθεί από έναν Φρέντυ Στάμο στο ΠΑΜ Νέων, μια ταμπέλα-προθάλαμο της ανύπαρκτης ακόμη ΚΝΕ. Μαζί και το κορίτσι του, εντός ολίγου σύζυγός του, η Μαριάννα. Η επιθυμία του ήταν να οργανωθεί στον «Ρήγα», αλλά αυτός μετά το «χτύπημα» είναι δυσεύρετος. Η «καθοδήγηση» του στέλνει τον Τάσο Γουδέλη, ανιψιό του γνωστού λογοτέχνη και εκδότη, ο οποίος όμως δεν θεωρεί τον εαυτό του κομμουνιστή!

Ο Τσεβρένης θα στρατολογήσει τον συμμαθητή του στο 2ο Γυμνάσιο Λάκη Σταθάκη, ο οποίος θα μπει στους Χημικούς Μηχανικούς, και εκείνος με τη σειρά του θα εντάξει στην ΚΝΕ τον Άγγελο Χάγιο κι αυτός τον επίσης χημικό φίλο μου Κώστα Τριανταφύλλου.

Μέσω του συμφοιτητή του στο Οικονομικό του Πανεπιστημίου, Ντίνου Μήτση, γιου ιερέα, θα συνδεθεί με τα παιδιά, απόφοιτους του Βαρβάκειου (Δ. Τσοπανίδης, Γ. Κοντογιάννης, Δ. Παντάκας, Α. Αλαβάνος, Α. Χάγιος, Β. Κολώνιας).

Μέσω του, επίσης συμφοιτητή του, Θόδωρου Τζιαντζή, απόφοιτου Αναβρύτων, γιου βιομηχάνου εξ Ηλείας (Πύρ-

γος-Κατάκολο), θα φτάσει στα Ανάβρυτα για να παρακολουθήσει την έκθεση ζωγραφικής του Σταύρου Τσικουδάκη και να χρησιμοποιήσει τον πολύγραφο που είναι στη διάθεση των αποφοίτων της Σχολής Αναβρύτων. Εκεί θα γνωρίσει ένα πολύ θετικό άτομο, τον Τάκη Κυπραίο, πρόθυμο για στρατολόγηση, και τον, κάπως κατ' αρχάς απρόθυμο, Κώστα Τζιαντζή, μεγαλύτερο αδελφό του Θόδωρου, εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα από τον αδελφό του και τον κολλητό του Τάκη Κυπραίο.

Ο Κώστας διαθέτει μια αινιγματική γοητεία. Μουσική δωμάτιου, παρά τη μονόσυρτη φωνή του και τα μισόκλειστα, ωστόσο ευφυή, μάτια του κάτω από τα μυωπικά γυαλιά. Κινείται σε μια εντελώς δική του ζώνη, στο μεταίχμιο πραγματικότητας και φαντασίας, ανάμεσα στον ασυγκράτητο χαβαλέ και στις ρομαντικές επινοήσεις. Κι όπως συμβαίνει με τους ευφάνταστους ανθρώπους, μπορεί να μισοπιστέψει και να πέσει στην παγίδα των δικών του επινοήσεων.

Ένας σκηνοθέτης χωρίς σενάριο, που μοιράζει ρόλους στους συνοδοιπόρους, μια ποιητική φιγούρα δίχως στίχους, που έρχεται από μακριά, από τους ελευθεριακούς μισοαναρχικούς αστούς της ευρωπαϊκής επανάστασης του 1830. Εκ φύσεως βολονταριστής, σχεδόν δίχως όριο, δηλαδή δομικά μη μαρξιστής κι ως υιοθετεί εντός ολίγου με πάθος έναν δικό του «μαρξισμό-λενινισμό», όπως ένας άθεος έναν νέο θρησκευτικό δογματισμό. Στον ανοιχτό μαζικό χώρο το άστρο του γλομιάζει, αλλά στην προσωπική επαφή και στον παρεϊστικό κύκλο ή στη φράξια έχει ένα ιδιαίτερο ταλέντο να ακτινοσκοπεί τους συνομιλητές, να αναγνωρίζει τα κίνητρα και τις πληγές του άλλου, να επεξεργάζεται τα άτομα, να τα εμπνέει, ακόμη και να τα χειραγωγεί σε πραγματικούς ή κατά φαντασία ρόλους. Αν είσαι κοντός, σε κάνει να νιώθεις ψηλός. Αν νιώθεις δυσσαρεστημένος ή ταπεινωμένος, σε εξυψώνει και σου παρουσιάζει το πορτρέτο του υπαίτιου εχθρού

σου. Αν υποφιαστεί ότι είσαι το ίδιο έξυπνος μ' αυτόν, ενδεχομένως πιο καταρτισμένος και πολιτικά ώριμος, θα σε «ψαρώσει» με τη θεατρικότητά του και θα αποδεχθείς έναν δεύτερο κι εξαρτημένο ρόλο. Αν νιώθεις φτωχός και καταφρονημένος προλετάριος, θα σε πείσει ότι για σένα γράφτηκε το *Κεφάλαιο* του Μαρξ, το οποίο ποτέ δεν διάβασε, και πως εσύ σηκώνεις στις πλάτες σου την «υπόθεση» της εργατικής τάξης και την αποστολή της ανθρώπινης χειραφέτησης.

Αν νιώθεις ενοχικός επειδή είσαι αστός στην καταγωγή, στην καλύτερη περίπτωση σου δανείζει τον ρόλο του Ένγκελς, του γιου του βιομήχανου όπως αυτός, συνήθως όμως σε εμπλέκει στον ενστικτώδη φραξιονισμό και ακτιβισμό του. Ο ρόλος του Ένγκελς δεν του πήγαινε, δεν του άρεσε. Τρεις δεκαετίες μετά, όταν ο πικραμένος κι αδικημένος συνεργάτης του Γιάννης Τσεβρένης, ο άνθρωπος που τον στρατολόγησε, θα του πει κάπως άγαρμπα: «Καταλαβαίνω το παιχνίδι σου», εκείνος θα του απαντήσει: «Ε, τότε ας μοιράσουμε τους ρόλους. Εγώ Λένιν, εσύ Στάλιν». Σε μένα χωρίς να μειδιά, προφανώς μεταξύ σοβαρού και αστείου, θα μου προτείνει: «Εγώ Λένιν, εσύ Μπουχάριν». Δηλαδή, «δεξιά» απόκλιση. Του υπενθύμισα ότι και οι δύο πέθαναν σε μέση ηλικία. Ο δεύτερος εξοντώθηκε από τον σύντροφο και οικογενειακό φίλο του Ιωσήφ Στάλιν.

Το ερώτημα ήταν ποια τάξη περιφρονούσε περισσότερο ο Κώστας Τζιαντζής: Την αστική, που αποβάλλει τον ηλικιωμένο πατέρα του, τον κόσμο δηλαδή των επιφανών μπαμπάδων των συμμαθητών στα Ανάβρυτα, ή τη μικροαστική «τάξη» που ετοιμάζεται οσονούπω να τον υποδεχθεί; Μάλλον τη δεύτερη. Με την πρώτη θα κρατήσει κάποιους δεσμούς. Ο ίδιος δεν θα ανήκει πια σε καμιά τάξη, κρέμεται στον αέρα, όσο για την εργατική τάξη, θα απέχει απ' αυτήν όσο ο «ουρανός από τη γη», όπως αναφέρει ο Μαρξ. Επιπλέον ο Κάρολος πάνω στον οίστρο του παρεμπιπτόντως κάνει ει-

δική προσβλητική μνεία για τους «γόνους των χρεοκοπημένων καπιταλιστών», με την οποία δεν συμφωνώ. Τους κατατάσσει στα κοινωνικά στηρίγματα του τυχοδιωκτικού λαϊκισμού του Λουδοβίκου Βοναπάρτη, του ανιψιού. Και μόνο που κάνω τόση αναφορά στον Κώστα Τζιαντζή, πριν καν στρατολογηθεί από τον μικρότερό του κατά πέντε χρόνια Τσεβρένη, είναι μια ακόμη ένδειξη της γοητείας του. Κι όταν με τον χρόνο επέρχεται η απομάγευσή του στο παλαιό ακροατήριο, θ' αναζητά νέες παρθένες ηλικιακές ομάδες για να επιβεβαιώνει τον ρόλο του ως σκηνοθέτης ή «Λένιν» της παρέας.

Μια τυχαία γνωριμία του Κώστα Τζιαντζή όμως το '65, στον φοιτητικό χαβαλέ της Σόλωνος, θα παίξει καθοριστικό ρόλο για να πάρει μορφή το φαινόμενο «Πλατεία Μαβίλη». Είναι με τον φοιτητή της Ιατρικής Φίλιππο Φίλιο, από ευκατάστατη οικογένεια των Ιωαννίνων. Γιατρός κι ο πατέρας του. Ένας συνομήλικός του, εξαιρετικός χαρακτήρας, έξω καρδιά. Αυτός ξέρει τον συνάδελφό του Νίκο Βουλγαρίδη κι αυτός συχνάζει μαζί του στην Πλατεία Μαβίλη. Έμεινε τότε απέναντι με την επίσης αυθόρμητη και δυναμική Ιωάννα, πρώτη σύζυγό του, από παραδοσιακή αριστερή οικογένεια των Ιωαννίνων. Οι συντροφισσες σ' αυτή την περιπέτεια θα παίξουν ισότιμο και αποφασιστικό ρόλο. Η πρώτη σύζυγος του Τσεβρένη, στα είκοσί τους(!), η Μαριάννα, θα μπαίνει μαζί του στο εξωτερικό και επίσης μέσω του Γιώργου Σταματάκη θα «βλέπει» τη Νομική, δηλαδή τους Α. Αλαβάνο, Ν. Μπίστη, Γ. Παριανό, Στ. Αλεξανδρόπουλο. Εναλλάξ με τον Γιώργο Παπαπέτρο, ο οποίος δραστηριοποιείται στην ΕΚΙΝ με τη σύζυγό του Ελένη Πλαπούτα. Ο Άλκης Παπαδήμας με τη θύελλα Ιωάννα Καρυστιάνη, την ψυχή της Νομικής και της ΦΕΚ. Ο Δ. Τσοπανίδης με την επίσης ορμητική κι ελευθεριακή γιατρίνα Κατερίνα Παπαγκίκα. Ο Ντίνος Μήτσης, το παπαδοπαίδι, με την αξιόπιστη Ίλβα, την πολύτιμη ανταποκρίτρια της σουηδικής τηλεόρασης. Έρωτας και

αντιδικτατορικό κίνημα. Απ' το σπίτι της στη Σκουφά θα περάσω κι εγώ ένα φεγγάρι. Και βέβαια ο Λάκης Σταθάκης με την αγαπημένη μου Αγγελική Σωτήρη, επίσης γιατρίνα, που θα συγκατοικήσουν με το τυπογραφείο της Πανσπουδαστικής, της εφημεριδούλας της Αντι-ΕΦΕΕ. Πού να το φανταστεί βέβαια κανείς ότι ο Κώστας Τζιαντζής θα εμπιστευόταν τα κλειδιά αυτού του στρατηγικού σπιτιού, του τυπογραφείου, στον ωραίο τρελάρα ζωγράφο Σταύρο Τσικουδάκη, έτσι που η Ασφάλεια να τον θεωρήσει, αυτοδίκαια, ανώτατο στέλεχος του ΚΚΕ, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του! Τα κλειδιά του παράνομου τυπογραφείου τα κατέχουν μόνο άτομα υψηλής εμπιστοσύνης.

Η φιλική ατμόσφαιρα της Πλατείας Μαβίλη βοηθά το άνοιγμα, τις στρατολογίες, αλλά από την άποψη της συνωμοτικότητας, άσ' τα να πάνε! Όλοι ξέρουν όλους, σχέσεις χιαστί που διατρέχουν όλη σχεδόν τη Σπουδάζουσα. Συμμαθητές, συμφοιτητές, συγγενείς και φίλοι. Όταν ο Λάκης Σταθάκης έπρεπε να αποσυρθεί στο τυπογραφείο, ο Κώστας για ξεκάρφωμα θα πει στην ομήγυρη: «Τον μ... Τρέχει με γκόμενες στα νησιά και μας άφησε». Όλοι χαμογελούν. Καταλαβαίνουν. Κι όταν θα αποφασίσουν επιτέλους να συγκροτήσουν κάποιον «εφεδρικό» μηχανισμό, τον αναθέτουν στον πιτσιρικά, ξάδελφο του Λάκη, τον επίσης εκτεθειμένο Δημ. Κοντόφακα. Το γεγονός ότι οι θαμώνες της Πλατείας προέρχονται κατά κανόνα από ευκατάστατες και «εθνικόφρονες» οικογένειες, δίχως δηλαδή «φάκελο», δεν προσφέρει ασφάλεια με το πέρασμα του χρόνου! Ο μόνος μάλλον με ταπεινή καταγωγή πρέπει να ήταν ο Παναγιώτης Λαφαζάνης, ο μετέπειτα στενός συνεργάτης μου και φίλος. Η εκπληκτική κυρα-Ζωή, η μάνα του, καθάριζε σκάλες κι ο πατέρας του, χρεοκοπημένος χασάπης, δούλευε στα Ναυπηγεία. Μαζί με τον Άλκη, τον επονομαζόμενο «Γέρο», φοιτούν στο Μαθηματικό. Απ' αυτό το παρακλάδι θα στρατολογηθεί στην ΚΝΕ

ο επίσης μαθηματικός αδελφός μου Μανόλης. Τσαλαβούτημα γενικό.

Είχαμε μείνει όμως στη γνωριμία Φίλιου-Τζιαντζή. Τότε που χαλούσε ο κόσμος με τους «Λαμπράκηδες», το πολιτιστικό κίνημα της νεολαίας, τον Μίκη και τον «Ανένδοτο», ο Κώστας δεν ήταν πολιτικά ενεργός. Το γεγονός αυτό, εκτός των άλλων, θα τροφοδοτήσει στον ίδιο και εν μέρει στον κύκλο του μια βαθύτερη υποτίμηση του προδικτατορικού αριστερού κινήματος της νεολαίας κι έναν αλαζονικό αβαγκαρντισμό και νεοδογματισμό μερικών τομέων της ΚΝΕ κυρίως στη Μεταπολίτευση.

Ο γιατρός Φίλιππος Φίλιος, ο μελλοντικός δήμαρχος Ιωαννίνων, δεν ήταν μόνο ο συνδετικός κρίκος με την Πλατεία Μαβίλη. Το επόμενο σπίτι του, στου Ζωγράφου, Στρατάρχου Αλ. Παπάγου 101, θα γίνει το παράνομο στρατηγείο του Γραφείου του Κεντρικού Συμβουλίου της ΚΝΕ. Εκεί ο Δημ. Γόντικας, ο γραμματέας από το '72, θα συναντά τα μέλη του. Από κει θα περάσει κι ο Νίκος Καλούδης, μέλος του ΠΓ της Κεντρικής Επιτροπής, επικεφαλής του κλιμακίου της στο εσωτερικό, ακόμα και λίγο πριν από το τραγικό και ολοκληρωτικό «χτύπημα» του ΚΚΕ τον Φλεβάρη του '74. Το μόνο αλώβητο σημείο του ΚΚΕ μαζί με το στεγανό παρακλάδι που έβγαζε τον ταπεινό Οδηγητή υπό τον Δήμο Τσακνιά, πάνω από την γκαλερί «Νέες Μορφές», στο κτήριο του Συνδέσμου Ανωνύμων Εταιρειών στη Βαλαωρίτου.

Θα αναρωτηθείτε πώς άνθρωποι με το κοινωνικό προφίλ του Τσεβρένη και του Τζιαντζή συστρατεύονται με το ΚΚΕ του Κολιγιάννη λίγο μετά την αμφιλεγόμενη 12η Ολομέλεια της διάσπασης και τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία, όταν δηλαδή οι πάντες τού γύριζαν την πλάτη, πλην ενός μέρους των παλαιοκομμουνιστών εξορίστων; Οι περιστάσεις και μια σειρά τυχαία γεγονότα παίζουν ασφαλώς τον ρόλο τους. Όμως ακριβώς τότε η στράτευση στο ΚΚΕ ανθρώπων

που δεν είχαν καμιά σχέση με την ιστορική Αριστερά, ήταν η πιο ακραία, αντισυμβατική, προκλητική, ίσως και σνομπ περιφρονητική στάση, όχι κυρίως προς την ευτελή χούντα, αλλά προς τον «καλό κόσμο» του κατεστημένου και της αμερικανοκρατίας. Γενικά προς το «πολιτικά ορθό». Αυτό ισχύει κυριολεκτικά στην περίπτωση του Νίκου Βουλγαρίδη.

Οι μεγαλοασφαλίτες δεν μπορούσαν να το χωνέψουν ότι ο αγκιτάτορας της Πλατείας, η «μάννα» της ΚΝΕ, ο ψυχίατρος Νίκος Βουλγαρίδης αρνήθηκε να οργανωθεί στη διάρκεια της δικτατορίας κι όταν το αποτόλμησε γύρω στο '78, σύντομα θα διαγραφεί σαν απροσάρμοστος με την κομματικότητα! Εννοείται ότι απόλαυσα κι εγώ την προσωπική φιλία του στη Μεταπολίτευση.

Κι ο Κώστας Τζιαντζής για να ενταχθεί στην ΚΝΕ απαίτησε προηγουμένως η «Φωνή της Αλήθειας», το ραδιόφωνο του ΚΚΕ στο εξωτερικό, να κάνει μια προκαθορισμένη ανακοίνωση-σήμα που να επιβεβαιώνει την εγκυρότητα του στρατολόγου του Γιάννη Τσεβρένη! Υποθέτω ότι έκανε πλάκα.

Κι όταν ο τελευταίος, ο πρώτος γραμματέας της Σπυριδάζουσας, με τη Μαριάννα του θα αναχωρήσουν για το εξωτερικό, το καλοκαίρι του '73, προκειμένου να πάρουν μέρος στο 9ο Συνέδριο του ΚΚΕ έξω από το Ανατολικό Βερολίνο (Δεκέμβρης '73), ο Κώστας Τζιαντζής δεν ήταν η πρώτη επιλογή για αντικαταστάτης του, παρά το σχετικό πλεονέκτημα της ηλικίας. «Άνθρωποι μ' αυτό το στυλ δεν θα μείνουν για πολύ καιρό στο κίνημα», θα αποφανθεί ο Γόντικας κι εννοούσε βέβαια «στο Κόμμα». Κι ο Τσεβρένης θα προτείνει άλλο σύντροφο, της Νομικής, ωστόσο ένα λάθος του στο ραντεβού και η στράτευσή του τον Φλεβάρη του '73 έκαναν αναγκαστική επιλογή τον γοητευτικό Κώστα.

Ήταν ο δεύτερος στη σειρά γραμματέας της Σπυριδάζουσας, ιδιαίτερα στην έντονα αμφισβητούμενη περίοδο μετά τη 14η Νοεμβρίου του '73 μέχρι την πτώση της δικτατορίας.

Ο Γιάννης Τσεβρένης, που πέρασε από χίλια μύρια κύματα, πρόσφατα με ρώτησε:

«Τελικά τι ήμασταν τότε, ρε Μίμη;»

«Ελευθεροκομμουνιστές!»

Γέλασε ικανοποιημένος, όμως ο φίλος μου Θανάσης Γιαλκέτσης, που παίρνει τοις μετρητοίς τα ιδεολογικά, διαμαρτυρήθηκε:

«Ε, όχι, ο “κομμουνισμός” στην μπολσεβίκικη εκδοχή του δεν είναι συμβατός με τις ελευθερίες».

Κι όμως άνθρωποι σαν κι αυτούς, ανεξάρτητα από ποια πίστη παρατέντωνε την εσωτερική τους χορδή, πρωταγωνίστησαν με βαρύ τίμημα στον αγώνα για την Ελευθερία. Τα δόγματά μας και η πολιτική πρακτική μας –τα τελικά της αποτελέσματα– μπορεί να μη συγχρονίζονται. Αξίζει να εντρυφήσει κανείς στην αντίφαση ανάμεσα στην Ιστορία των Ιδεών και στην Ιστορία της Πολιτικής.

«Συγκάτοικοι» με τον Κώστα Φιλίνη –
Το «σύνδρομο Κάιν» στην Αριστερά

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ σε κείνες τις μέρες δεν είναι ευδουλλιακή. Ο πόνος συναγωνίζεται τη νοσταλγία. Χθες βράδυ ονειρεύτηκα ζωντανό, μεταθανάτιο, τον Κώστα Κάππο. Ήταν στα λογικά του, συζητούσε χαλαρά από ένα μπαλκόνι με τους απέναντι, αλλά χωρίς μνήμη και ταυτότητα. Με αναγνώρισε σαν γνωστό του, ωστόσο δίχως την κοινή μας ιστορία, σαν να πέσαμε ουρανοκατέβατοι στο 2022. Έσπευσα να πάρω τηλέφωνο τον γιο του, τον αγαπημένο μου Θανάση, να τον ενημερώσω ότι ο πατέρας του ζει και κάνει δική του, δεύτερη διαδρομή. Ο Κώστας ήταν μεγαλύτερός μας κατά δεκατέσσερα χρόνια στο Γραφείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΚΝΕ στη Μεταπολίτευση. Η σύνθεσή του μετά το καλοκαίρι του '72 ήταν: Δημ. Γόντικας, Βασ. Δεμουρτζίδης (Θεσσαλονίκη), Κώστας Κάππος, Νίκος Μπερτσιάς και Γιάννης Τσεβρένης. Λειτουργούσε περισσότερο με επαφές παρά με συνεδριάσεις. Ο μέγας αποπλανητής Κώστας Τζιαντζής θα συμπαρασύρει, δεκαεπτά χρόνια μετά, ακόμα και τον «συντηρητικό» στα κομματικά Κάππο σε μια περιπέτεια εκτός ΚΚΕ, που δεν θα την αντέξει ψυχικά και θα του προκαλέσει ανεπανόρθωτο τραύμα. Ο ίδιος, ο Τζιαντζής, αφού περιπλανηθεί κι ασωτέψει με διάφορες τύπισσες, από πα-

ραμύθι σε παραμύθι, θα επιλέξει, μες στη δικτατορία, την καλύτερη, το ομορφοκόριτσο της Αρχιτεκτονικής, την αγαπημένη όλων Μαριάννα. Μαριάννες και Ιωάννες. Έτσι που της αφιέρωσα την πειρακτική μαντινάδα: «Τα μερακλίδικα κορμιά και τα καλά μαχαίρια, Θε μου και γιάντα βρίσκονται πάντα σε λάθος χέρια».

Η Πρωτοχρονιά του '73 με βρήκε να μελετώ άφραγκος. Την έβγαλα με τσάι κι ένα σακί κουφέτα που μου έδωσε ο Κωνσταντίνος, ο αρχιμανδρίτης, όταν πέρασα αιφνιδιαστικά από τον Άγιο Δημήτριο του Π. Ψυχικού. Είχα το προαίσθημα, όπως κι άλλοι συναγωνιστές, ότι το '73 θα 'ναι μια διαφορετική χρονιά, που θ' αλλάξει οριστικά τη ζωή μας και θα σημάνει την τελική αναμέτρηση με τη χούντα.

Τη βλέπω να βαδίζει στο πεζοδρόμιο από την πλευρά του Πεδίου του Άρεως στη Μαυρομματαίων, προς το αθλητικό κέντρο «Πανελλήνιος». Ασυνήθιστη γυναίκα ακόμα και για αστή ρηγίτισσα. Στην πλάτη το σακ βουαγιαζ και στο χέρι το Φαντάζιο, όπως είχε συμφωνηθεί το ραντεβού. Όμοια και ισάξια σε ομορφιά με την Μπριζίτ Μπαρντό. Μικρότερη από μένα τουλάχιστον δυο χρόνια. Κρατώ το Φως, αλλά ένας τύπος που περιφέρεται γύρω από τον «Πανελλήνιο» με ανησυχεί. Μπανιστριτζής, παιδεραστής, επαψίας ή ασφαλίτης; Της φιθυρίζω στον προθάλαμο του αθλητικού κέντρου: «Ανεβαίνω την Αλεξάνδρας. Ακολουθήσε με σ' ένα τέταρτο». Έτσι κι έγινε.

Είχα φτάσει στο ύψος του σινεμά «Ζίνα», στη Χρυσολωρά, ο δρόμος «πεντακάθαρος» –ο ύποπτος τύπος δεν ήταν για μένα–, όταν εκείνη σταμάτησε μπροστά μου με μια «Σιτροέν». Κορίτσι με τέτοιο αυτοκίνητο, ίσον πλούσια οικογένεια. Φοιτήτρια προφανώς στο εξωτερικό, όπου της ανέθεσαν την αποστολή να μου παραδώσει το σακ βουαγιαζ.

Όχι βόμβες, αλλά δύο κουτιά με τυπογραφικά στοιχεία. Παραγγελία πριν από δυο χρόνια σε συντρόφους φοιτητές στη Γαλλία, που πραγματώνεται εκπρόθεσμα κι είναι προς το παρόν αχρείαστα. Μπαίνω στο αυτοκίνητο, το κορίτσι κάνει ελιγμούς, όπως έβλεπε στα φιλμ, για να αποφύγει κάθε ενδεχόμενη παρακολούθηση κι ύστερα σταματά για λίγο στο Γουδί. Προσπαθούσα να σκεφτώ πού θα αποθήκευα με ασφάλεια τα δυο κουτιά. Στα σπίτια των συντρόφων υπήρχε ρίσκο, ενώ λόγω της αργίας των Εορτών ήταν κλειστή η βιοτεχνία υποδημάτων στου Ψυρρή, του συμπατριώτη μου Μανόλη Κατσούλη, του παλαιού διεκδικητή της μητέρας μου προτού την κλέψει ο πατέρας μου. Στους τσαγκάρηδες της περιοχής Ψυρρή χάρη στον Μανόλη είχα πλέον μεγάλη απήχηση.

Το κορίτσι αντιλήφθηκε την αμηχανία μου κι έδωσε την προσωρινή λύση. Αφέθηκα στην πρωτοβουλία της. Κατέβηκε Καβούρι κι ύστερα από την Παραλιακή τράβηξε ανατολικά, πέρασε Βάρκιζα και Λαγονήσι προς Ανάβυσσο. Τελικά πάρακαρε σε μια νεόκτιστη διώροφη εξοχική κατοικία. Τότε μου φάνηκε εντυπωσιακή βίλα. Με τακτοποίησε στο ισόγειο, όπου προφανώς δεν έπρεπε ν' ανοίξω φως το βράδυ. Θα με απομάκρυνε αύριο ή μεθαύριο μ' ανοιχτή την αγορά. Είχε ψωνίσει φρυγανιές, τυρί, ελιές, κονσέρβες και μανταρίνια. Πριν φύγει, δίχως να τη ρωτήσω, μου ξεφούρνισε ότι σπουδάζει αρχιτεκτονική στο Παρίσι και τα κουτιά ήρθαν από τη Μασσαλία, μαζί με μηχανικό εξοπλισμό για την επιχείρηση του πατέρα της, ηλεκτρολόγου-μηχανολόγου του ΕΜΠ, φίλου του ΚΚΕ Εσωτερικού.

Το απόβραδο όμως σαν ν' άκουσα πάνω στον όροφο να χύνουν νερό με λεκάνη στην τουαλέτα, δίχως να πατούν, όπως κι εγώ, το θορυβώδες καζανάκι. Επίσης χτύπησε στην «ευαίσθητη» μύτη μου η μυρωδιά από αρωματικό καπνό. Κάποιοι κρυβόταν πάνω, πράγμα που δεν γνώριζε η πρω-

τοετής φοιτήτρια της Αρχιτεκτονικής. Φως φανάρι, κάποιον κρύβει ο πατέρας κι άλλον η κόρη, διαφορετικής παράνομης οργάνωσης. Μπέρδεμα.

Ανεβαίνω προσεκτικά από την εξωτερική σκάλα, η εσωτερική ήταν σφραγισμένη, τεντώνομαι κι από το παράθυρο βλέπω έναν πενηντάρη να μελετά και να γράφει μπροστά σ' έναν όγκο βιβλίων. «Διανοούμενος του ΚΚΕ Εσωτερικού», σκέφτηκα. Ποιος όμως; Το μυαλό μου μέσα από συνειρμούς πήγε σε δύο Πολυτεχνίτες, στον Άγγελο Διαμαντόπουλο και στον Κώστα Φιλίνη. Κάποιο σπάραγμα της μνήμης μου από μεθύτερες αναφορές στις δίκες του '60 από τις εφημερίδες του τσαγκαράδικου, μου υποδείκνυε τον δεύτερο. Είχε συλληφθεί και δικαστεί με τη Ρούλα Κουκούλου, σύζυγο στο Βουνό του θρυλικού Γραμματέα του ΚΚΕ Νίκου Ζαχαριάδη.

Ήταν πράγματι ο Φιλίνης. Δυόμισι χρόνια μετά, ένα Σαββατοκύριακο για μπάνιο στην ίδια εξοχική κατοικία θα μου εκμυστηρευθεί ότι τότε μετέφραζε τη Γερμανική ιδεολογία του Μαρξ κι άρχισε να δουλεύει στο βιβλίο του *Θεωρία Παιγνίων!*

Ήταν τότε ερωτοχτυπημένος με την κόρη του Αλέξανδρου Σβώλου –διαζευγμένοι και οι δύο–, την αγαπημένη Ζωή. Δηλαδή, στο κρεβάτι πραγμάτωνε τη συμμαχία κομμουνιστικής Αριστεράς, «ανανεωτικής», με την ιστορική Κεντροαριστερά του Σβώλου, την οποία όμως συμμαχία μάλλον απέρριπτε με δογματισμό στην πολιτική ζωή. Τον πείραζα γι' αυτή την αντινομία.

Εκείνο το απόβραδο όμως, πήρα την απόφαση να την κοπανήσω με το χάραμα, γιατί η συνύπαρξή μας στο ίδιο σπίτι ήταν υψηλού ρίσκου. Κατέβηκα στην Παραλιακή με το σακ βουαγιαζ στη στάση για την Αθήνα. Έφτασα στου Ψυρρή και παρέδωσα για φύλαξη στον Μανόλη Κατσούλη τα κουτιά με τα τυπογραφικά στοιχεία, για μελλοντική αξιοποίηση. «Αν δεν είμαι εγώ, θα 'ρθει κάποιος άλλος ή άλλη με το ψευδώνυμο Γεώργιος ή Γεωργία Πεδιαδίτη». Το ονοματεπώνυμο

του συντρόφου του Μανόλη που εκτέλεσαν οι «Μπαντουβάδες» στα Λενικά του Αγίου Νικολάου Κρήτης.

Μες στην καταχνιά εκείνων των Εορτών η έκπληξη ήρθε από τον Μάνο Χατζιδάκι. Ένας νέος μελωδικός άνεμος υψηλής αισθητικής: «Ο Μεγάλος Ερωτικός».

Ο Κώστας Φιλίνης, επειδή ακριβώς είχε υψηλότερη διανοητικότητα σε σχέση με άλλα στελέχη της κομμουνιστικής Αριστεράς, μ' έκανε να αντιληφθώ καλύτερα το «σύνδρομο του Κάιν» στους κόλπους της. Την ηθική εκμηδένιση της προσωπικότητας του συντρόφου που κάνει διαφορετικές επιλογές. Ο μη δογματικός, υποτίθεται, Κώστας μου άνοιξε τα μάτια στο φαινόμενο του «αντισταλινικού σταλινισμού». Τον «σταλινικό σταλινισμό» έτσι κι αλλιώς τον γνώριζα από την υπόθεση Πλουμπίδη. Έτσι έμεινα κατάπληκτος όταν ήρθα αντιμετώπος με την ηθική καταδίκη και απαξίωση των «συντρόφων της άλλης πλευράς» με τους οποίους μοιράστηκε τα ίδια κελιά τις δεκαετίες '50 και '60. Έμοιαζαν με τον Γρηγόρη Φαράκο σαν δυο σταγόνες, κοινή πορεία από τον λόχο «Λόρδος Μπάυρον» του ΕΜΠ, κοινή κομματική γραμμή ως το '68 κι όμως στην πρώτη συνάντησή τους, μέρες Μεταπολίτευσης, στη συναυλία του παλαιού συντρόφου τους Ιάνη Ξενάκη, δεν χαιρετήθηκαν! Ολόιδιοι και στον φανατισμό. Εγώ ήμουν με τον Γρηγόρη κι ο Φιλίνης με τον Κώστα Κωσταράκο. Ο Ξενάκης όταν όλα είχαν χαθεί στον Εμφύλιο, μαζί με το μάτι του, έγραψε στον Φαράκο, πολιτικό πρόσφυγα στη Μόσχα, από το Παρίσι να τα παρατήσει, να πάει στη Γαλλία και να αφοσιωθεί στην επιστήμη. «Δεν θα εγκαταλείψω την επανάσταση όπως εσύ», θα του απαντήσει από τη Μόσχα ο Γρηγόρης! Κι όμως υπέφερε που εγκατέλειψε την επιστήμη.

Όταν συνελήφθη ο Κώστας Φιλίνης το '67 στη Μάρκου

Μουσούρου, στο ραντεβού του με τον Γιώργο Βότση, αυτομάτως κατήγγειλε τον τελευταίο σαν χαφιέ της Ασφάλειας. Ποτέ δεν αποδείχτηκε τίποτα σχετικό. Και ποτέ ο Κώστας δεν ανακάλεσε, παρά τις παροτρύνσεις τώσων και τώσων, μεταξύ αυτών και της αφεντιάς μου.

Ο Βότσης δεν αυτοκτόνησε, ευτυχώς, όπως έμμεσα του υποδείχθηκε από φίλο του, ωστόσο το βαρύ τραύμα του τον μετέτρεψε σε «υπερεπαναστάτη» –κλασικός έμεινε ο «διάλογός» του με τους «ένοπλους συντρόφους»– και σε χαριτωμένο «προβοκάτορα» της επίσημης Αριστεράς. Προσωπικά τα καμώματά του τα 'παιρνα στην πλάκα και μάλιστα, με κατ' αρχάς σύμφωνη γνώμη του Χαρίλαου, τον πρότεινα για διευθυντή της *Πρώτης*, κάτι που τελικά δεν ευοδώθηκε.

Αποκορύφωμα –μες στο ηθικό μεγαλείο της αντιδικτατορικής αντίστασης– του παραλογισμού, της επιπολαιότητας και εντέλει της πολιτικής ανηθικότητας αποτελεί η ανακοίνωση της Πανσπουδαστικής Νο 8 της Αντι-ΕΦΕΕ, για την οποία δεσμεύτηκα να μιλήσω μετά 50 χρόνια από το «Πολυτεχνείο». Εννοείται ότι την καταδίκασα αμέσως, αφού πίστευα ακράδαντα τότε –Φλεβάρης '74– ότι ήταν πλαστό φύλλο της Ασφάλειας, όπως στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας εκδιδόταν πλαστός Ριζοσπάστης από τον διαβόητο υπουργό Μανιαδάκη.

Το «σύνδρομο Κάιν» μες στην Αριστερά, της δαιμονοποίησης του διαφορετικού στους κόλπους της, δεν αφορά μόνον τους απλοϊκούς κι αμαθείς αγωνιστές, αλλά και πνευματικούς ανθρώπους υψηλού επιπέδου. Μια τέτοια περίπτωση ήταν η αμοιβαία μισαλλοδοξία Φίλιππου Ηλιού-Μίχη Θεοδωράκη.

Τον Μάρτη του '70 κατάφερα να επικοινωνήσω, ή έτσι πίστευα, με τον Μίχη, μέσω του Στέλιου, του κηπουρού του στο Βραχάτι, και του κοινοποίησα την υποστήριξη στην αδέσμευτη στάση του στο όνομα της ενότητας κι ανασυγκρότησης

της Αριστεράς. Στην προοπτική μιας Νέας Αριστεράς. Σαν απάντηση πήρα μια προχειρογραμμένη κασέτα με τα τραγούδια «Αρκαδία-Ζάτουνα», με τον ίδιο στο πιάνο. Όταν όμως ο Ζαν Ζακ Σρεμπέρ τον απέσπασε από τα χέρια της χώντας κι έφτασε στο Παρίσι, προς έκπληξή μου εντάχθηκε στο ΚΚΕ Εσωτερικού.

«Γιατί το 'κανες αυτό, Μίκη;» τον ρώτησα στη Μεταπολίτευση.

«Ήμουν σε κακή ψυχολογική κατάσταση και φοβήθηκα μήπως με βγάλουν δηλωσία, καθώς ο Σρεμπέρ ανακοίνωνε ότι δεν είμαι πια κομμουνιστής. Έπεσα πάνω στους παλιούς μου κολλητούς στην ΕΠΟΝ Μίμη Δεσποτίδη και Φίλιππο Ηλιού, τον γιο του Ηλία, κι έφτασα να κοιμάμαι στο ίδιο κρεβάτι με τον Δρακόπουλο και τον Μπριλλάκη για να γλιτώσω τη ρετσινιά του δηλωσία».

Παραβλέπω ότι τον «δούλευαν» και του υποσχέθηκαν την ηγεσία του ΠΑΜ και του ΚΚΕ Εσωτερικού.

Το '72 αποχώρησε από το ΚΚΕ Εσωτερικού, και πάλι του έστειλα μήνυμα στο Παρίσι μέσω του συμπατριώτη του δημοσιογράφου Γιώργου Γάτου, υπεύθυνου του Γραφείου Τύπου του. Αυτή τη φορά μου έστειλε κασέτα με τα τραγούδια για τον Ανδρέα Λεντάκη και τον Αλέκο Παναγούλη. Έβγαλα πολλές δεκάδες κόπιες από τις δύο κασέτες και τις διένειμα σε φοιτητές.

Ο Μίκης, λοιπόν, πήγε στο ΚΚΕ Εσωτερικού κυρίως λόγω Φίλιππου Ηλιού, του γιου του Ηλία. Τα ζεύγη Μίκης-Μυρτώ και Φίλιππος-Μαρία ήταν μια οικογένεια στα τέλη της δεκαετίας του '50 στο Παρίσι. Μετά το '72 όμως ο Φίλιππος του έκοψε την καλημέρα κι έκτοτε μεγάλωνε το σπιράλ της μισαλλοδοξίας. Ο Μίκης με τις γνωστές υπερβολές του έφτασε να δηλώνει δημόσια ότι κάποιος του «έκλεψε» το βιβλίο του Ρίτσου, *Επιτάφιος*, όπου είχε σημειώσει τη μελωδία και των υπόλοιπων 12 τραγουδιών. Είχαν κυκλοφορήσει μόνο τα

8 από τα 20. Φωτογράφιζε τον Φίλιππο, αλλά ούτε ο ένας ούτε ο άλλος σήκωσε το τηλέφωνο να λυθεί η παρεξήγηση. Τέτοια τυφλότητα. Λίγους μήνες πριν πεθάνει ο Μίχης, όταν πια έμπαινε στην τελική καθοδική φάση, η Μαρία Ηλιού σε βιβλίο αναμνήσεών της ανέφερε ότι είχε το αυθεντικό βιβλίο του *Επιταφίου* με τις μουσικές σημειώσεις του Μίχη και με δική του ιδιόχειρη αφιέρωση! Δηλαδή, τους το είχε χαρίσει, αλλά πέθαναν κι οι δύο – από ένα παράλογο πείσμα δεν έλυσαν μια τέτοια ασήμαντη διαφορά όσο ήταν στη ζωή. Παιδαριώδης συμπεριφορά που φέρνει στο φως τον διαρκή παιδομορφισμό στους κόλπους της κομμουνιστικής Αριστεράς κι ας ήταν ήδη γερασμένη χωρίς να το ξέρει.

Όταν ο Μίχης φλέρταρε με το ΚΚΕ, ο πολιτικός διανοούμενος Φιλίνης μου είπε τρέμοντας από θυμό: «Σ’ τον χαρίζω, αρκετά τράβηξα εγώ. Καιρός να τον γευτείς». Και βέβαια ο ξεχωριστός πνευματικός άνθρωπος Φίλιππος Ηλιού δεν με χαιρέτισε ποτέ, λόγω του Μίχη, ακόμα κι όταν συνέπραξαν ΚΚΕ και ΚΚΕ Εσωτερικού-ΕΑΡ για την ίδρυση του Συνασπισμού! Όταν αυτά συμβαίνουν σε αντιδογματικούς διανοούμενους υψηλής κλάσης, τι να πεις για τους απλοϊκούς αγωνιστές ή τους στενοκέφαλους των κομματικών μηχανισμών;

Μια καλοκαιρινή νύχτα του ’85 το ξημερώσαμε στην παραλία του Ρεθύμνου με τον «Καπετάν Λευτεριά» (Βαγγέλη Παπαδάκη), ύστερα από κοινή μας προεκλογική ομιλία. Τον «Λευτεριά» είχε στείλει η ηγεσία του ΚΚΕ το ’42, προσωπικά ο γραμματέας του Γιώργης Σιάντος, Πολιτικό Επίτροπο και σύμβουλο δίπλα στον Άρη Βελουχιώτη. Πέρασαν μαζί συγκλονιστικές στιγμές. Μοιράστηκαν ένα σωρό κινδύνους. Κι όμως τέσσερις δεκαετίες μετά την αυτοκτονία του πρωτοκαπετάνιου του ΕΛΑΣ, ο «Λευτεριάς» μιλούσε γι’ αυτόν με ασυγκράτητη μισαλλοδοξία! Δεν αναγνώριζε το παραμικρό ελαφροντικό στον «Μιζέρια» Άρη! Το ίδιο θα ’κανε κι

ο Άρης, υποθέτω, αν επιζούσε. Ο «Λευτεριάς», κατά τα άλλα, ήταν ευγενής, μετριοπαθής και καλλιεργημένος.

Ο «Κάιν» και ο «Άβελ», θύτης και θύμα, δύο εναλλασσόμενοι ρόλοι. Το «σύνδρομο Κάιν» εκδηλώνεται σε μια ανθρώπινη σχέση όταν υπάρχει στενός δεσμός, υψηλός βαθμός εξάρτησης του ενός από τον άλλο: αδέρφια, εραστές, σύζυγοι, συγγενείς, συνάδελφοι, συνέταιροι και βέβαια σύντροφοι σε κοινό αγώνα με τον υπέρτατο δεσμό ιδεολογικής και συναισθηματικής ταύτισης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης σε δύσκολους καιρούς.

Στην κομμουνιστική Αριστερά, όπου ο συντροφικός δεσμός έπαιρνε υπερατομικά, σχεδόν «θρησκευτικά» χαρακτηριστικά, οι διαφωνίες, οι «αιρέσεις», οι χωρισμοί φέρνουν τα σημάδια του Κάιν, τη μισαλλοδοξία, τη ζηλότυπη έχθρα, το αίσθημα της προδοσίας, την ηθική εκμηδένιση του διαφορετικού, του διεγγραμμένου συντρόφου, του αποστάτη.

Πρόσωπα που επέδειξαν σπάνιο ηρωισμό με τη σημαία του «Κόμματος», σβήνονται από την επίσημη ιστορία σαν να μην υπήρξαν ποτέ. Αναρίθμητα φαντάσματα. Αναρίθμητες οι «Λευκές Σελίδες», διαχρονικά.

Η ανανέωση της Αριστεράς θα μένει μετέωρη δίχως την ηθική μεταμόρφωσή της. Την υπέρβαση του «συνδρόμου Κάιν». Της Ηθικής του Απόλυτου Σκοπού και του υπέρτατου «κομματικού» συμφέροντος. Στην πολιτική βέβαια, με τις αναπόφευκτες συγκρούσεις κι ανακατατάξεις, είναι δύσκολο να σώσεις την ψυχή σου, όμως πρέπει να θέτεις όρια. Τα όρια μιας Ηθικής της Ευθύνης. Μιας Ηθικής των Ορίων, πέραν των οποίων δεν προχωρείς. Την Ηθική του σεβασμού της διαφορετικότητας και της ανεκτικότητας στην πολυχρωμία της ανθρώπινης κατάστασης.

Το «Πολυτεχνείο» του Φλεβάρη και το πτώμα-σωτήρας μου

Ο ΦΛΕΒΑΡΗΣ του '73 βρίσκει τους φοιτητές του Πολυτεχνείου σε πλήρη κινητοποίηση, σε διαρκείς συνελεύσεις. Στις 5 του μήνα κήρυξαν αποχή από τα μαθήματα. Η Σύγκλητος νιώθει την πίεση του κινήματος και φαίνεται διατεθειμένη να κάνει κάποιες υποχωρήσεις στα αιτήματα των φοιτητών. Η χουντική ΕΦΕΕ ανακοινώνει εκλογές αντιπροσώπων για το Πανσπουδαστικό Συνέδριο τον Μάη του '73. Κι ενώ οι εκλεγμένες επιτροπές των φοιτητών συνομιλούν με τον πρότανη Α. Λοΐζο, εισβάλλει ο Κυβερνητικός Επίτροπος: «Έξω όλοι, είστε παράνομοι».

«Εσύ 'σαι παράνομος, εδώ είναι το σπίτι μας».

Στις 13 Φλεβάρη οργανώνεται μεγάλη συγκέντρωση στο προαύλιο του Πολυτεχνείου, η οποία εξελίσσεται σε διαδήλωση στην Πατησίων μέχρι την ΑΣΟΕΕ, που χτυπιέται βάνουσα από τις αστυνομικές δυνάμεις υπό τον Νίκο Δασκαλόπουλο, διευθυντή της Αστυνομίας. Συλλαμβάνονται επτά. Πάλι τρέχω από τη Μαυρομματαίων προς την Αλεξάνδρας! Την ίδια μέρα ο δικτάτορας δίνει εντολή και εκδίδεται το Ν.Δ. 1347/73, σύμφωνα με το οποίο ο υπουργός Άμυνας μπορεί να διακόπτει την αναβολή της στράτευσης των φοιτητών. Δηλαδή, μας στέλνουν στον στρατό!

Την επομένη, 14 του Φλεβάρη, νωρίς το πρωί επικρατεί αναβρασμός στο προαύλιο του Πολυτεχνείου! Η γενική συνέλευση των καθηγητών αποφασίζει να ζητήσει από τη χουντική κυβέρνηση να μην εφαρμόσει τον 1347. Ο άθλιος υπουργός Προπαγάνδας δηλώνει ότι εκλεγμένες επιτροπές των φοιτητών καθοδηγούνται από τον ραδιοφωνικό σταθμό του ΚΚΕ «Φωνή της Αλήθειας». Πάνω από 1.500 συγκεντρωμένοι στο προαύλιο ρίχνουν συνθήματα: «Δεν περνάει ο φασισμός», «Ελευθερία», «Κάτω ο 1347».

Το Πολυτεχνείο πολιορκείται από πολυάριθμες αστυνομικές δυνάμεις. Στην κεντρική πύλη είναι παραταγμένο με πολιτικά το «Σπουδαστικό» της Ασφάλειας. Όσοι σπουδαστές, μεμονωμένοι ή κατ' ομάδας, επιχειρούν να βγουν, λιντσάρονται. Ακόμα κι όταν μερικοί συνοδεύονται από τον πρύτανη Α. Λοΐζο. Τότε βλέπω τον αντιπρύτανη Λαδόπουλο να καλεί τον διευθυντή της Αστυνομίας Δασκαλόπουλο για συνεννόηση στον χώρο της Πρυτανείας. Στα σκαλοπάτια έχω μια μικρή σκηνή με τον αντιπρύτανη:

«Κύριε Λαδόπουλε, αυτός είναι ο “ένας” του λεωφορείου;» και δείχνω τον διευθυντή της Αστυνομίας.

«Τι θράσος είναι αυτό», διαμαρτύρεται έξαλλος ο Δασκαλόπουλος στον αντιπρύτανη.

Τι εννοούσα; Ο Παναγιώτης Λαδόπουλος μας έκανε παλαιότερα Προβολική Γεωμετρία και του άρεσε να επαναλαμβάνει το σόφισμα: «Αν σ' ένα λεωφορείο οι 29 θέλουν ανοιχτό παράθυρο κι ο ένας κρυώνει και ζητά να το κλείσουν, τίνος το αίτημα είναι υπέρτερο; Της πλειοψηφίας ή του ενός;»

Τον έκοψα, κάτι σπάνιο για μένα.

«Κύριε καθηγητά, αρνείστε τον πλειοψηφικό κανόνα της Δημοκρατίας ή απλώς υποστηρίζετε τα εύλογα δικαιώματα της μειοψηφίας;»

Θύμωσε τότε. Ήταν το σόφισμά του μια κομψή απολογία της δικτατορίας.

Λίγο πριν, η Αστυνομία είχε διαλύσει με βία μια ομάδα περίπου 300 φοιτητών της Νομικής που ήρθε για συμπάρασταση μέσω της οδού Στουρνάρη.

Κι ενώ ο πρύτανης κι ο αντιπρύτανης διαπραγματεύονται με τον Δασκαλόπουλο την ασφαλή έξοδο των φοιτητών και καταφθάνει κι ο αντιεισαγγελέας Σπυρόπουλος, μαινόμενα στίφη αστυνομικών εισβάλλουν από την πύλη της Τοσίτσα και κυριολεκτικά λιντσάρουν φοιτητές και, πρώτη φορά με τέτοια αγριότητα, τις λίγες φοιτήτριες. Τρέχουμε προς την αίθουσα της Συγκλήτου, την Πρυτανεία και τη Γραμματεία, όπου σε λίγα λεπτά διαδραματίζονται απίστευτες σκηνές κλοτσοπατινάδας. Οχυρώνουμε τις πόρτες με γραφεία και κομοδίνα, αλλά δεν θα αντέξουν στην πίεση των εκατοντάδων κάφρων. Θυμάμαι και τώρα τις μάχες σώμα με σώμα και το ξυλοκόπημα με γκλομπ πάνω στο μεγάλο τραπέζι των συνεδριάσεων της Συγκλήτου. Βιβλιοθήκες, πολυθρόνες, καρέκλες, αναποδογυρίζονται. Τα παράθυρα έχουν σ' όλο το Πολυτεχνείο σιδεριές για να μην κρεμούν οι αντιδικτατορικές οργανώσεις πανό. Τελικά βλέπω τον εαυτό μου να επιχειρεί ένα άλμα προς την έξοδο, προσγειώνομαι κάτω από τα χέρια του γιγάντιου κτήνους του «Σπουδαστικού» της Ασφάλειας, του Κ. Σμαΐλη, ξεφεύγω, τρέχει ξοπίσω μου, αλλά καθώς έρχεται με φόρα ο Μάνος Τζανετής, των Μηχανολόγων, στο ύψος του Σμαΐλη, εκείνος τον αρπάζει από τα μαλλιά και τον παραδίδει σ' αυτούς τους αστυνομικούς που κάνουν συλλήψεις. Μεσ στον γενικό χαμό, βλέπω να συλλαμβάνονται δύο κολλητοί μου, ο Δημ. Αρχοντής της Αρχιτεκτονικής και ο Ηλίας Κατωπόδης των Τοπογράφων Μηχανικών, και στη συνέχεια ο Κυριάκος Σταμέλος των Μηχανολόγων, διακριτός στόχος λόγω μεγέθους και της μανίας του να ζητά εξηγήσεις από τον αντιεισαγγελέα. Ένα λυσσασμένο ανθρωποκυνηγητό και αλύπητο ξυλοκόπημα στο προαύλιο, ενώ με πολιτικά οι γνωστοί τύποι του «Σπουδαστικού»

υποδεικνύουν στους μπάτσους αυτούς που πρέπει κατά προτεραιότητα να συλληφθούν – αυτό κάνει κι ο Ανδρέας Β., ο χαφιάς του Πολυτεχνείου, όταν με εντοπίζει να ξεγλιστρώ από την κεντρική πύλη. Η εντολή είναι να συλληφθώ πάση θυσία. Δύο με πολιτικά και τρεις ή τέσσερις ένστολοι με καταδιώκουν. Τρεις τουλάχιστον φορές θα νιώσω την ανάσα τους πίσω μου. Φτάνω στη Σόλωνος κι ελίσσομαι στα γύρω στενά, μια στιγμή και στη Σκουφά. Στο μεταξύ κι άλλοι αστυνομικοί καταδιώκουν πίσω μου στοχευμένα μερικούς φοιτητές. Οι ένστολοι με τα γκλομπ για μερικά δευτερόλεπτα μπερδεύονται –ποιος είναι ποιος–, όχι όμως και οι τύποι με τα πολιτικά. Κόβω δρόμο από το σημερινό Πνευματικό Κέντρο προς τις στάσεις της Ακαδημίας, μήπως ξεφύγω μες στο μπάχαλο. Η καταδίωξη μέσα στον κόσμο, με τις αναπόφευκτες συγκρούσεις με τους βιαστικούς επιβάτες, παίρνει μελλοδραματικές διαστάσεις. Ένας νεαρός με προφταίνει και μου φωνάζει λαχανιασμένος: «Ακολουθή με», τρέχει ανάμεσα στους πάγκους με τα υπαίθρια λουλουδάδικα και τα βιβλιοπωλεία – ένας ένστολος πέφτει πάνω σ' ένα ράφι με γλαστράκια. Τότε βλέπω τον νεαρό να ανοίγει στ' αριστερά μια μαύρη καγκελόπορτα και να χάνεται στο μπροστινό μεγάλο κτήριο. Τον ακολουθώ, το 'χω κιόλας μετανιώσει –θα πιαστούμε σαν ποντίκια στη φάκα– κι επιλέγω να κρυφτώ στο πίσω μεμονωμένο και μικρότερο. Σπρώχνω την πόρτα, ανοίγει, σκοτάδι και σιγή. Η απέναντι πόρτα δεν είναι εντελώς κλειστή, περνά μια λεπτή δέσμη φωτός. Ανασαίνω βαριά με την πλάτη στον τοίχο, αλλά μια αρρωστημένη φαρμακίλα μου κόβει την αναπνοή. Σαν να επέστρεψε, έπειτα από έξι εφτά χρόνια, ο εφιάλτης του εφηβικού άσθματος. Ακούω απέξω βήματα, κάποιος ανοίγει την πόρτα, πίσω του ακολουθούν άλλοι, προφανώς οι διώκτες μου, ρίχνει μια ματιά στο σκοτεινό δωμάτιο και μ' ένα αηδιαστικό γρύλισμα φεύγει δίχως να με προσέξει, καθώς εί-

χα την πλάτη στον τοίχο έξω από το οπτικό του πεδίο. Τότε διέκρινα κι εγώ το κέρινο πρόσωπο μιας, υπολογίζω, εξηντάχρονης γυναίκας στο τρίτο τραπέζι απέναντι μες στο φέρετρο. Το πτώμα αυτής της γυναίκας απέτρεψε τη σύλληψή μου. Τους έφεραν εδώ μετά τη νεκροτομή για να τους «ετοιμάσουν» τα γραφεία κηδειών. Κλείνω τα μάτια και περιμένω δυο τρία λεπτά, ν' απομακρυνθούν οι αστυνομικοί. Προτιμώ πάντως να πέσω στα χέρια τους παρά να μείνω περισσότερο στο δωμάτιο με τη νεκρή και κυρίως με τη μυρουδιά της φορμόλης να μου κόβει την ανάσα. Τοίχο τοίχο, βγαίνω από την απέναντι πόρτα, δίπλα από το τραπέζι με το πτώμα. Έφαγα λίγο χρόνο μες στα κτήρια, κι όταν βγήκα από την καγκελόπορτα στο πεζοδρόμιο, ένας λουλουδάς με αναγνωρίζει και με ενημερώνει: «Το έπιασαν το άλλο παιδί, τώρα τρέχουν κάτω στην Πανεπιστημίου».

Ο νεαρός θα 'φαγε ένα χέρι ξύλο, θα φακελώθηκε κι αφέθηκε ελεύθερος. Δεν ήταν στους 11 από τους συλληφθέντες, οι οποίοι παραπέμφθηκαν με τον νόμο 4.000 περί τεντιμποϊσμού! Εκτός από τους τέσσερις που προανέφερα, ήταν επίσης από το Πολυτεχνείο οι Βλ. Λιαροκάπης, Βασ. Χριστόπουλος, Αλκ. Πρέπης, Θ. (Σάκης) Παπαθεοδώρου. Ακόμα ο Σερ. Δημακόπουλος της Νομικής, ο Γερ. (Μάκης) Μπαλαούρας της Ανωτάτης Εμπορικής κι ο Παρ. Βάγιας των Ύπομηχανικών.

Σημειώνω ότι στη δίκη των 11 θα κάνουν εντυπωσιακή παρουσία ως μάρτυρες υπεράσπισης κορυφαίοι παλαιοί πολιτικοί: Παν. Κανελλόπουλος, Γεώρ. Ράλλης, Ι. Ζίγδης, Γεώρ. Μαύρος, Δημ. Παπασπύρου, Π. Παπαληγούρας.

Την επομένη των γεγονότων του Πολυτεχνείου, 15 Φλεβάρη, ανακοινώνεται το μέτρο της στρατεύσής μας. Είμαι στην πρώτη φουρνιά των στρατεύσιμων. Δεύτερος λόγω Α στον κατάλογο. Το όνομά μου όμως δεν αναγράφεται στις λίστες που δημοσιεύουν οι εφημερίδες, με βάση το δικό τους

ρεπορτάζ από μας, τους φοιτητές. Η χούντα δεν έχει δώσει δημόσια τη λίστα των στρατεύσιμων. Η Αστυνομία θα φάει τον κόσμο σε Αθήνα και Κρήτη για να μου παραδώσει το φύλλο στράτευσης, με εντολή να παρουσιαστώ εντός τριών ημερών στο Κέντρο Εκπαίδευσης Καλαμάτας. Πηγαίνουν στην Ευρυτανίας 9, από όπου έχω φύγει πριν από δύο χρόνια, μ' αναζητούν σ' όλες τις πιθανές διευθύνσεις, καλούν τον πατέρα μου δύο φορές στο Α.Τ. Αγίου Νικολάου και στο Φρουραρχείο Λασιθίου.

Έχω αποφασίσει συνειδητά και ψύχραιμα, όχι παρορμητικά, να περάσω στην παρανομία, συνεπώς να κηρυχθώ ανυπότακτος, προκειμένου να επανατοποθετήσω τη σχέση μου σε πιο παραγωγική βάση με το Κόμμα, την ευρύτερη Αριστερά και το Κίνημα. Θα ξανάπιανα το νήμα από κει που το άφησα με τον Πειραιιώτη ηγέτη του εργατικού κινήματος, τον σύντροφο Δημήτρη.

Το πρώτο «Πολυτεχνείο» της 14ης Φλεβάρη είναι προάγγελος του «Πολυτεχνείου», του Νοέμβρη '73, όπως και η κατάληψη της Νομικής, 20-21 Φλεβάρη, την οποία παρακολούθησα, παράνομος πλέον, σε μικρή απόσταση. Ωστόσο έπεσα πάνω σε μερικά γνωστά πρόσωπα. Μεταξύ αυτών, ένας ανόητος Κύπριος φοιτητής, γνώριμος, που φώναζε, στην αντισυγκέντρωση των πενήντα χουντικών, αντικομμουνιστικά συνθήματα και το «Ε-Ε-Ε-νωσις». Επίσης, ο αστυνόμος Ι. Καλύβας στη γωνία Ακαδημίας-Σίνα στη στάση. Είτε δεν με αναγνώρισε, είτε, το πιθανότερο, δεν είχε φτάσει το σήμα ότι δεν παρουσιάστηκα για στράτευση. Καθώς απομακρύνονται προς την Πλάκα μέσω Πλατείας Καρύτση, πέφτω πάνω στον παλαιό βουλευτή Λασιθίου, Μανώλη Κοθρή, τον «αποστάτη», ο οποίος με υποδέχεται με ενθουσιασμό:

«Εκδίδω τα Πολιτικά Θέματα και θέλω τη συνεργασία σου για θέματα νεολαίας. Πάρε την κάρτα μου».

Βλέπει την ταλάντευσή μου, προφταίνω όμως και φελλίζω:

«Πριν από εννιά χρόνια, μαθητής, μοίραζα τα ψηφοδέλτιά σας».

Με απολογητικό ύφος μου απαντά:

«Πάντα συμπαραστεκόμουν στους αριστερούς. Ακόμη και στον Εμφύλιο εγώ συνέδραμα τους Σκαπανείς που βγήκαν στο βουνό. Ρώτα τους Δεσποτάκηδες να μάθεις. Όσο για το άλλο “θέμα” [την «Αποστασία»] το ’κανα μόνο για τον Κώστα [Μητσοτάκη], όπως κι ο ξάδελφός του Κωνσταντίνος Στεφανάκης. Μας έριξε στο φιλότιμο: “Μη μ’ αφήσετε μόνο μου αυτήν την ώρα”».

Το άνοιγμά του με ξάφνιασε, ήρθα σε δύσκολη θέση. Κοντοστέκεται και συμπληρώνει:

«Καλά, δεν είσαι με τους στρατεύσιμους;»

Προνοητικά την κάρτα δεν την πέταξα. Τότε δεν γνώριζα όσα ξέρει τώρα ο αναγνώστης για την περίπτωση Μανώλη Κοθρή.

Σύλληψη: ο «καλός» άνθρωπος Ευάγγελος Μάλλιος

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΚΑΙ ΜΙΣΗ το πρωί άκουσα βρυχηθμούς αυτοκινήτων στη Δευκαλίωνος, στον δρόμο όπου βλέπει το ισόγειο διαμέρισμα. Στάθμευσαν καταμεσής του τρία τουλάχιστον αυτοκίνητα. Τινάχτηκα, κατάπια πρώτα ένα μικροσκοπικό σημείωμα, τύλιξα με τη μαξιλαροθήκη ένα δεματάκι με μπροσούρες και το πέταξα στον φωταγωγό. Ο κλειδαράς τους επιχειρούσε ν' ανοίξει την εξώπορτα της πολυκατοικίας κι ύστερα ακούω τα βήματά τους στον διάδρομο και να δοκιμάζουν να παραβιάσουν την κλειδαριά μου. Τότε θυμήθηκα ένα ακόμα τσιγαρόχαρτο με μια διεύθυνση κρυμμένη σε μια ομάδα διαφορικών εξισώσεων. Δεν είχα σάλιο να το καταπιώ κι ασύνειδα σχεδόν το χώνω κάτω από ένα μικρό χαλάκι μπροστά στο κρεβάτι. Παράλογη κίνηση. Τρέχω στην πόρτα και βάζω τις φωνές διαμαρτυρόμενος στους «διαρρήκτες». «Αστυνομία», απαντούν. «Ανοίξτε».

Εισβάλλουν πέντε, ο ένας επιφυλακτικά στην πόρτα, κι αρχίζουν την έρευνα. Τρεις φορές κλοτσάνε το χαλάκι, μα ο ηλεκτροστατικός μαγνητισμός έχει κολλήσει πάνω του το κρυπτικό τσιγαρόχαρτο. Δεν αφήνουν τίποτα ανέγγιχτο. Κάποια στιγμή οι Ασφαλίτες φωνάζουν στον πέμπτο στην πόρτα να με πάρει έξω. Μένουμε όρθιοι στο θυρωρείο. Κρατά

ντροπαλά χειροπέδες και δεν μου τις περνά. Στην είσοδο φυλάσσουν δύο αστυνομικοί. Ο «πέμπτος» δίνει διαταγή στον έναν να ενημερώσει τα «παιδιά» πίσω να έρθουν στη Δευκαλίωνος. Είχαν πιάσει θέσεις με φακούς στην πίσω μάντρα. Τους είχα δει, αλλιώς θα πήδαγα στον ακάλυπτο. Ύστερα ο «πέμπτος», σαν να ντρέπεται, μου ψιθυρίζει: «Είναι για την ανυποταξία, κατάλαβες;» Πού να 'ξερε πόσο αναπτέρωσε το ηθικό μου η φράση του. Με καθησύχασε για μια σειρά άλλα ενδεχόμενα. Δεν σταμάτησε εκεί. «Εγώ είμαι διοικητής του Α.Τ. Πατησίων. Μας κάλεσαν επικουρικά από τα Κεντρικά». Είναι παχουλός, λίγο ψηλότερος από μένα.

Δύο από τους ασφαλίτες βγαίνουν από το διαμερίσμα μου, οι άλλοι δύο μένουν. «Πάρτε τον». Βγαίνουμε στον δρόμο και με σπρώχνουν στο πίσω κάθισμα του μεσαίου αυτοκινήτου, μια μαύρη «γουρούνα». Τότε καταφθάνει ένα τζίπ κι έρχονται στ' αυτιά μου κάτι σαν διαπληκτισμοί. Με διεκδικεί η Στρατιωτική Αστυνομία. Περνά έτσι ένα τέταρτο. Επιστρέφουν κυρίαρχοι οι δύο ασφαλίτες που με πλαισιώνουν στο πίσω κάθισμα, ενώ συνεχίζουν να βρίζουν τα «βλαχαδερά» της ΕΣΑ.

«Τι τρέχει μ' αυτούς;» ρωτά ο συνοδηγός.

«Οι μαλάκες της Χωροφυλακής έστειλαν και σ' αυτούς σήμα».

Η πληροφορία αυτή ήταν πολύτιμη για να βγάλω άκρη αργότερα: Ποιος έκανε το ακούσιο σφάλμα που οδήγησε στη σύλληψή μου. Καθυστερούμε κι άλλο. Οι άνδρες του τζίπ δίνουν εξηγήσεις στο μπροστινό αυτοκίνητο. Με παίρνει ο ύπνος, ενώ οι ασφαλίτες φιλοκουβεντιάζουν. Ναι, ο ύπνος! Είναι στον βαθύτερο ψυχικό μου μηχανισμό αυτή η αντίδραση όταν χάνεται κάθε ελπίδα και δυνατότητα ενεργητικής αντίστασης. Όταν κανονικά η αδρεναλίνη θα 'πρεπε να τιναχτεί στα ύψη με ενδεχόμενη κρίση πανικού, ο υποσυνείδητος εαυτός μου τραβά την πρίζα, με αποσυνδέει απ'

την πραγματικότητα κι αφήνομαι σε ένα «ωκεάνιο αίσθημα», στη γαλήνη του μηδέν και του τίποτα. Μια επιστροφή στη μήτρα. Κοιμάμαι βαθιά σ' όλη τη διαδρομή, προφανώς προς τη Μεσογείων. Τι κρίμα που αυτός ο ψυχικός μηχανισμός αυτοπροστασίας λειτουργεί μόνο σε σπάνιες ακραίες καταστάσεις, όπως μια φορά στη θάλασσα μες στη δικτατορία και μια στον αέρα, σε αεροπορικό περιστατικό στη Μεταπολίτευση. Θα με προστάτευε από σφάλματα παρορμητισμού, θυμού και υπεραντίδρασης.

Τα αυτοκίνητα σταματούν κι ακούω μες στον λήθαργό μου τον συνεπιβάτη δεξιά να ανακοινώνει με έκπληξη: «Κοιμάται, ρε! Έχεις ξαναδεί τέτοιο πράγμα;»

Με βγάζουν, κοιμάμαι όρθιος, δεν μετρώ τους ορόφους, μάλλον σταματούν στον τρίτο και με παραδίδουν σε τρεις που γίνονται τέσσερις. Οι προηγούμενοι ήταν ευγενικοί απέναντί μου, αλλά αυτοί προσπαθούν να φτιαχτούν με υβρεολόγια, δεν είναι εύκολο να δέρνεις αξημέρωτα. Ο πρώτος, ένα γομάρι, με αρπάζει από τα μαλλιά –και το 'λεγα επί μέρες ότι πρέπει να τα κόψω–, με περιστρέφει με δύναμη, το κεφάλι μου πάει να ξεκολλήσει ενώ οι τρεις, μεσαίου αναστήματος, μου ρίχνουν κλοτσιές σ' όλα τα σημεία του σώματος, δίχως να αγγίζουν το πρόσωπό μου. Οι δύο με κλοτσούν τυχαία, ανάλογα με την περιστροφή, αντίθετα ο τρίτος είναι μοχθηρός, στοχεύει στα γεννητικά μου όργανα και στα ακροδάχτυλα των ποδιών μου. Στον τρίτο γύρο ξυλοφορτώματος, δυο ώρες αργότερα, κατεβάζει με φοβερή δύναμη το μεταλλικό πέταλο στο τακούνι του πάνω στο αριστερό κουντουπιέ μου, ανοίγοντας μεγάλη πληγή. Φάνηκε το κόκαλό μου. Την πληγή, το σημάδι, το έχω ακόμη, πενήντα χρόνια μετά. Ο ίδιος θα μου πάρει τα γυαλιά και θα τα λιώσει με σαδισμό κάτω απ' το πέλμα του. Ζαλίζομαι από την περιστροφή, αλλά δυστυχώς δεν λιποθυμώ. Όταν έχουν κουραστεί και κάνουν διάλειμμα για καφέ, με διατάζουν:

«Το ένα πόδι στο αριστερό πλακάκι, το άλλο στο δεξί. Αν ξεφύγεις απ' αυτά, θα σε γαμήσουμε».

Κοιμάμαι όρθιος. Τα πόδια μου δεν με κρατούν κι ακουμπώ με την πλάτη στον τοίχο. «Κοίτα τον πούστη», με βλέπει ο μοχθηρός από την πόρτα με τσιγάρο στο στόμα. Αφήνουν τα φλιτζάνια του καφέ κι ορμούν πάνω μου με αλύπητα χτυπήματα. Στο πρόσωπό μου ούτε αμυχή. Ξύλο και, το χειρότερο, καθώς περνούν οι ώρες, ορθοστασία.

Βρίσκομαι σ' ένα γυμνό γραφείο μ' ένα τραπέζι και μια καρέκλα. Παρηγορούμαι ότι υπάρχουν πολύ χειρότερα αν με κατεβάσουν στο υπόγειο γκαράζ. Εκεί έχει φάλαγγα και ηλεκτροσόκ. Με δέρνουν χωρίς καμιά ανακριτική διαδικασία. Βρίζουν και χτυπούν. Μόνο κάτι: «Μίλα!», «Ξέρνα!»

Το ξυλοφόρτωμα αναζωπυρώνεται όταν βρέθηκε στον φωτογώο η μαξιλαροθήκη με τις μπροσούρες-μαθήματα του ΕΚΚΕ με τα χρωματιστά εξώφυλλα. Έγινε κι αυτό το απίθανο, να τρώω ξύλο και να υπερασπίζομαι την τιμή του μαοϊκού ΕΚΚΕ, ενώ οι πάντες γνώριζαν την αποστροφή μου προς την «Πολιτιστική Επανάσταση» και προς τους μαινόμενους Κινέζους ερυθροφρουρούς με το Κόκκινο βιβλιαράκι του Μάο. Τι είχε συμβεί; Ο Νίκος Αντώνογλου της Γεωπονικής μου έδωσε το πακέτο με τα μαθήματα θεωρίας που του έστειλαν από τη Γερμανία και μου ζήτησε τη γνώμη μου αν αξίζουν τίποτα. Ήταν σαν χαϊκού κινεζικής σοφίας σε πολιτική οικονομία, ιστορικό υλισμό, ιστορία του εργατικού κινήματος, στρατηγική-τακτική, κ.ά. Μνημεία απλοϊκότητας που σου δημιουργούν την ψευδαίσθηση ότι ξέρεις τα πάντα ενώ είσαι αστοιχείωτος. Τροφοδοτούσαν την επιθετικότητα και την εξαλλοσύνη των μαοϊκών της Ευρώπης, τη διαπόμπευση των άλλων αριστερών δυνάμεων, αλλά στην Ελλάδα αυτά τα φαινόμενα ήταν ήπια ή ανύπαρκτα λόγω του κοινού αντιδικτατορικού αγώνα. Έτσι τους επόμενους μήνες, μες στις κοινές περιπέτειες θα δημιουργούσα μια εποικοδομητική

σχέση μ' ένα αληθινό παλικάρι και καλό χαρακτήρα, τον φιλέα Σεραφείμ Δημακόπουλο της Νομικής, μέλος του ΕΚΚΕ, τον δεύτερο Καρδितσιώτη μετά τον Δημήτρη Αρχοντή. Στη συνέχεια από Καρδितσιώτες, ένα σωρό.

Στην αρχή οι κάφροι νόμιζαν ότι έπιασαν λαγό, αλλά προφανώς οι «αποπάνω» ή το «Σπουδαστικό» της Ασφάλειας τους ενημέρωσε ότι δεν έχω καμία σχέση με το ΕΚΚΕ. Η απάντησή μου ότι τα έστειλαν ποστ ρεστάντ από το Μόναχο άγνωστοι, ήταν αληθοφανής. Υπήρχε στο δεματάκι η σφραγίδα των γερμανικών ταχυδρομείων. Εννοείται ότι απέρριψα μετά βδελυγμίας να υπογράψω έστω μια δήλωση με την οποία να διαχωρίζω τη θέση μου από το ΕΚΚΕ. Με τον Αντώνιο θα βρισκόμασταν εννιά μήνες μετά στη Συντονιστική Επιτροπή του Πολυτεχνείου και το διασκεδάσαμε αυτό το μπλέξιμο, όπως και με τον ηγέτη του ΕΚΚΕ Πέτρο Στάγκο, όταν με φιλοξένησε στη Γερμανία με εγκαρδιότητα αργότερα, στη Μεταπολίτευση. Μου 'κανε εξαιρετική εντύπωση. Μεσ στην επαναστατική φενάκη του '70 είχαν κι αυτοί με την Πολιτιστική Επανάσταση του Μάο και τους ερυθροφρουρούς της την ίδια σχέση που είχε η «Πλατεία Μαβίλη» με τον Ιωσήφ Στάλιν και τον Λαβρέντι Μπέρια. Ή και με τη 12η Ολομέλεια και τον Κολιγιάννη. Σχέση φαντασιακής κοινότητας. Μια ψευδαίσθηση.

Όμως πρέπει να 'χει περάσει το μεσημέρι, θα ήμουν οκτώ ώρες όρθιος και τους ένιωθα νευρικούς κι ανυπόμονους, σαν να περίμεναν κάποιον ανώτερο. Τους άκουσα να ψιθυρίζουν πίσω από την πόρτα στα διαλείμματα του καφέ: «Μα τι γίνεται; Μας ειδοποίησαν για το μεσημέρι». Βρισκόμουν στο πόδι από τις τέσσερις το πρωί και είναι δύο το μεσημέρι κι αυτός ο «κάποιος» δεν λέει να φανεί. Η ανάκριση έχει πάει στράφι, ενώ εγώ αργά ή γρήγορα θα χάσω τις αισθήσεις μου. Πάλι καλά, δεν με κατεβάζουν στο γκαράζ.

Στη φάση των ομίλων και των ομάδων είχαμε μελετήσει

διεξοδικά κι «ασκηθεί» στα πιθανά βασανιστήρια με βάση το πασίγνωστο τότε αμερικανικό βιβλίο, το οποίο μεταφράσαμε, με τις μεθόδους ανάκρισης που διδάσκει η CIA στις υπηρεσίες Ασφαλείας εξαρτημένων χωρών. Όμως με τις μαζικές κι εύκολες στρατολογήσεις του '72-'73 ακόμα και οι κνίτες ήταν σχετικά απροετοίμαστοι.

Το μυαλό μου έτρεχε τότε στους περίπλοκους πιθανούς βασανισμούς κι είχα υποτιμήσει την πολύωρη και πολυήμερη ορθοστασία με ακινησία. Τώρα πρέπει να 'χω συμπληρώσει δέκα ώρες και αφόρητες σουβλιές διατρέχουν σαν ηλεκτρικό ρεύμα από τα ακροδάχτυλα ως τον εγκέφαλο όλο το σώμα μου. Κι όταν οι τύραννοί μου κάνουν τσιγάρο έξω στον διάδρομο, εκνευρισμένοι με την αναμονή, προσπαθώ να ξεκουραστώ ανακούρκουδα, τα γόνατα δεν με κρατούν και σωριάζομαι, ανήμπορος να σηκωθώ. Καλύτερα να τρώω ξύλο παρά να είμαι όρθιος, ακίνητος. Τρία πράγματα μ' έκαναν να αναρωτιέμαι και να καταφεύγω σε υποθέσεις. Κανείς δεν ήταν του «Σπουδαστικού» και στα παραληρηματικά τους υβρεολόγια δεν ανέφεραν τα γεγονότα του Φλεβάρη. Πρόσεχαν να μην αφήσουν ίχνη βασανισμού στο πρόσωπό μου και, τρίτο, ο χώρος ήταν ένα γυμνό γραφείο, όχι κελί, ούτε χώρος βασανιστηρίων και ανακρίσεων.

Όταν με βρήκαν ξάπλα, έβαλαν τα δυνατά τους να φανούν έξαλλοι, αλλά πρέπει να είχαν σκυλοβαρεθεί με τη δεκάωρη επανάληψη της ίδιας σκηνής κι έχαναν την όρεξή τους. Ο γορίλας που άκουσα ότι είχε οικογένεια, με σήκωσε όρθιο, με κρατούσε πάντα από τα μαλλιά που μαδούσαν στα χέρια του και μόνο ο μοχθηρός έδειχνε ζήλο σημαδεύοντας πάντα τα γεννητικά μου όργανα, κλοτσώντας κατά προτίμηση από πίσω.

Έξω είχε σκοτεινιάσει, θα 'ταν έξι, και ξαφνικά επικράτησε αναταραχή καθώς ένας ασφαλίτης, κι αυτός με πολιτικά, τους διέταξε να με μεταφέρουν πάνω. Μ' έσυραν ως

τον επάνω όροφο, πιθανόν τον τέταρτο, και με οδήγησαν σ' ένα κανονικό γραφείο με πλήρη εξοπλισμό. Πέντε λεπτά μετά μπαίνει φουριόζος ένας κοστουμαρισμένος, γραβατωμένος, παρφουμαρισμένος με ακριβή, όχι εσατζίδικη, κολόνια. Θύμιζε μάνατζερ real estate σε αμερικανική μαφιόζικη ταινία, που μόλις πριν από λίγα λεπτά άφησε την παράνομη ερωμένη του. Ένας υπασπιστής του του δίνει έναν φάκελο σε χρώμα ώχρας δίχως αυτιά.

«Κάθισε!» με προστάζει. Θείο δώρο!

Αδιάφορα, ουδέτερα, με παγωμένη φωνή, τον ακούω να μονολογεί καθώς ανοίγει τον φάκελο.

«“Σουσλόφ”, ταλαιπώρησες πολύ τα παιδιά μέχρι να σε τσιμπήσουν».

Κοιτάζει τα χαρτιά, κουνάει το κεφάλι κι αρχίζει να αθροίζει ποινές:

«Ανυποταξία, πέντε χρόνια στο Μπογιάτι.

»Συμμετοχή σε αντεθνικές οργανώσεις...

»Αντίσταση κατά της Αρχής...

»Δώδεκα χρόνια το λιγότερο».

Μονολογεί, πάντα ψυχρά, δίχως ίχνος αγανάκτησης.

«Χμ... Μάλιστα, μάλιστα... Κανονικά πρέπει να ανταποκριθώ στο αίτημα της Υποδιεύθυνσης Ασφαλείας του Πειραιά».

Πρώτη φορά ρίγος διατρέχει τη σπονδυλική μου στήλη. Τα γεγονότα στη «ζώνη», η πιθανή αναγνώρισή μου από τους λιμενικούς δεν με πειράζει και τόσο. Η σχέση με τον Μουρτζικό δεν πρέπει με τίποτα να αποκαλυφθεί.

Έχει περάσει αρκετή ώρα, ο εαυτός μου είναι σχεδόν αποσυνδεδεμένος, αλλά αποφασίζω να συγκεντρώσω λίγες δυνάμεις και να αντεπιτεθώ στην πιο χειροπιαστή κατηγορία, την ανυποταξία.

Δεν ξέρω ποιος είναι.

«Κύριε, με αφήνετε κατάπληκτο. Την αδυναμία της Αστυ-

νομίας να μου επιδώσει το Φύλλο Στρατεύσης την αποκαλείτε ανυποταξία;»

«Μπήκες στην παρανομία, πώς να σου το επιδώσουν; Όταν είδες το όνομά σου στις εφημερίδες, γιατί δεν παρυσιάστηκες;»

Είχε κάνει ένα ασυγχώρητο λάθος για ανακριτή.

«Δεν διαβάζω εφημερίδες και όταν τις άνοιξα από περιέργεια, στις 16 του Φλεβάρη, δεν υπήρχε το όνομά μου. Στρατεύσατε άτομα με δευτερεύοντα ρόλο στα φοιτητικά κι όχι εμένα, που είμαι ο πιο εκτεθειμένος στη σχολή μου. Το θεώρησα ραδιουργία της Ασφάλειας για να με εκθέσει».

Η παρφουμαρισμένη παγοκολόνα, που υπέθεσα ότι πριν από λίγο άφησε την παράνομη ερωμένη του, αιφνιδιάστηκε και τινάχτηκε. Σήκωσε το τηλέφωνο: «Τάσο, φέρε μου τα Νέα, 16-17 Φεβρουαρίου».

Γυρίζει σε μένα:

«Εδώ λέει ότι άφησαν ειδοποιητήρια σε τέσσερις διευθύνσεις στην Αθήνα και σε μία στην Κρήτη».

«Σε μένα δεν έφτασε τίποτα, η μάνα μου θα μου έγραφε, τηλέφωνο δεν έχω, δεν έχει, συνέχισα τη ζωή μου κανονικά».

Αράδιασα πέντε έξι μάρτυρες για την υποτιθέμενη νόμιμη κίνησή μου. Από τον συνάδελφό του Καλύβα ως τον καθηγητή του Πολυτεχνείου Ι. Μπαντέκα, αφού είχα περάσει από το γραφείο του στου Ζωγράφου για τις σημειώσεις Φωτογραμμετρίας. Μέχρι και τα Πολιτικά Θέματα του Κοθρή είχα εντάξει στα άλλοθί μου!

«Τα ξέρουμε αυτά τα προσχηματικά κόλπα», σχολιάζει ψυχρά.

Καταφθάνει ο Τάσος με τα Νέα κι ανοίγει στο ρεπορτάζ του Μηνά Παπάζογλου. Πουθενά το όνομά μου. Οι δημοσιογράφοι δημοσίευσαν αποκλειστικά τους φοιτητές που είχαν πάρει το χαρτί στρατεύσεως κι εκείνος, ο άγνωστος αρχιμπάτσος, το αγνοούσε.

Σηκώνεται εκνευρισμένος και προφανώς πάει στο «Σπουδαστικό», όπου θα έπαιρνε την πληροφορία ότι το υπουργείο Άμυνας δεν είχε δώσει στη δημοσιότητα λίστα στρατευσίμων!

Είχα πετύχει μια σημαντική νίκη, αλλά δεν γνώριζα τις συνέπειές της.

Επέστρεψε πάλι παγερός και συνέχισε να προσμετρά ποι-νές, ενώ εγώ ξανάβγαζα τον εαυτό μου από την πρίζα.

«Ούτε είκοσι δύο δεν είσαι. Στην καλύτερη περίπτωση θα βγεις στα τριάντα οκτώ σου χρόνια».

Προσπαθεί να μου υποβάλει πανικό και σχολιάζω ειρωνικά:

«Τόσα χρόνια θα κρατήσει η δικτατορία;»

«Κοίτα να δεις, “Σουσλόφ”, εγώ εδώ καθόμουν με τους φίλους σας Κανελλόπουλο και Ράλλη, αυτούς στήριζα τότε, εδώ κάθομαι με τη στρατιωτική κυβέρνηση, εδώ θα βρίσκομαι και με τον Καραμανλή ή οποιοδήποτε άλλο. Εμείς ανήκουμε στο καθεστώς, στο Έθνος».

Συνεχίζει με ψυχρότητα να αναλύει:

«Ο κόσμος είναι μοιρασμένος. Ή είσαι με την Αμερική, όπως η Ελλάδα, ή είσαι με τη Σοβιετία. Εκεί που κάθεται καθόταν ο Φαράκος. Τον σεβάστηκα, ξέρω πού ανήκει, τα δικά σας είναι παιδιαρίσματα. Καταστρέφετε τζάμπα και βερεσέ το μέλλον σας. Οι άλλοι, ρε “Σουσλόφ”, προέρχονται από πλούσιες οικογένειες, κάνουν την πλάκα τους, φτιάχνουν προφίλ για πολιτική καριέρα, εσύ 'σαι φτωχός, εργάτης ο πατέρας σου διαβάζω εδώ».

Σηκώθηκε και τράβηξε έναν τόμο από τα ράφια πίσω του. Μου διάβασε ένα τσιτάτο του Λένιν από το *Αριστερισμός, παιδική αρρώστια του κομμουνισμού*, με σημαδεμένη τη σχετική σελίδα. Σκέφτομαι σε πόσους θα το 'χει διαβάσει.

Δεν μπορώ να εκτιμήσω γιατί προσπαθεί να με εντυπωσιάσει με τις γνώσεις του, ώσπου του ξεφεύγει:

«Τι φανταστήκατε, ότι είμαστε μπάτσοι; Εγώ έκανα επί οκταετίας Καραμανλή ανώτατες σπουδές στις ΗΠΑ που δεν τις διανοούνται τα περισσότερα καθηγητάκια σας, δεν μιλώ για Πολυτεχνείο και Ιατρική. Κάνετε μεγάλο λάθος να θεωρείτε καραβανάδες τους στρατιωτικούς όπως τον Παπαδόπουλο. Είναι με-γά-λος πολιτικός και θα το καταλάβετε σύντομα. Μεγάλος. Βλέπει μπροστά. Δεν το περίμενα. Στην αρχή και μεις ήμασταν επιφυλακτικοί. ΠΟ-ΛΙ-ΤΙ-ΚΟΣ, με όλα τα γράμματα κεφαλαία.

»Ξέρεις, “Σουσλόφ”, πόσα χρόνια φυλακή αθροίζεις; Δεκαεπτά. Ανάλογες δικογραφίες υπάρχουν για είκοσι τουλάχιστον από τους 73 που στρατεύονται. Κι όμως ο Πρόεδρος σας στέλνει στον στρατό. Ξέρεις τι μας είπε σήμερα το μεσημέρι; “Να αποφύγουμε τα μετεμφυλιακά λάθη. Ας μη δημιουργήσουμε μια νέα γενιά επαγγελματιών επαναστατών-στελεχών του ΚΚΕ στις φυλακές και τις εξορίες. Ας τους δώσουμε ευκαιρίες να ασχοληθούν με τις καριέρες τους. Θέλω ομαλότητα και ησυχία αυτή την περίοδο, όχι δίκες”.

»Να μην το ξεχάσετε: Χάρη στον Παπαδόπουλο γλιτώνετε τη μακρόχρονη φυλάκιση».

Σταματά το εγκώμιο του Παπαδόπουλου και καρφώνει τα παγερά μάτια του στα δικά μου, με απειλητικό ύφος:

«Σας δίνει την ευκαιρία. Σ’ όλους. Και στους έντεκα που δικάστηκαν, αλλά ανά πάσα στιγμή, στο πρώτο στραβοπάτημα, θα ενεργοποιηθούν πάραυτα οι δικογραφίες σας. Φυσικά στην περίπτωση τη δική σου και μερικών άλλων που έχετε χάσει μέρος της βασικής εκπαίδευσης, μπορείτε να υπογράψετε μια αίτηση ανανέωσης της αναβολής σας ή και να σας δοθεί διαβατήριο να ολοκληρώσετε τις σπουδές σας σε υψηλού κύρους ιδρύματα στις ΗΠΑ. Διάβασε την αίτηση...»

«Δεν βλέπω, μου σπάσατε τα γυαλιά. Θα πάω φαντάρος και διαμαρτύρομαι διότι ξυλοφορτώνομαι από τις πέντε το

πρωί, επί δεκατρείς δεκατέσσερις ώρες, δίχως να είμαι κρατούμενος».

«Μη σπαταλήσετε την τελευταία ευκαιρία. Σας προειδοποιώ. Θα σε στείλω στους “απέναντι” για το τυπικόν, αυτοί έχουν τα χαρτιά της στρατεύσεώς σου. Μην ανησυχείς... προς το παρόν».

Εννιά μήνες μετά θα διασταυρωθούν τα βλέμματά μας σε μια μεγάλη στιγμή της ελληνικής ιστορίας.

Επί δεκαετίες συγκέντρωνα στοιχεία για το πρόγραμμα του δικτάτορα εκείνη τη μέρα. Είχε τρεις διαδοχικές συναντήσεις με πρώην βουλευτές, δύο της ΕΡΕ κι έναν κεντρώο «αποστάτη», τους οποίους βολιδοσκόπησε για το ενδεχόμενο συμμετοχής τους στη σχεδιαζόμενη «φιλελευθεροποίηση» πριν κλείσει με τον Σπύρο Μαρχεζίνη. Όχι από τους πρόθυμους, τους γνωστούς «εφαψίες» με τη χούντα ή τους λεγόμενους γεφυροποιούς. Οι δύο ΕΡΕ, μετέπειτα υπουργοί του Καραμανλή, μου δήλωσαν στη Μεταπολίτευση ότι παρότρυναν τον Παπαδόπουλο να παραδώσει το ταχύτερο την εξουσία σε εκλεγμένους ελεύθερα πολιτικούς. Σύμπτωση: Και οι δύο δημιούργησαν ειλικρινή σχέση φιλίας μαζί μου. (Στον δεύτερο τόμο οι λεπτομέρειες.) Είναι απολύτως λογικό ο δικτάτορας να έδωσε οδηγίες στους κορυφαίους της Δίωξης για μέτρα εκτόνωσης και ησυχίας. Έτσι συναίνεσαν σε ομαλή εκκένωση της Νομικής, της πρώτης. Για τον ίδιο λόγο ο αντιπρόεδρος Στυλιανός Παττακός είχε ήρεμη συνάντηση με τους διακεκριμένους συνδικαλιστές των φοιτητών στη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου παρουσία του πρύτανη Κωνσταντίνου Τούντα. Τότε που είπε στον πρύτανη: «Φαίνονται καλά παιδιά κι “εθνικόφρονες”, αν εξαιρεθεί αυτός με το τροτσκιστικό μούσι». Εθνικόφρονες οι κνίτες και οι ρηγάδες και κομμουνιστής ο Γ. Μαντζουράνης, ο μόνος μη κομμουνιστής! Ιδιοφυΐα ο αντιπρόεδρος.

«Ελεύθερος από μένα», καταλήγει ο κοστουμαρισμένος

σαν γαμπρός, που γύρισε, κατά δήλωσή του, από το γραφείο του «Προέδρου».

Ένας ένστολος ήρθε να με παραλάβει και μαζί του μπήκε ο γνωστός Κ. Καραπαναγιώτης, επικεφαλής του «Σπουδαστικού».

«Ευάγγελε, ελπίζω να μην το μετανιώσεις».

«Αν το μετανιώσω εγώ μία, αυτός θα το μετανιώσει εκατό φορές. Θα βλαστημήσει την ώρα και τη στιγμή που γεννήθηκε».

Είχα ανοίξει, λοιπόν, λογαριασμό με τον διαβόητο Ευάγγελο Μάλλιο.

Υποβασταζόμενος από τον ένστολο, κατέβηκα στην είσοδο. Ο πόνος στο κουντουπιέ παρέλυε το αριστερό μου πόδι. Πέθαινα της δίψας, αλλά δεν ζήτησα τίποτα. Ένα τζιπ της Στρατιωτικής Αστυνομίας ήρθε να με παραλάβει. Όταν φτάσαμε στο ΕΑΤ-ΕΣΑ, δεν έβλεπα τίποτα, κοιμόμουν όρθιος, δεν ανταποκρινόμουν, δεν άκουγα καν τις ερωτήσεις ενός βαθμοφόρου που δεν ήξερα αν ήταν αξιωματικός υπηρεσίας, ανακριτής ή της Στρατολογίας.

«Για το καλό σου, απάντησε στις ερωτήσεις ή συμπλήρωσε μόνος σου αυτά τα χαρτιά».

«Δεν ακούω, δεν βλέπω, μου έσπασαν τα γυαλιά».

«Πάρτε τον».

Με κράτησαν καμιά ώρα σ' ένα γραφείο στο βάθος του Διοικητηρίου. Ένας γορίλας λέει σ' έναν άλλο με κοροϊδευτικό ύφος:

«Γιατρέ, κοίτα δω μια πληγή, στο αριστερό του πόδι. Ας τουβάλω λίγη σουλφαμίδα μη μολυνθεί».

Πιάνει κάτι σαν αλατιέρα, το τινάζει, οι πρώτοι κόκκοι της σκόνης καίνε, βγάζω ένα ουρλιαχτό, ο άλλος, ο «γιατρός», του τραβά το χέρι. Η πληγή έγινε έγκραυμα. Ασβέστης! Με πήγαν σ' ένα κελί πίσω, δίχως κρεβάτι. Κοιμήθηκα στο δάπεδο με την πλάτη στον τοίχο. Κρύωνα, πόναγα, αλλά

ήμουν απόλυτα ήρεμος και χαλαρός. Το χάραμα με οδήγησαν στο Μεταγωγών, στον Σταθμό Λαρίσης. Προσπάθησα εκεί να κατοικήσω. Έβγαине αίμα. Μαζί με άλλους επτά, με τη συνοδεία αλφαμιτών, ταξιδέψαμε στην Τρίπολη.

«Γιατί στην Τρίπολη, αφού το χαρτί μου λέει Κέντρο Καλαμάτας;»

«Εκεί έχει νοσοκομείο για τις εξετάσεις. Αν έχετε φυματίωση ή σύφιλη».

Η «μοίρα» –η τύχη, τέλος πάντων– στήνει μερικές φορές ένα δαιμονικό παιχνίδι συμπτώσεων. Κι εγώ ήδη είχα αρκετές με τον Αλέκο Παναγούλη. Φέτος (3 Μαΐου του '22) παρουσίασα τη βιογραφία του Αλέκου στο Πάρκο Ελευθερίας, πρώην ΕΑΤ-ΕΣΑ. Αναφέρθηκα στην έκπληξή μου όταν πληροφορήθηκα ότι στη Δευκαλίωνος, στην πολυκατοικία που πιάστηκα το '73, είχε νοικιάσει διαμέρισμα ο Στάθης Παναγούλης με την Αμαλία Φλέμινγκ για ενδεχόμενη δεύτερη απόδραση του Αλέκου. Ο Στάθης με πληροφόρησε:

«Εκεί, στο ημιυπόγειο, έκρυφα τον ξάδελφό μου Νίκο Ζαμπέλη, όταν απέδρασε από τις φυλακές της Αίγινας. Είπα στον αξιωματικό της Αεροπορίας, ιδιοκτήτη, ότι το νοικιάζω γιατί έχω πολλές γκόμενες φοιτητριούλες και θέλω εχεμύθεια. Μου το έδωσε, με την προϋπόθεση ότι θα του κάνω πάσα μερικές».

Όταν πληροφορήθηκε τη στιχομυθία ο πρώτος γραμματέας Σπουδάζουσας της ΚΝΕ Γιάννης Τσεβρένης, εξεπλάγη από τη σύμπτωση:

«Εκεί, στο ίδιο ημιυπόγειο στη Δευκαλίωνος, του ίδιου αξιωματικού, είχαμε εγκαταστήσει μια περίοδο το τυπογραφείο της Πανσπουδαστικής. Του αλλάξαμε τέσσερις φορές διεύθυνση. Βριλήσσια, Πατήσια, Νεάπολη στα Εξάρχεια, εκεί που τελικά εντοπίστηκε». Η τελευταία μεταφορά έγινε από

τους Φίλιππο Φίλιο και τον εκκεντρικό ζωγράφο, τον Σταύρο Τσικουδάκη.

Στην Τρίπολη χιόνιζε κι έκανε ψοφόκρυο. Στο στρατόπεδο υπήρχαν δύο τσίγκινα τολ. Το μπροστινό ήταν υποφερτό. Εκεί έβαλαν τους πέντε από μας. Εμένα κι έναν περίεργο τύπο στο πίσω. Έμοιαζε με αποθήκη άχρηστων αντικειμένων. Συμπαραλιασμένα σιδερένια κρεβάτια δίχως στρώμα, σκισμένες λιγδιασμένες κουβέρτες, σπασμένες σόμπες. Έτρεμα σαν σκυλί. Δεν ήταν όμως αυτό το πρόβλημα. Ούτε ότι μέναμε νηστικοί με μια καραβάνα μπλουμ φακόζουμο και πολύ αλάτι για να λυσσάμε στη δίψα. Ο εφιάλτης μου ήταν ο ένας και μοναδικός συγγάτοικος. Ναρκομανής με ακραίο στερητικό σύνδρομο. Ίδρωνε, κρύωνε, έκανε επιληπτικές κρίσεις, έφαχνε να βρει κάτι αιχμηρό να κόψει τις φλέβες του ή τον λαιμό του. Ώρες ώρες γινόταν επιθετικός και σε μένα, τον νοσοκόμο του. Αγρύπνια κι αιματοουρία ήταν η κατάσταση μου. Ένα πρωί μας πήγαν στο νοσοκομείο, όπου ευτυχώς περιποιήθηκαν κι έδεσαν την πληγή μου. Ένας γιατρός έχωσε κρυφά στην τσέπη μου αντιβιοτικά. Τρεις ή τέσσερις μέρες τις έβγαλα στην ΕΣΑ Τρίπολης, μέχρι το βράδυ όπου ένας άσχετος λοχαγός, ειδήμων στον ψυχολογικό πόλεμο, προσπάθησε να με «σπάσει» δίχως σωματική βία, μ' ένα μακρινάρι με ερωτήσεις που του έστειλαν από τα Κεντρικά. Το μόνο που θυμάμαι έντονα ήταν μια κασέτα στο ΚΨΜ της ΕΣΑ με νοσταλγικά ερωτικά τραγούδια, όπως το «Τι θέλεις να κάνω» μ' έναν άγνωστο τότε Πάριο. Κάποιος καφούρης εσατζής τη βρήκε και την έβαζαν συνέχεια. Μαζί και το «Με την πρώτη στάλα» μ' έναν Νικολάου.

Οι δικοί μας στρατευμένοι στο Κέντρο Εκπαίδευσης Τρίπολης και ιδιαίτερα ο Καρδιτσιώτης ηλεκτρολόγος-μηχανολόγος Νίκος Νικολάου, όταν αντιλήφθηκαν ότι ήμουν κλειδω-

μένος στο νεκρό τολ, μου έστελναν μ' έναν Κρητικό λοχία Βαρδάκη ένα σάντουιτς ταγκισμένο, με λουκάνικο Φρανκφούρτης, από γειτονικό φανταρίστικο καπηλειό. Το 'κρυβε στο τζάκετ του ο λοχίας. Την τρίτη φορά που το 'φαγα, έκανα εμετό με αίμα – έκτοτε με πιάνει αναγούλα όταν βλέπω λουκανικάκι Φρανκφούρτης.

Ο συγγάτοικος την όγδοη μέρα πήρε απολυτήριο κι εγώ μπήκα στο «ΡΕΟ» για το Κέντρο της Καλαμάτας. Με το απολυτήριο στο χέρι, μου ομολόγησε ότι στην ΕΣΑ του είπαν την πρώτη μέρα: «Πρεζόνι, θα πάρεις χαρτί απαλλαγής αν τρελάνεις αυτό το κουμμούνι τις νύχτες». Στη Μεταπολίτευση περνούσε από την Καποδιστρίου για κανένα κοσάριχο. Ύστερα χάθηκε, θα πέθανε στον δρόμο.

Μόλις με αντίκρισαν στην Καλαμάτα οι δικοί μας στρατευμένοι, αλλά κι οι άλλοι φαντάροι, δεν μπορούσαν να συγκατήσουν τα γέλια τους. Μου είχαν δώσει στολή σουπερ μεγέθους σε ύψος και, κυρίως, πλάτος. Μόνο όταν είδα τον εαυτό μου σε φωτογραφία, κατάλαβα τη γελοιότητα της εμφάνισής μου. Φωτογραφία με τον Μπάμπη Σαββάκη, φοιτητή Ιατρικής, μετέπειτα διάσημο καθηγητή. Ήταν κι αυτό από τα κόλπα του αυτοδιαφημιζόμενου ως μετρ του ψυχολογικού πολέμου, του ανόητου λοχαγού της Τρίπολης.

Οι μέρες στο Κέντρο ήταν ειδυλλιακές, παρά τη σκληρότητα της εκπαίδευσης. Όπλο δεν μου έδωσαν: «Να πας στη Βουλγαρία να σου δώσουν». «Είσαι ανυπότακτος, ανεκπαίδευτος». Βολές πάντως έριξα. Έκαναν τα στραβά μάτια οι λοχίες στο Πεδίο Βολής.

Η χούντα διέπραξε μοιραίο λάθος που μας έστειλε όλους μαζί σε δύο βασικά Κέντρα, Τρίπολης-Καλαμάτας. Εκεί σφυρηλατήθηκαν ακατάλυτοι δεσμοί ανάμεσα σε αντιστασιακούς φοιτητές από διαφορετικές σχολές, διαφορετικές κοινωνικές και τοπικές καταγωγές και βέβαια από διαφορετικές παράνομες οργανώσεις. Έσπασαν τα στεγανά ανάμεσα

μας. Οι δεσμοί του στρατού τροφοδότησαν μια θεμελιώδη ενωτική δυναμική στο «Πολυτεχνείο '73», που κατάφερε, έστω με δυσκολίες, να υπερβεί σε μεγάλο βαθμό τις διχαστικές «γραμμές» που ξεκινούσαν από μακρινά «καθοδηγητικά κέντρα». Ο ρηγάς δεν ήταν ο «δεξιός αναθεωρητής»· ο κνίτης δεν ήταν ο «σταλινικός», ο «δογματικός»· ο αδέσμευτος δεν ήταν ο άσχετος ανοργάνωτος· κι ο «αριστεριστής» δεν ήταν ο «προβοκάτορας», αλλά ο άνθρωπος που μοιράστηκε μαζί σου, με απόλυτη αλληλεγγύη, δύσκολες στιγμές.

Θα μπορούσα να αφηγηθώ για τον καθένα από τους συντρόφους των στρατοπέδων μια μικρή ωραία ιστορία. Ίσως το κάνει κάποιος άλλος.

Όταν έφτασα στο Κέντρο, έσπευσαν να μου δώσουν το κρεβάτι πάνω από του Νικήτα Λιοναράκη. Ήταν ένας καλομαθημένος ψηλέας, εντελώς απροσάρμοστος στις δυσκολίες του στρατού – υπέφερε εκεί που εμείς το διασκεδάσαμε. Μια μέρα, άρρωστος ως συνήθως ο Νικήτας, εκτός υπηρεσίας, με καταπλήσσει: «Ο πατέρας μου είναι στρατηγός. Μεγάλωσα στου Παπάγου. Την 21η Απριλίου, μαθητής της πέμπτης γυμνασίου, έτρεξα στο Πεντάγωνο μ' άλλα παιδιά της συνοικίας, γιους ανωτέρων αξιωματικών, και οι φαντάροι μάς κάνανε βόλτες με τα τανκς. Μπήκα σε τανκς, το φαντάζεσαι;»

Προερχόμασταν από διαφορετικούς κόσμους. Μια χαρακτηριστική περίπτωση για το μέτρο της αλλαγής και των ανακατατάξεων στα χρόνια της δικτατορίας.

Αφού ολοκληρώθηκε η βασική εκπαίδευση, μας έδωσαν πολύωρη έξοδο στην Καλαμάτα. Ένα πούλμαν με αλληλέγγυους φοιτητές, κυρίως φοιτήτριες, κατέφθασε στην Καλαμάτα να μας συμπαρασταθεί. Ακολούθησε τσιμπούσι σε παραλιακή ταβέρνα. Γλέντι στα άκρα. Ο Δημήτρης Αρχοντής χόρευε μ' ένα ποτήρι κρασί στο κεφάλι. Κάποια στιγμή όμως

ξέσπασε σε κοινή θέα ιδεολογική σύγκρουση ανάμεσα σε μένα κι αυτόν σχετικά με το θέμα «έρωτας-σεξ-επανάσταση». Ο Δημήτρης διατύπωνε βουκολικές καρδισιώτικες, κυριολεκτικά τραγίσιες, απόψεις για τα ερωτικά, που πρόσβαλλαν τον επαναστατικό φεμινιστικό ιδεαλισμό μας. Οι κοπέλες, όλες, μαχητικά στο πλευρό μου εναντίον του «βλάχου», ιδιαίτερα μία που έσφιγγε κάτω από το τραπέζι το χέρι μου υποστηρικτικά. Είχε κι επικό δεσμό με γνωστό συνδικαλιστή αντιδικτατορικό, μη στρατευμένο ακόμη. Η συζήτησή μας συνεχίστηκε έντονη κι όταν πήραμε την ανηφόρα από τον κεντρικό δρόμο της Καλαμάτας προς το στρατόπεδο. Εγώ, η κοπέλα κι ο Δημήτρης βαδίζαμε μαζί κι αυτή συνέχισε να τον αποδοκιμάζει με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς. Ήταν ένας θρίαμβος της δημοφιλίας μου περί τα ερωτικά. Κι όμως, καθώς περνάγαμε έξω από ένα φτηνό ξενοδοχείο όπου οι φαντάροι πήγαιναν με πουτάνες, ο Δημήτρης την τραβά βίαια προς το ξενοδοχείο, όπως ο παππούς μου άρπαζε την αίγα από τα κέρατα να στήσει τον πισινό της στον τράγο. Περίμενα να με καλέσει να τη σώσω από τον πρωτόγονο βιαστή της, αλλά τον ακολούθησε στα σκαλοπάτια του μπουρδελοξενοδοχείου, τράβα με κι ας κλαίω. Σε κοινή θέα, παρά τον διάσημο δεσμό της. Κινητοποίησα τους Κρητικούς της πύλης και της περιπολίας για να μην καταγραφεί η είσοδος του Δημήτρη το χάραμα. Εκείνη έχασε το πούλμαν της δημοκρατικής αλληλεγγύης κι επέστρεψε με το λεωφορείο της γραμμής. Ο Καραγκούννης τράγος, στενός φίλος μου, σκόρπισε στον άνεμο τον επαναστατικό, ιδεαλιστικό φεμινισμό μου.

Οι φαντάροι έφυγαν για τα τάγματα και μείναμε στο άδειο στρατόπεδο μαζί με τον Δημήτρη Αρχοντή και τον Νίκο Μεγγρέλη. Σε αντάλλαγμα για το ερωτικό του μάθημα έκανα στον Δημήτρη ατέλειωτες περιπατητικές διαλέξεις και, εννοείται, τον στρατολόγησα στην ΚΝΕ-ΚΚΕ. Ο υπερουαί-

σθητος Νίκος ήρθε καιρός που δεν άντεχε πια το βάρος της ζωής κι έδωσε τέλος.

Τότε, όμως, δεν ήξεραν τι να μας κάνουν εμάς τους τρεις.

Ο Αρχοντής στη Μεταπολίτευση έγινε δήμαρχος Καρδίτσας, ο Φίλιππος Φίλιος των Ιωαννίνων, ο Στέλιος Λογοθέτης πρώτα της Νίκαιας κι ύστερα του Πειραιά κι ο Δημήτρης Κουvenάκης, ο ξάδελφος, στον Άγιο Νικόλαο. Ο ρηγάς Μάκης Παρασκευόπουλος στον Πύργο Ηλείας και ο μαοϊκός Γιώργος Γαβριήλ στον Ωρωπό.

Καβάλα-Ελευθερούπολη: Ανθρώπινα και ευτράπελα

ΤΟ «ΡΕΟ» αγκομαχούσε στις ανηφοριές, στρίγκλιζε στις κατηφόρες. Κόντευαν μεσάνυχτα και με πήρε ο ύπνος στην καρότσα.

«Το “558” να κατέβει», ακούω τον επιλοχία. Τέσσερις κατέβηκαν.

«Το “512” είναι μακριά;» φωνάζω.

«Το περάσαμε», απαντά.

«Ε, τότε πάμε πίσω, εγώ κατεβαίνω Πράβι... Ελευθερούπολη».

«Άλλα λένε τα χαρτιά».

Τα προαισθήματά μου βγήκαν αληθινά. Καινούργια μπερδέματα.

Ύστερα το «ΡΕΟ» άρχισε να ελίσσεται στην κατηφόρα. Η μαγική νύχτα από ψηλά νικά την αγωνία μου. Κινέζικα φανάρια σε μια αμφιθεατρική πλαγιά. Θάλασσα, καράβια, η καρδιά μου ανοίγει. Το φορτηγό στρίβει δεξιά και τότε αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει. Ένα κάτεργο με ρομαντική θέα. Πάλι σε τολ. Κάτι έχει αλλάξει τους μήνες αυτούς μετά τη δεύτερη Νομική και τις συλλήψεις της ΚΝΕ στον Πειραιά (Λουκά Λιδώρη από το Χημικό, κ.ά.).

Η ανάκριση κι οι ερωτήσεις έχουν μετατοπιστεί τώρα

προς ΚΝΕ-ΚΚΕ. Πολλά απ' όσα διαδραματίστηκαν στην ΕΣΑ Καβάλας τα παρουσιάζω μυθιστορηματικά στο *Χαμένο Μπλουζ* (ελεύθερο στο Διαδίκτυο). Μετά τον Μουστακλή, τον Παναγιούλη και τον Κάππο, τι να πούμε εμείς; Εγώ απλώς ήμουν πολύ άτυχος, όπως θα διαπιστώσετε στη συνέχεια. Ο ταγματάρχης της ΕΣΑ, αγανακτισμένος, θα πει, θα του ξεφύγει:

«Γι' αυτά τα τσογλάνια τους φοιτητές έχουμε κάθε τρεις και λίγο επιθεώρηση. Στα πόδια μας ο Μίμης Ιωαννίδης».

Ικανοποιούσε βέβαια αυτή η κρίση του τον αγωνιστικό ναρκισσισμό μας, αλλά αργότερα ανακάλυψα πού οφειλόταν η μανία του αρχισυνωμότη Ιωαννίδη με την Καβάλα, τη μεραρχία της, και γενικά με τη Βόρεια Ελλάδα. Πρώτο, στην Καβάλα είχε δικό του τον συνταγματάρχη Ιωάννη Μπραβάκο για να ελέγχει τον υποστράτηγο Ιωάννη Ντάβο, διοικητή της μεραρχίας, που οι φήμες τον ήθελαν να κινείται κατά της χούντας. Θα «κατέβαζε», υποτίθεται, στην Αθήνα τη μεραρχία. Τον Μπραβάκο εκείνη την περίοδο τον ετοίμαζε για το Πολιτικό Γραφείο του δικτάτορα Παπαδόπουλου. Μετά το πραξικόπημα της 25ης Νοεμβρίου του 1974 θα τον κάνει δεξί χέρι του στρατηγού Φαίδωνα Γκιζίκη, «Προέδρου της Δημοκρατίας». Οι συνωμότες λοχαγοί του Ιωαννίδη ήταν δικτυωμένοι στη Βόρεια Ελλάδα και σταδιακά τους κατέβαζε στην Αττική. Δεύτερο, ο μεγάλος έρωτας της ζωής του Ιωαννίδη, η σύζυγος υφισταμένου του, κατοικεί στη Θεσσαλονίκη και αυτός ψάχνει αφορμές ν' ανεβαίνει στη Βόρεια Ελλάδα. Μία από τις αφορμές ήμασταν κι εμείς!

Θα αναφερθώ σε ελάχιστες σκηνές που ανήκουν στα τιμαλφή της προσωπικής μου ζωής, λιγότερο και της πολιτικής. Σκηνές αντιπροσωπευτικές της ζωής τόσων συναγωνιστών εκείνης της εποχής.

Ερωτική επιστολή

Του είχαν αναθέσει να με τυραννά στο γερμανικό νούμερο δύο-τέσσερις το πρωί. Ήταν ένας γίγαντας με τερατώδη μυϊκή δύναμη, ωστόσο με κάπως θλιμμένο βλέμμα. Πέρασε καταδρομέας, «βατράχι», αλεξιπτωτιστής, αλλά τον έστειλαν με μετάθεση στην ΕΣΑ. Έφαγε πολύ ξύλο στην εκπαίδευσή του. Οικοδόμος από επαρχία. Ήξερε γράμματα. Κατάλαβα ότι τα έτσουζε με ούζα στην Καβάλα για να αντεπεξέλθει σ' αυτή τη δύσκολη νυχτερινή δουλειά. Ήμασταν ένας προς έναν. Αν και ήμουν μύγα μπροστά του, σ' αυτή την αναμέτρηση μετρά η ψυχή. Παραβιάζοντας τον κανόνα μου να μην προκαλώ με ύβρεις τον διώκτη μου, του πετώ μ' έναν μάλλον τρυφερό αναστεναγμό: «Α ρε, αφελή γίγαντα, την ώρα που κάθεσαι νυχτιάτικα να μου βγάζεις τον αδόξαστο, ένας μπάτσος σου πηδά την γκόμενα».

Τα μάτια του γούρλωσαν από φρίκη, με το ένα χέρι με σήκωσε ψηλά να με πετάξει με φόρα στον τοίχο, θα με σκότωνε, αλλά αφού με κράτησε στον αέρα ένα λεπτό, μ' άφησε να σωριαστώ κάτω κι έφυγε αναστατωμένος. Επιτέλους κοιμήθηκα τρεις ώρες. Τον είχα πατήσει στον κάλο και, παραδόξως, στενοχωρήθηκα. Την επομένη ήταν αμήχανος. Έβγαλε ένα ταξικό μίσος και παράπονο:

«Α ρε, κωλόπαιδα, εσείς είστε πλουσιόπαιδα, σας σπουδάζει και σας πληρώνει το κράτος. Εσείς το γλεντάτε με τις φοιτήτριες κι εμείς γαμιόμαστε στα σύνορα».

«Τι λες, βρε “βατράχι”, εγώ είμαι από φτωχή οικογένεια κι όταν εσύ έκανες μπουρδελότσαρκα στη... εγώ διάβαζα».

Πήγε και διάβασε τον φάκελό μου και πρέπει να 'παθε νευρικό κλονισμό. Το ταξικό κι ερωτικό μίσος ήταν μες στην εκπαίδευσή τους. Δεν είχε πια ψυχικό σθένος να με διαχειριστεί. Είχε προσέξει στον *Ταχυδρόμο* τη φωτογραφία στην

ταράτσα της Νομικής με το πανό «Ελευθερία» που κρατούσαν φοιτήτριες και φοιτητές. Πάλι παράπονο:

«Α ρε, τσογλάνια, έχετε το γαμημένο το σπρέι, το μπλα μπλα, και ρίχνετε τις γκόμενες».

Η δικιά του στο χωριό τού έκανε νερά. Της έστειλε αυτές τις τυποποιημένες ερωτικές επιστολές από τα βιβλιοθήκια που πουλούσαν έξω από τα στρατόπεδα.

Δεν θυμάμαι, ούτε κι αυτός, αν του πρότεινα εγώ πρώτος ή εκείνος να γράψω ερωτική επιστολή στη Φρόσω, την κομμώτρια αρραβωνιάρα του.

Ήταν η πρώτη και τελευταία ερωτική επιστολή που έγραφα στη ζωή μου. Ίχνη δεν άφηνα ποτέ μου. Άκουσα προσεκτικά με κάθε λεπτομέρεια την ιστορία τους κι έβγαλα όλη την αναταραχή της ψυχής μου στο χαρτί. Την ενστικτώδη ικανότητά μου στη γυναικεία ψυχανάλυση, χάρη στο μοδι-στράδικο, όχι στον μισογύνη Φρόνυτ. Την έκανα να ζηλέψει, ν' αναστατωθεί, να τρέξει πίσω του. Ήρθε με λεωφορείο στην Καβάλα αφού πήρε καράβι.

Ένας ακατάλυτος μέχρι σήμερα δεσμός αναπτύχθηκε ανάμεσά μας. Του έκανα εντατικά μαθήματα στο λίγο διάστημα που μας απόμεινε. Καταλήφθηκε από τυφλό μίσος προς τη χούντα, το οποίο έγινε ασυγκράτητο όταν έφυγα. Του ανέθεσα αποστολή στην Αθήνα σε οικείο μου πρόσωπο, ενώ υποτίθεται θα πήγαινε στο χωριό του. Με τα γεγονότα του «Πολυτεχνείου» χειροδίκησε εναντίον ανωτέρου του και φυλακίστηκε. Στη Μεταπολίτευση διαγράφηκε από το Κόμμα μαζί με άλλους για τις απεργιακές υπερβολές στην «Ιζόλα». Ο Χαρίλαος μου το χτυπούσε: «Βρε, αυτοί μετά γίνονται υπερεπαναστάτες». Μπάρκαρε. Ένας μοναχικός έντιμος, διά βίου «τραυματίας» επαναστάτης. Μόνος του αναζήτησε τη Μίκα Χαρίτου-Φατούρου, την καθηγήτρια πανεπιστημίου που έκανε έρευνα για τους εσατζήδες.

Το μπλε τετράδιο

Ο λοχαγός Φ., φοβισμένος και αμήχανος, βγάζει από το τζάκετ του ένα μπλε τετράδιο. «Εδώ είναι κάτι ασκησούλες της κόρης μου. Μπορείς να τις δεις; Θα δώσει για Αρχιτεκτονική του χρόνου».

Τι απρόσμενη ευτυχία! Τυποποίησα σε πέντε κατηγορίες τις μεθόδους επίλυσης γεωμετρικών προβλημάτων. Δύο φορές ακόμα πήγε κι ήρθε πίσω το τετράδιο, μέχρι που έφυγα για το «512». Ήταν σαν ανταλλαγή ερωτικών επιστολών. Στη Μεταπολίτευση, στη δεύτερη αλά Κάστρο διάλεξή μου στο μεγάλο αμφιθέατρο του Αριστοτελείου, ένα κορίτσι με φακίδες στον διάδρομο μπροστά με κοίταζε με λατρεία και με αφύσικη συγκίνηση. Πριν με πλησιάσει στο τέλος, ήμουν σίγουρος ότι ήταν η κόρη του Φ. Μπήκε με την πρώτη στην Αρχιτεκτονική κι είχε την παράλογη πεποίθηση ότι το όφειλε σε μένα.

Ο άσχημος «Κ»

Οι ανακρίσεις τους δεν έβγαλαν τίποτα κι έπρεπε να παρυσιαστώ κανονικά στο τάγμα μου, το «512». Καθόμουν σ' ένα πεζούλι στην κατηφόρα έξω από το ΚΨΜ περιμένοντας το φύλλο πορείας για την Ελευθερούπολη. Κατεβαίνει ο «Κ», το επίθετο αρχίζει από Κάπα, με δύο σωματώδεις συναδέλφους του. Με είχε άχτι ο ασχημάντρας με τη γιγάντια μυτόγκα.

«Πο πο άντρας», σαρκάζει μόλις με βλέπει.

Είχα τα χάλια μου – απότομα αδυνατισμένος.

«Τον παίζουμε, ρε μαλάκες, μπάσκετ;»

Μικρόσωμος και λιπόβαρος, ήμουν ελαφρύς. Οι άλλοι δίστασαν, αλλά όταν ο «Κ», ο βαθμοφόρος τους, με άρπαξε και με πέταξε πάνω τους, μ' έπιασε ο ένας.

«Πέτα τον», τον διατάζει ο «Κ».

Ο άλλος, κάπως διστακτικός και αμήχανος, με πετάει προσεκτικά στον επιλογία του κι αυτός με μια κοροϊδευτική κραυγή με αφήνει να σκάσω σαν καρπούζι με ανοιχτά τα πόδια στην κατηφόρα. Ένωσα τη σπονδυλική μου στήλη να κόβεται στη μέση και λιποθύμησα από τον πόνο. Με πήγαν σε στρατιωτική κλινική στη Δράμα και με είχαν με ορό κορτιζόνης και αντιφλεγμονωδών. Η κορτιζόνη, αν και μ' έπρηξε, έκανε το θαύμα της, προσωρινά όμως. Ο «Κ» ήταν η κακή μου μοίρα. Έναν μήνα μετά, στο «512», πήγα να σηκωθώ το πρωί κι η μέση μου είχε παραλύσει. Ο τελευταίος σπόνδυλος κι οι μεσοσπονδύλιοι είχαν υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη. Μ' άφησε «ανάπηρο» από το προσωπικό του κόμπλεξ, δίχως εντολή από τους ανωτέρους του κι εκτός υπηρεσίας. Φαίνεται πως του έβαλαν προσχηματικά έναν μήνα φυλακή και του άλλαξαν ειδικότητα. Φοβούμενος στη Μεταπολίτευση για τις συνέπειες, μπάρακαρε. Ήμουν διπλά άτυχος, αφού το τραύμα στη μέση επιτάχυνε και επιβάρυνε ύστερα από δέκα χρόνια την προδιάθεσή μου για αυχενικό.

Τη σκηνή της τυχαίας συνάντησής μου με τον «Κ», δυο δεκαετίες αργότερα, την έχω περιγράψει σ' άλλα βιβλία μου, όπως στο *Αγάπη Μέδουσας*. Υπενθυμίζω μόνο ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος μου ζήτησε να κάνω την επίσημη ομιλία για τα 200 χρόνια του Ρήγα Φεραίου σε μια πανηγυρική εκδήλωση στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Αντί για ομιλία έγραψα ένα μονόπρακτο. Έναν αυτοβιογραφικό μονόλογο του Ρήγα. Το ξεγύμνωμα ψυχής του την τελευταία νύχτα στον πύργο, πριν από την εκτέλεσή του το πρωί. Το απέδωσα ο ίδιος από στήθους όπως πάντα, με κάποια ήπια θεατρικότητα. Επικράτησε μεγάλη συγκίνηση. Συμμετείχαν η Περιφέρεια Πελοποννήσου, ο Δήμος Πάτρας, το πανεπιστήμιο και η μεραρχία. Πλήθος κόσμου. Ήταν μάλλον η καλύτερη δημόσια στιγμή μου.

Το βράδυ, όταν φτάσαμε στο εξοχικό κέντρο, μακριά από

την πόλη, για το σχετικό τσιμπούσι με σαρακοστιανά, ο ιδιοκτήτης-γκαρσόνι μόλις με αντίκρισε δίπλα στον πρόεδρο πήγε να του πέσει ο δίσκος και το 'βαλε στα πόδια. Τον πρόλαβα στην κουζίνα και τον καθησύχασα. Στον Κωστή Στεφανόπουλο όμως εξομολογήθηκα την τραγική μας ιστορία.

Δυο χρόνια πριν απ' αυτή τη σκηνή, σε ομιλία μου στο Πανεπιστήμιο Πάτρας με πλησίασε μια φοιτήτρια Βιολογίας.

«Ήσασταν με τον μπαμπά μου φαντάρει. Μας έχει περιγράφει τους κοινούς σας αγώνες κατά της δικτατορίας».

Ήταν συμπαθέστατη και της πέταξα αυθόρμητα:

«Πρέπει να μοιάζεις της μητέρας σου».

Υπαινίχθηκα τη σπάνια ασχήμια του πατέρα της.

«Ε, κι ο μπαμπάς είναι καλός», χαμογέλασε. «Πολύ καλός σύζυγος και πατέρας».

«Μπράβο του», την αποχαιρέτισα με τρυφερά αισθήματα.

Οι αντιφάσεις της ζωής...

«512» Τ.Π.

Οι μέρες στο «512» Τάγμα Πεζικού με αντάμειψαν για τις περιπέτειες εκείνης της περιόδου. Κάθε μεροληπτικό μέτρο σε βάρος μου έφερνε το εντελώς αντίθετο αποτέλεσμα. Φέρ' ειπείν, ο διοικητής μου επέβαλε να «σκοτώνω το θηρίο» δύο ώρες πριν από το εγερτήριο. Δηλαδή, μ' ένα μεγάλο κοντάρι, δοκάρει, να σπρώχνω τα βουνά από τις βραδινές κουράδες των φαντάρων μες στις τρύπες των βοθρόλακκων. Κι ύστερα με μια μάνικα να πλένω τα αποχωρητήρια. Έφτανε ο ίδιος πριν το χάραμα και μύριζε για να εξακριβώσει την ποιότητα της δουλειάς μου. Την έκανα επίτηδες με τέτοιο ζήλο, που ξεσήκωσα κύμα συμπαρατάσεως από τους απλούς απολίτικους φαντάρους. Έβαζαν τους θαλαμοφύλακες να τους ξυπνούν στις τέσσερις για να με βοηθήσουν στο καθάρισμα. Ο λοχαγός του Α2, Μανιάς, αντιλήφθηκε τη μέθοδο

μου και συνέστησε στον φανατικό συνταγματάρχη διοικητή να σταματήσει πάραυτα το καφόνι σε βάρος μου. Έγιναν κι άλλες ωραίες φάσεις με τα καφόνια, που για λόγους συντομίας τις παραλείπω.

Στο τάγμα με περίμεναν οι δικοί μας στρατευμένοι, Καλαϊτζάκης, Στεμνής, κ.ά. Ο πρώτος, ο Γιώργος, πολιτικός μηχανικός εκ Χανίων, με τον αέρα του «αστού» και του «εθνικόφρονα» –μητσοτακικό σόι–, είχε ύφος υπεροπτικό και σαρδόνιο προς τους ανώτερους καραβανάδες, σε αντίθεση με μας. Επίσης είχε κι αυτός όρεξη για μεγάλες πλάκες.

Στο τάγμα όμως συμπέσαμε επίσης με δημοκράτες φαντάρους απόφοιτους πανεπιστημίου, προηγούμενων σειρών. Στο «512» ξεχώριζε ο δαιμόνιος Κορίνθιος κεντρώς δικηγόρος Γιάννης Τομαράς και στο γειτονικό «558» ο επίσης δικηγόρος Γιάννης Λεβέντης, αδελφός του γνωστού Ελευσίνιου βουλευτή της Αριστεράς, Θανάση. Ο Τομαράς ήταν άπαιχτος στις πλάκες. Όταν ο συνταγματάρχης έριξε ένα δεκάρικο λογύδριο κατά του κομμουνισμού, ο Κορίνθιος τον πλευρίζει και του ψιθυρίζει, υποτίθεται συμβουλευτικά, σκωπτικά: «Κύριε Διοικητά, να μιλάτε με κοφτές φράσεις, με επιγράμματα όπως ο “Γέρος” [Παπανδρέου]. Όχι με μακρινάρια».

Σε μένα όμως ο Γιάννης έκανε την πιο σκληρή φάρσα. Όταν είδε τη φωτογραφία της Κορίνθιας κοπέλας μου, τάχα έφριξε: «Βρε καημένε, αυτήν την έχει “πάρει” όλη η Βόχα και η μισή Κόρινθος». Μόλις αντίκρισε την έκφρασή μου, ανακάλεσε καθυστερημένα με τρυφερότητα.

Είχαμε γίνει δημοφιλείς στους απλούς φαντάρους. Ελέγχουμε τις Διαβιβάσεις με τον αγαπημένο μου ασυρματιστή Γιάννη Σαμουελιάν, αργυροχόο, αρμενικής καταγωγής. Δύο τουλάχιστον λόχοι ήταν της απολύτου επιρροής μας. Ιατρείο, μαγειρεία, οδηγοί και αποθήκες βρίσκονταν ουσιαστικά υπό τον έλεγχό μας. Ακούγεται τρελό, αλλά αυτό συνέβαινε. Αρ-

χίσαμε να φαντασιωνόμαστε, θεωρητικώς, τη δυνατότητα να καταλάβουμε τη Μεραρχία Καβάλας και να βαδίσουμε προς Θεσσαλονίκη για την ανατροπή της χούντας. Ότι δηλαδή έγινε στην Πορτογαλία έναν χρόνο αργότερα. Ο Γιώργος Καλαϊτζάκης όμως, για να συγκινήσει, ενδεχομένως να εντυπωσιάσει, αγαπημένα του πρόσωπα, άφηνε στις επιστολές του κάποιους τέτοιους υπαινιγμούς. Νόμιζε ότι ήταν ασφαλής επειδή έριχνε τα γράμματα εκτός στρατοπέδου, από την πόλη της Ελευθερούπολης, όταν βγαίναμε στις δίωρες άδειες για τουλούμπες στου Σύρμου ή για τσίπουρα. Ωστόσο μας παρακολουθούσαν στενά κι έτσι ο μόνος μη αριστερός Γιώργος οδηγήθηκε στην ΕΣΑ Καβάλας και υπέστη απίστευτες ταλαιπωρίες.

Τον Σεπτέμβρη μετά το δημοψήφισμα και την αμνηστία ήρθε νέα φουρνιά στρατευμένων φοιτητών, όπως ο Χρήστος Λάζος, ο Χανιώτης Αρτέμης Ψαρομηλίγκος (ΚΝΕ), κ.ά.

Ο Χρήστος σου δημιουργούσε την εντύπωση ότι ήταν ελιτίστας, πράγμα που δεν συνέβαινε. Μας άφησε άναυδους, βέβαια, όταν στα «μαθήματα» που ανταλλάσσαμε μεταξύ μας επέλεξε να διδάξει: «Η τέχνη του μοντάζ στον σύγχρονο κινηματογράφο». Ήταν όμως λαϊκό παιδί, ρηγάς και ο δεσμός εμπιστοσύνης που αναπτύξαμε στον στρατό θα βοηθήσει δυο μήνες μετά τη συνεργασία μας στη Συντονιστική Επιτροπή κατάληψης του Πολυτεχνείου.

Συγκλονιστήκαμε όταν ακούσαμε στην τηλεόραση του ΚΨΜ το πραξικόπημα του στρατηγού Πινοσέτ στη Χιλή και το τέλος του σοσιαλιστή προέδρου Αλιέντε. Στην Ελευθερούπολη μας βρήκε και η «φιλελευθεροποίηση» της χούντας με την κυβέρνηση του Σπύρου Μαρκεζίνη.

Άρχισαν κι οι μεταθέσεις μας από το τάγμα. Εγώ, μέσω Νευροκοπίου, έφτασα σε φυλάκιο στα σύνορα, στο δάσος του Καρά Ντερέ με τις αρκούδες. Κλήθηκα όμως να γυρίσω αμέσως στο «512». Η κυβέρνηση Μαρκεζίνη επανέφερε την

αναβολή της στρατευσής μας. Ήμασταν ελεύθεροι να επιστρέψουμε στην Αθήνα.

Παρέλειψα μία σκηνή κι ένα σημαντικό όνομα που πρέπει να μνημονεύσω. Μια μέρα εκεί που κόβαμε με τους μπαλτάδες τα κατεφυγμένα «άλογα» εξ Αργεντινής –του Μιχάλη Μπαλόπουλου–, με πλευρίζει ένας πολίτης-οδηγός που έφερε κρέατα και μπακαλιάρους – τα κατεφυγμένα και ολίγον σάπια.

«Ότι μήνυμα θες να στείλεις, θα το μεταβιβάζει με ασφάλεια στην Αθήνα ένας βιβλιοπώλης της Καβάλας, εξόριστος μέχρι πρόσφατα στη Λέρο, γνωστός κάποιου “δικού σου”».

Έπρεπε κατ’ αρχάς να προπονηθώ τον αδιάφορο – μπορεί να ήταν χονδροειδής παγίδα. Δεν ήταν όμως. Ο Δημήτρης Μουρτζίκος μέσω του συνεξόριστού του βιβλιοπώλη Θανάση Κοσκινιώτη αναζητούσε επαφή μαζί μου. Ήταν συγκινητική χειρονομία. Όταν αναχωρούσαμε οι στρατευμένοι από την Καβάλα για την Αθήνα, δεν φοβήθηκε ο Θανάσης Κοσκινιώτης να μας αποχαιρετίσει στον σταθμό του τρένου. Μου χάρισε τότε τη *Σύντομη μελέτη της νεοελληνικής ιστορίας* του Γιάννη Ζέβγου.

Εκείνες τις μέρες, Ελευθερούπολη-Καβάλα, ζήσαμε το σοκ των χουντικών караβανάδων από το Κίνημα του Ναυτικού (Μάης ’73). Δεκάδες πλοία θα έβγαιναν, όπως το θρυλικό «Βέλος», και θα εξανάγκαζαν τη χούντα σε παραίτηση. Μια ιστορική προδοσία γραμμένη στο κύμα οδήγησε στις συλλήψεις των πρωταγωνιστών του. Ο δικτάτορας με διάφορα «κανάλια» κοινοποιούσε τα ονόματα ψεύτικων καταδοτών για να προστατεύσει τον πραγματικό. Ορκίστηκα τότε να τον ανακαλύψω – δούλεψα μεθοδικά επί τρεις και πλέον δεκαετίες για να βρω τα ίχνη του. Είχα φτάσει στην άμοιρη γυναίκα που ένα ακούσιο σφάλμα της έδωσε τη δυνατότητα

σε γνωστό φαρμακοβιομήχανο να καρφώσει το Κίνημα στον δικτάτορα. Επιδίωξα την επιβεβαίωση κι από την άλλη πλευρά. Υπέβαλα, λοιπόν, στις αρχές της νέας χιλιετίας, νομίζω το 2004, στον απόστρατο υποστράτηγο Γιάννη Αλεξάκη, ο οποίος συμμετείχε στο Κίνημα του Ναυτικού, την ιδέα να οργανώσει, με το σχετικό κρητικό τσιμπούσι, μια απευθείας συζήτηση των κινηματιών, ναυάρχων πλέον, με τους ανανήψαντες χουντικούς ανώτερους αξιωματικούς. Σκεφτείτε ότι δίπλα μου κάθονταν οι αδελφοί Παλαΐνη, τα πρωτοπαλικάρα του Ιωαννίδη, κι απέναντί μου ο αγριωπός ναύαρχος του Κινήματος Κώστας Κουσουρής. Στο γεύμα, εκτός από μένα, μη στρατιωτικοί ήταν ο Στάθης Παναγούλης κι από το ΠΑΣΟΚ ο Γιάννης Σουλαδάκης. Οι Αλέκος και Στάθης με είχαν διαβεβαιώσει κατηγορηματικά ότι ο Αλεξάκης ήταν απολύτως «καθαρός». Υπενθυμίζω ότι η σύζυγός του Νένα άνοιγε τον διπλωματικό σάκο της Κυπριακής Πρεσβείας. Ο Αλεξάκης, όπως ο Λεωνίδας Βασιλικόπουλος κι ο Μιχάλης Βαρδάνης, είχαν αξιοποιηθεί από τον Ανδρέα Παπανδρέου στην ΕΥΠ κι έπρεπε κανείς να διασταυρώσει την αξιοπιστία των προσώπων. Κανείς από τους παρευρισκομένους στο γεύμα δεν γνώριζε τότε τα πραγματικά κίνητρά μου, αλλά αυτή η συνάντηση, οι νέες γνωριμίες κι όσα ακολούθησαν με βοήθησαν να ρίξω οριστικά φως στην προδοσία του Κινήματος με το *Αγάπη Μέδουσας*.

Οι «ρωγμές» Ηλία Ηλιού-Λεωνίδα Κύρκου και ο απροσδόκητος πληθωρισμός

ΣΤΟ ΤΡΕΝΟ της επιστροφής στην Αθήνα δεν υπήρχαν μόνο τραγούδια του Μίκη και κεράσματα από δημοκράτες συνεπιβάτες. Ήταν βέβαια συγκινητικό σε κάθε στάση να υποδεχόμαστε συναγωνιστές στρατευμένους. Μαζί με τον ενθουσιασμό αναπτύσσονταν, με έντονο σκεπτικισμό, συζητήσεις για τις εξελίξεις. Είχαμε ζήσει τους δέκα μήνες του '73 μεγάλες στιγμές –Πρώτο Πολυτεχνείο, Νομική, στράτευση, Κίνημα Ναυτικού, δημοψήφισμα, «φιλελευθεροποίηση»– κι αναρωτιόμασταν ποιο πρέπει να είναι το επόμενο βήμα στον αγώνα για τη Δημοκρατία. Μια λέξη υπήρχε στα χείλη όλων: *αναβάθμιση του κινήματος με νέες πολλαπλές μορφές*. Το «ποιες;» έμενε ανοιχτό. Σίγουρα αυτές οι μορφές θα εμπεριείχαν τη συνάντηση του φοιτητικού κινήματος με τον λαϊκό παράγοντα.

Τα κυριότερα πολιτικά κόμματα είχαν πάρει κατ' αρχάς θέση υπέρ της αποχής από τις εκλογές που εξήγγειλαν για την άνοιξη του '74 ο Μαρκεζίνης και ο δικτάτορας. Δηλαδή, οι αρχηγοί Π. Κανελλόπουλος (ΕΡΕ), Γ. Μαύρος (ΕΚ), Δ. Παπασπύρου (Κεντρώοι «αποστάτες»), καθώς και το ΚΚΕ και το ΠΑΚ του Ανδρέα Παπανδρέου.

Στη δίωρη έξοδό μας την Κυριακή 4 Νοεμβρίου, ένας στρα-

τευμένος δικός μας εντόπισε στο ένα και μοναδικό *Βήμα* που ερχόταν στην Ελευθερούπολη άρθρο του Ηλία Ηλιού: «Πώς βλέπει η Αριστερά το θέμα των εκλογών». Για τον Ηλία Ηλιού έτρεφα μεγάλη εκτίμηση, παρά τους προδικτατορικούς ψιθύρους από τμήματα του ΚΚΕ, τον Μίκη και τα ρέστα για τις μετριοπαθείς απόψεις του («δεξιές» αποκλίσεις). Είδε με διορατικότητα την προοπτική της κεντροαριστερής πτέρυγας της Ένωσης Κέντρου. Άκουγα με συμπάθεια τη θέση του ότι η ΕΔΑ μπορεί να γίνει το κοινό σπίτι όλων των αριστερών κομμάτων και προσωποποιτήτων στον αντιδικτατορικό αγώνα. Μετά, δηλαδή, τη διάσπαση του '68. Έφτασαν μάλιστα στ' αυτιά μου ότι το γαλλικό ΚΚ και οι Σοβιετικοί πήραν σχετική πρωτοβουλία. Οι τελευταίοι, μάλιστα, κάλεσαν στην Κριμαία τον Ηλιού και τον Μίκη. Και τι παράξενο, τον Φλεβάρη του '73 είχα τη δυνατότητα να πληροφορηθώ την έκδοση του βιβλίου του Ηλία Ηλιού και του Κώστα Χατζηαργύρη με τίτλο *Πολυεθνικά υπερμονοπωλία και η αποσύνθεση του ιμπεριαλισμού*. Ο Κώστας εφάρμοσε την αναλυτική μέθοδο του Πωλ Μπάραν και του Πωλ Σουήζυ και ταυτόχρονα υιοθέτησε τη θέση του Λένιν για το «σάπισμα» στη φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Δεν απέφυγα τον πειρασμό βέβαια να αναρωτηθώ με μια δόση ειρωνείας για τη διάρκεια αυτής της «αποσύνθεσης». Έκαναν κι αυτοί το λάθος να θεωρούν ότι η θέση του Μαρξ για την «επαναστατική» ανανεωτική δυναμική του καπιταλισμού στη φάση του ελεύθερου ανταγωνισμού δεν ισχύει γενικά στον μονοπωλιακό καπιταλισμό.

Ο Ηλίας Ηλιού εκφράζει στο άρθρο τις αμφιβολίες του για την «εξ υπαρπαγής απόφαση των κομμάτων για την αποχή». Προτάσσει το θέμα των εγγυήσεων για τις ελεύθερες εκλογές και διατυπώνει τη θέση της ρωγμής, μέσα από την οποία μπορεί να διεισδύσει το κίνημα και να τη διευρύνει. Το άρθρο στο *Βήμα* εντυπωσίαζε με την αρχιτεκτονική

και την πνευματικότητά του, αλλά οι εντυπωσιακές ιστορικές αναφορές του, τα «μαθήματα» από το παρελθόν, πρό-διδαν έναν ηγέτη που βλέπει από το καθρεφτάκι του οχήματός του, κυρίως προς τα πίσω. Κι ας έθετε το δίλημμα: «Μετά την αποχή, τι;» Δεν υπολόγιζε την πιθανή δυναμική εμφάνιση στο προσκήνιο του λαϊκού παράγοντα. Το βασικό μοτίβο ήταν να μην επαναλάβουμε το λάθος της αποχής από τις εκλογές του 1946! Σ' αυτό το κλίμα βρισκόταν σίγουρα κι ο Λεωνίδας Κύρκος.

[Υπήρχαν ζυμώσεις τις οποίες τότε αγνοούσαμε. Ο Σπύρος Μαρκεζίνης, λόγου χάρη, είχε κάνει άνοιγμα στην Αριστερά με σχετικό άρθρο βασισμένο στις θέσεις του Λένιν περί «αναγκαίων συμβιβασμών». Δεν είχαμε πάρει ακόμα χαμπάρι την εσωκομματική διαφωνία στο ΚΚΕ Εσωτερικού στο θέμα της συμμετοχής ή όχι στις διαδικασίες «φιλελευθεροποίησης». Το παράνομο κομματικό κέντρο του ΚΚΕ Εσωτερικού στο εσωτερικό της χώρας και ο Λεωνίδας Κύρκος ήταν υπέρ. Το Γραφείο στο εξωτερικό ήταν κατά. Σαν να λέμε Μπριλλάκης εναντίον Κύρκου. Ο τελευταίος θα γράψει σχετικό άρθρο με το ψευδώνυμο Κ. Λουκίδης (Διάλογος – ΚΟΜΕΠ) και θα πει το αμίμητο: «Να που στο “Εσωτερικό” αποκτήσαμε πάλι “Εξωτερικό”». Δεκατρία χρόνια μετά, ο Λεωνίδας θα μου αναπτύσσει μέχρι τα μεσάνυχτα τη διαλεκτική της συγκρουσιακής συμμετοχής στο «πείραμα Μαρκεζίνης», η οποία θα έθετε σε κίνηση την πολιτική ζωή και την παρέμβαση των μαζών. «“Ωραίο θεώρημα, παντελώς ανεφάρμοστο”, λέμε στα μαθηματικά, Λεωνίδα. Ανήκει στα μαθηματικά του “μπιλιάρδου σε καμπύλη επιφάνεια”».]

Προς το παρόν όμως είμαστε στο τρένο της επιστροφής και συζητάμε το άρθρο του Ηλία Ηλιού περί «ρωγμής». Ωστόσο, νομίζω ότι ο προβληματισμός περί «ρωγμής» υπήρχε σε μερικούς ηγετικούς κύκλους κομμάτων που καταδίκάζαν το πείραμα Μαρκεζίνης. Φέρ' ειπείν, ο Γεώργιος Ράλλης,

του οποίου αντιληφθήκαμε σχετικό άρθρο στη *Βραδυνή* στις 13 του Νοέμβρη, τη μέρα που αναχωρούσαμε από την Καβάλα. Μη φανταστεί κανείς ότι ο Ράλλης ήθελε να πολιτευτεί με Πρόεδρο «Δημοκρατίας» τον Παπαδόπουλο ως το '80 και να νομιμοποιήσει τον Μαρκεζίνη για τον οποίο ένωθε απέραντη περιφρόνηση, όπως κι ο Κανελλόπουλος. Μετέθετε απλώς την καταγγελία του πειράματος Μαρκεζίνη όταν δεν θα δίνονταν εγγυήσεις για ελεύθερες εκλογές, οπότε το καθεστώς προ του απολύτου αδιεξόδου του θα καλούσε τον Καραμανλή. Ο αναγνώστης αυτού του βιβλίου τώρα γνωρίζει ότι αγνοούσαν το '73 πολλοί συνομήλικοί μου. Τις κατά καιρούς περιπετειώδεις κι άκαρπες προσπάθειες της προδικτατορικής Αριστεράς να συνεργαστεί με τον «Βεελζεβούλ» –κατά Πασαλίδη– Σπύρο Μαρκεζίνη, συνήθως με κύριο συνομιλητή τον Ηλία Ηλιού.

Ο Μαρκεζίνης δεν είχε κανένα πρόβλημα να συνομιλεί με την Αριστερά, ενώ οι Κανελλόπουλος, Ράλλης, Μαύρος, κ.ά απέκλεισαν τον σώφρονα μετριοπαθή Ηλιού ακόμη και από την Επιτροπή Αποκατάστασης της Νομιμότητας με αφορμή το «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Παπαδόπουλου το καλοκαίρι του '73!

Και δεν είχα την παραμικρή αμφιβολία ότι ο Μαρκεζίνης, άμεσα ή με ενδιάμεσα πρόσωπα, λόγου χάρη έγκυρους δημοσιογράφους, όπως ο Σπύρος Λιναρδάτος, έστειλε μηνύματα σε ηγετικά στελέχη της Αριστεράς. Μην πάει το μυαλό σας σε θεωρίες συνωμοσίας, σκοτεινά παρασκήνια και κρυφές δεσμεύσεις. Ήταν απλώς προέκταση παλαιότερων πρακτικών. Η έκπληξή μου, καμιά δεκαπενταριά χρόνια αργότερα, δεν περιγράφεται όταν σε μια βραδιά για τον Μότσαρτ στη Λυρική Σκηνή με πλησιάζει ένας ηλικιωμένος κύριος:

«Α, να ξέρετε ότι εγώ τότε είχα παροτρύνει, δίχως αποτέλεσμα δυστυχώς, τον Γιώργο και τον Σπύρο να στραφού-

με απευθείας σε σας, τη νέα γενιά, για την ανανέωση της πολιτικής ζωής αντί να εκλιπαρούμε τα ραμολιμένα του παλαιού πολιτικού κόσμου».

Τα 'χασα, ποιος είναι αυτός και ποιοι ο «Γιώργος» και ο «Σπύρος». Όταν είδε την αμηχανία μου κι ύστερα τα μάτια μου να 'χουν διασταλεί, συμπλήρωσε:

«Ε, ναι, είμαι ο Παναγιώτης Σιφναίος, ο υπουργός σας, κι εγώ πάτησα πόδι να μην επέμβει νωρίς η Αστυνομία στο Πολυτεχνείο. Σεβάστηκα την απόφαση του πρύτανη Κονοφάγου και της Συγκλήτου σας. Δεν σου κρύβω ότι ξεκινήσαμε κι επαφές με κάποιους από τους καταξιωμένους συνδικαλιστές σας».

«Μα τι λέτε τώρα...» απάντησα και του γύρισα την πλάτη. Ένας μόνο συνδικαλιστής της Νομικής, της Αντι-ΕΦΕΕ τότε, αναγνώρισε τρεις δεκαετίες μετά ότι τον κάλεσε για σχετική συζήτηση ο γραμματέας του υπουργείου Παιδείας εκ μέρους του Σιφναίου, παλαιός του καθηγητής στο Αμερικανικό Κολλέγιο.

Το πείραμα Μαρκεζίνη είχε ήδη αποτύχει όταν ξεκινήσαμε για την Αθήνα. Αργά ή γρήγορα θα 'φτανε κι ο επίσημος ενταφιασμός του. Και παρά τα επιχειρήματα που είχα κι εγώ επεξεργαστεί, όπως κι άλλοι, ήταν απίθανη η σταθεροποίηση στην Ελλάδα ενός κοινοβουλευτισμού κηδεμονευόμενου από τον στρατό και τον δικτάτορα αλά Τούρκα. Ο Παπαδόπουλος δεν ήταν Κεμάλ, ούτε Φράνκο, κι η Ελλάδα δεν ήταν Τουρκία. Μη λέμε πολλά λόγια.

Το «σοφό» σενάριο του Ηλία Ηλιού, για τη «ρωγμή» που σταδιακά θα διευρύνεται με την παρέμβαση του κινήματος, αντλούσε την ποιήσή του από την Ισπανία με τη σαραντάχρονη δικτατορία του Φράνκο κι όχι από την Ελλάδα, όπου ο κόσμος φώναζε: «Πέντε χρόνια αρκετά, δεν θα γίνουνε επτά». Την ίδια μέρα της δημοσίευσης του άτυχου άρθρου του Ηλιού, στο μνημόσυνο του «Γέρου» ο κόσμος απαιτούσε

την πτώση της δικτατορίας, έπεσε ξύλο κι έγιναν συλλήψεις. Την ίδια τύχη είχε και το άρθρο του Ράλλη στη Βραδυνή. Την επομένη ξεκινούσε το «Πολυτεχνείο».

Όσον αφορά το ΚΚΕ, υπέθετα ότι η «σταλινική» ρεαλολιτική των παλαιών στελεχών του θα το οδηγούσε από τη μία να καταγγέλλει το εγχείρημα Μαρκεζίνη και να εξαγγέλλει την αποχή από τις εκλογές κι από την άλλη να θέλει να εκμεταλλευτεί στον μέγιστο βαθμό τη «ρωγμή» και το προσωρινό διάλειμμα που συνεπάγεται, πρωτίστως για να επεκτείνει και να ανασυντάξει τον παράνομο κομματικό μηχανισμό του ενόψει του 9ου Συνεδρίου του. Στο πίσω μέρος του μυαλού τους –ανομολόγητα– οι παλαίμαχοι ηγέτες του εκτιμούσαν ότι όσο διαρκούσε το πείραμα Μαρκεζίνη αποκλείονται γενικευμένες συλλήψεις των παράνομων στελεχών και μελών του. Ενώ ταυτόχρονα έτρεφαν ελπίδες ότι το ΚΚΕ Εσωτερικού θα έχει φθοροποιά ή και θανατηφόρα εμπλοκή στις εκλογικές διαδικασίες των Παπαδόπουλου-Μαρκεζίνη. Ελπίδες(!), γιατί κατά τη γνώμη μου ήταν απίθανη ανάλογη μονομερής συμμετοχή.

Εμείς επιστρέφουμε στο κέντρο στην Αθήνα, ωστόσο μας είχε προλάβει ένας άλλος απροσδόκητος επισκέπτης, έπειτα από δύο δεκαετίες: ο πληθωρισμός, που ροκάνιζε το λαϊκό εισόδημα. Η χούντα είχε αποφασίσει η δραχμή να παρακολουθήσει το δολάριο μετά τη δεύτερη υποτίμησή του τον Φλεβάρη του '73. Σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης, κατά τον γνωστό οικονομικό «νόμο», σήμαινε εκτίναξη του πληθωρισμού και την απαρχή αποσταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας, η οποία την εποχή εκείνη σημείωνε υψηλό ρυθμό ανάπτυξης. Ο Ζολώτας τότε έκανε πρώτη φορά δριμύτατη κριτική στη χούντα γι' αυτή την απόφαση. Αλλά ο πληθωρισμός δεν ήταν μόνο νομισματικό φαινόμενο. Τον τροφοδοτούσαν μια σειρά διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, που σταδιακά εξαντλούσαν τη δυναμική της

και θα οδηγούσαν, σε συνθήκες ανοιχτής αγοράς, στην επερχόμενη αποβιομηχάνιση τις επόμενες δύο δεκαετίες.

Η ενεργειακή κρίση φούσκωνε το πληθωριστικό φαινόμενο, καθώς ο εξηλεκτρισμός της χώρας, το θαύμα της ΔΕΗ, στηριζόταν κατά το ήμισυ στο πετρέλαιο και στις χαμηλές μέχρι τότε τιμές του.

Παράξενες συμπτώσεις. Γράφω αυτές τις γραμμές σε ανάλογη συγκυρία, με την επιστροφή του πληθωρισμού και της ενεργειακής κρίσης έπειτα από τόσες δεκαετίες.

Ο Μαρκεζίνης στήριξε τον μύθο του στη σταθεροποίηση της δραχμής και τώρα στη δεύτερη ευκαιρία του τον συνοδεύει η κατρακύλα της, ο πληθωρισμός κι η αναπόφευκτη λαϊκή δυσαρέσκεια. Ήταν καταδικασμένος, οι μέρες του ήταν μετρημένες και φαίνεται πως το είχε αντιληφθεί πολύ πριν από το «Πολυτεχνείο».

Το μυστικό της Τετάρτης 14 Νοεμβρίου

Η ΜΑΣΤΑΝ ΑΪΠΝΟΙ όταν φτάσαμε στον Σταθμό Λαρίσης. Πρωί Τετάρτης 14 Νοεμβρίου. «Ας περάσουμε από το Πολυτεχνείο να ενημερωθούμε σε τι φάση βρισκόμαστε». Ήρθαν πέντε, οι άλλοι πήγαν πρώτα στις οικογένειές τους ή στα κορίτσια τους. Έτσι κι αλλιώς εγώ δεν είχα πού να πάω. Η κοπέλα μου είχε φύγει για τη δουλειά της κι ο αδελφός μου είχε αλλάξει διεύθυνση.

Κανείς δεν είχε στο μυαλό του αυτό που επρόκειτο να συμβεί. Αναζητούσαμε, όπως έγγραφα πριν, τις κατάλληλες μορφές κλιμάκωσης, αναβάθμισης του αγώνα. Όχι μια απλή επανάληψη των συμβάντων του πρώτου εξαμήνου. Επανάληψη χωρίς ποσοτικούς και ποιοτικούς πολλαπλασιαστές σημαίνει στασιμότητα, κόπωση, εκφυλισμό του κινήματος. Η προδικτατορική εμπειρία πολύμηνων καθημερινών διαδηλώσεων είναι διδακτική.

Καμιά οργάνωση, κανένα άτομο δεν σχεδίασε, δεν οργάνωσε τα γεγονότα που θα ακολουθήσουν σαν χιονοστιβάδα. Εκ των υστέρων θα ειπωθεί ότι η πολιτική είναι η τέχνη του προβλέπειν. Ναι, αλλά πρέπει να προβλέπεις και το απρόβλεπτο. Δηλαδή την εμφάνιση συμβάντων μικρής ή ελάχιστης πιθανότητας, που όμως μπορεί να έχουν δυσανάλογα μεγάλες συνέπειες. Τις πιθανές-απίθανες «πεταλούδες». Τους «μαύ-

ρους κύκλους» ή τα «λευκά κοτσύφια», όπως θα λέγαμε για την τελευταία παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση (2008-2010).

Στις αρχές της νέας χιλιετίας επεξεργάστηκα τη Σεναριακή Στρατηγική Σκέψη. Με τρία σενάρια μπορούσες να καλύψεις το 95-97% των πιθανών συμβάντων. Έπρεπε όμως να αφήσεις χώρο στο 3% για τα μικρής πιθανότητας «άγνωστα-άγνωστα» συμβάντα. Ίσως η δουλειά μου αυτή, που εκτέθηκε με σειρά βιβλίων πριν από τη χρεοκοπία του 2010, να είχε επηρεαστεί, εκτός από τις παιδικές κρίσεις άσθματός μου, από το «Πολυτεχνείο '73».

Κανείς απ' όσους διαδραμάτισαν κάποιο ιδιαίτερο ρόλο δεν θεωρούσε εξαρχής ότι παντού και πάντοτε η «κατάληψη» ενός χώρου αποτελεί την ανώτερη μορφή πάλης. Μια κατάληψη έχει νόημα αν επιτυγχάνει μια υψηλή συσπείρωση ενός χώρου και κυρίως αν βρίσκει απήχηση στην κοινωνία, αν την κινητοποιεί. Διαφορετικά, αν είναι απομονωμένος θύλακας ή νησίδα «ουτοπικού κομμουνισμού», εκφυλίζεται. Οι μικρές γκρούπες βέβαια, οι σχέτες, επειδή αδυνατούν να κινητοποιήσουν κοινωνικές δυνάμεις, ρέπουν μονότονα στην κατάληψη μιας πολυκατοικίας, μιας σχολής και σπανιότατα μιας μικρής φάμπρικας. Λίγους μήνες πριν (Ιούνιος '73), είχε μυθοποιηθεί στη μετά τον «Μάη» Γαλλία η κατάληψη ενός χρεοκοπημένου εργοστασίου ωρολογοποιίας. Από τους εργάτες του, όχι τους φοιτητές της Σορβόνης. Εμείς το αγνοούσαμε. Στη Μεταπολίτευση είχαμε σωρεία καταλήψεων αποξενωμένων από την κοινωνία, που οδήγησαν στον εκφυλισμό τους ως μορφές πάλης. Αυτή όμως δεν ήταν η διάθεση στο «Πολυτεχνείο» ούτε των «αριστεριστικών» οργανώσεων, αν εξαιρέσουμε κάποια γραφικά συμβάντα, άνευ σημασίας, ελάχιστων αναρχικών, οι οποίοι όμως σύντομα προσαρμόστηκαν στο γενικό ρεύμα.

Δηλαδή, διαψεύστηκε ο κατ' αρχάς φόβος ηγετικού στελέχους του ΚΚΕ Εσωτερικού, που τον εξέφρασε παραστατικά

σε προβεβλημένο ρηγά: «Θα κραυγάζετε σαν μαϊμούδες πίσω από τα κάγκελα κι οι περαστικοί θα σας πετούν φιστίκια και μπανάνες;» Τον κίνδυνο αυτό, βέβαια, πρέπει να τον έχει κάποιος πάντα στον νου του.

Κανείς, λοιπόν, δεν σχεδίασε τα γεγονότα, αλλά και τίποτε δεν ήταν εντελώς τυχαίο, εντελώς αυθόρμητο. Το καθετί εμπειρείχε στοιχεία προγενέστερης εμπειρίας ή οργάνωσης. Ο κάθε παράγοντας που έδωσε σταδιακά τη μορφή του τριήμερου, ακόμα κι αν φαινόταν τυχαίος.

Και βέβαια κόμματα, οργανώσεις, ηγετικά πρόσωπα ξεπεράστηκαν εκ των πραγμάτων μέσα στην πυκνότητα του χρόνου και στη δίνη των γεγονότων. Κανένας από τη «φυσική ηγεσία» των φοιτητών δεν λειτούργησε σαν βεντέτα ή ηγετίσκος, δεν υπήρξαν περιθώρια για σταρ, Έλληνες «Κον-Μπεντίτ» ή Αλαίν Κριβίν. Όχι γιατί ήμασταν σεμνοί ή δημοκράτες, αλλά γιατί η επερχόμενη καταιγίδα έβαζε τον καθένα στη θέση του και τον ξεπερνούσε. Αν τυχόν λέμε «εγώ» και «εγώ» στις συνεχείς αφηγήσεις μας επί πενήντα χρόνια, καλό είναι να μαζευτούμε, τουλάχιστον τώρα, να μη μας πάρουν οι νέοι, τα παιδιά μας, τα εγγόνια μας για γεροντοφρικιά «παλαιούς πολεμιστές».

Μ' αυτές τις προκαταρκτικές σκέψεις και με την αμεροληψία της χρονικής απόστασης, καθώς και την απουσία οποιουδήποτε πολιτικού ή κομματικού κινήτρου, θα προσπαθήσω για πρώτη φορά να παρουσιάσω τα συμβάντα όπως τα έζησα. Κοφτά και σύντομα, μόνο για να αξιολογήσουμε τους παράγοντες που διαμόρφωσαν το τριήμερο. Τη συγκίνηση και τα συναισθήματα ας τα προσθέσει ο αναγνώστης με τη φαντασία του.

Περνάμε με τα στρατιωτικά την πύλη της Πατησίων. Αυθόρμητα ένα πλήθος φοιτητών μας υποδέχεται στο προαύλιο

χωρίς διαφοροποιήσεις σχολής ή οργάνωσης. Αρκετοί πρωτοετείς που δεν τους ξέρουμε. Γίνεται ένα σύντομο επεισόδιο με συνθήματα έξω από την Πρυτανεία πριν αρχίσουν οι συνελεύσεις των σχολών. Ρωτώ ποιοι από τους στρατευμένους έχουν έρθει την προηγούμενη μέρα. Ψάχνω κάποιους να ενημερωθώ έγκυρα. Καταφθάνει πρώτος ο Στελάρας ο Λογοθέτης σε έξαψη, η Τόνια Μοροπούλου με τον Γιάννη Γρηγορόπουλο και τρία άλλα παιδιά. Συμφωνούμε ότι η κατεύθυνση στις συνελεύσεις των σχολών του ΕΜΠ θα είναι: Αποχή με ενεργό παρουσία των φοιτητών στον χώρο του ιδρύματος. Απέχουμε και μένουμε μέσα. Αυτή η «γραμμή» εντέλει θα επικρατήσει σε όλες τις σχολές, πλην μιας προσωρινής σύγχυσης στους Ηλεκτρολόγους-Μηχανολόγους.

Η εκ των υστέρων μυθοποίηση της υποτιθέμενης διαφοροποίησης των Μηχανολόγων ήταν άνευ σημασίας στην εξέλιξη των γεγονότων. Η σύγχυση: «Απέχουμε μένοντας ή φεύγοντας», ξεπεράστηκε στην πράξη. Στους Μηχανολόγους κυριαρχούσαν οι μη οργανωμένοι. Είδα απ' αυτούς στο προαύλιο τους Ο. Δαφέρμο, Η. Αγγέλικά, Γ. Παπαβασιλόπουλο, Κ. Σταμέλο, Ν. Χριστοδουλάκη και βέβαια τον Γ. Αναστασάκο, τον ρηγά. Και αυτοί που έφυγαν επέστρεψαν.

Δηλαδή, έχουμε ένα Μετσόβιο Πολυτεχνείο ανοιχτό, το μόνο, με όλες τις σχολές σε διαρκή συνέλευση και τους φοιτητές του να απέχουν μένοντας μέσα. Ταυτόχρονα, εκ των πραγμάτων, πόλο έλξης φοιτητών για άλλα ιδρύματα που θέλουν να εκφράσουν τα αντιδικτατορικά τους αισθήματα. Η τοποθεσία του σε κεντρικό πολυσύχναστο σημείο, σε αντίθεση με τη Νομική, και η εσωτερική του χωροταξία, ανοιχτό σε τρεις δρόμους, το καθιστούν ιδανικό χώρο για την επικοινωνία με πλατιά λαϊκά στρώματα. Κανείς ακόμα δεν λείπει τη λέξη κατάληψη, αλλά στην πραγματικότητα έχουμε τον προάγγελό της, την πρώτη ιδρυτική πράξη του τριήμερου. Ας τον ονομάσουμε θεμελιώδη παράγοντα Α.

Ο πιο καταρτισμένος, συγκροτημένος και λιγότερο ματαιόδοξος «αριστεριστής», ο Διονύσης Διβάρης, τότε επικεφαλής της ΟΣΕ στο Πολυτεχνείο, φοιτητής της Νομικής, γράφει σχετικά, αναφερόμενος σε άλλες εκ των υστέρων μυθολογίες:

«Η σκέψη για την κατάληψη προερχόταν από δυνάμεις του ίδιου του Πολυτεχνείου ...

»Περιμέναμε να δούμε ποια απόφαση θα πάρουν οι συνάδελφοι απ' τις σχολές του Πολυτεχνείου ... Η εντύπωση που έχω σήμερα είναι ότι η απόφαση ξεκίνησε απ' τους συναγωνιστές του Πολυτεχνείου ... Και ήταν και λογικό, γιατί την ευθύνη του χώρου του Πολυτεχνείου την είχαν οι επιτροπές των σχολών του ...».

Υπενθυμίζω ότι εκτός από τις επιτροπές υπήρχαν και δύο εκλεγμένα συμβούλια στους Τοπογράφους και Χημικούς, που τα μέλη τους είχαν σε μεγάλο βαθμό στρατευθεί.

Λειτουργούσε, λοιπόν, συντεταγμένη δημοκρατική διαδικασία των φοιτητών στο Πολυτεχνείο με διαρκείς συνελεύσεις και δεν ήταν εύκολα τα γιουρούσια απέξω ή τα «καπελώματα» από τις κομματικές οργανώσεις. Η απόφαση: «Απέχουμε και παραμένουμε» πάρθηκε αυτόνομα, δίχως προηγούμενη έγκριση απ' αυτές.

Είχα μείνει όμως στην είσοδό μας στο προαύλιο. Γενικότερα η επιστροφή 100 στελεχών από τον στρατό, η «φυσική ηγεσία» των σχολών και η είσοδός τους στο Πολυτεχνείο είναι ένας παράγοντας στη δυναμική που αναπτύχθηκε. Ας τον πούμε παράγοντα Β.

Τότε είδαμε τον νέο πρότανη Κωνσταντίνο Κονοφάγο στα σκαλάκια και τον συγχαρήκαμε για την εκλογή του τον Σεπτέμβριο. Μας συστήνει «προσοχή» και μας ενημερώνει ότι «ο Σιφναίος, ο υπουργός, θα δεχθεί όλα τα αιτήματα εκτός από το γνωστό ένα... Καταλαβαίνετε γιατί». Δηλαδή, το να προηγηθούν οι φοιτητικές εκλογές των βουλευτικών την άνοιξη του '74.

Δύο από μας αφήνουμε τους στρατιωτικούς σάκους αριστερά όπως μπαίνουμε στο κτήριο Γκίνη, οι καθαρίστριες δεν κρύβουν την έκπληξή τους κι εγώ βγαίνω έξω από τα κτήρια, αρχικά για να εξακριβώσω αν υπάρχει παρακολούθηση και, στη συνέχεια, μήπως πάρω από το «Αττικόν» τίποτα μαθητές για κατ' οίκον φροντιστήριο Μαθηματικών και να πληροφορηθώ για τις γενικότερες πολιτικές ζυμώσεις. Πράγματι ένας τύπος με παίρνει στο κατόπι. Περνώ από την Κωλέττη, από τον «Ηράκλειτο», το παλιό φροντιστήριο του Μανωλκίδη, πέφτω πάνω στον Ανδρέα Μπελεζίνη, τον μέγα φιλόλογο, και καταλήγω στο «Αττικόν», με τον νεαρό μαλλιά χαφιε πίσω μου. Μαθαίνω εκεί ότι χρειάζομαι και σε μισή ώρα φεύγω για να επιστρέψω στο Πολυτεχνείο. Πριν, στην έξοδό μου από το Πολυτεχνείο, κάτι πιτσιρικάδες, πρωτοετείς ή μαθητές φροντιστηρίων, πετούσαν νεράντζια σε μια δύναμη αστυνομικών επί της Στουρνάρη, κάτω από την Πατησίων. Μερικοί αστυνομικοί τούς τα πετούσαν πίσω. Έκανα παρατήρηση στα παιδιά να μη χαριεντίζονται με τους μπάτσους και να κόψουν το σύνθημα: «Τρεις και εξήντα παίρνετε ...».

Στην επιστροφή μου, λοιπόν, αντιλαμβάνομαι τον Λ. Χριστολουκά, διοικητή της Αστυνομίας Αθηνών, να κατευθύνεται από τη Χαλκοκονδύλη προς τη Στουρνάρη. Καθώς περνά την πύλη της Πατησίων, βλέπω τον πρύτανη Κονοφάγο με τον καθηγητή Νικόλαο Κουμούτσο να βγαίνουν και να συναντιούνται στη γωνία Στουρνάρη και Πατησίων με τον Χριστολουκά. Συζητούν έντονα και οι δύο, στη συνέχεια επιστρέφουν βιαστικοί και προβληματισμένοι. Καθώς προχωρώ στο προαύλιο, συναντάω τον καθηγητή Δημήτρη Νιάνια και του ζητώ να εξακριβώσει τι συμβαίνει. Τον συνοδεύω μέχρι την πλάγια πόρτα του κτηρίου Αβέρωφ, αφού εκεί είναι το γραφείο του, και κάθομαι στα σκαλάκια περιμένοντας την απάντησή του. Πράγματι σε δέκα λεπτά ανοίγει το παράθυρό του πάνω απ' το κεφάλι μου. «Ο Χριστολουκάς,

της Αστυνομίας, ζητά την άδεια της Συγκλήτου να μπει να εκκενώσει τον χώρο και να κλειδώσει τα κτήρια. Προτού είναι αργά. Ο κύριος Κονοφάγος του ανακοίνωσε ότι δεν υπάρχει περίπτωση να δοθεί ανάλογη άδεια και σε αντίθετη εξέλιξη, αν επαναληφθούν τα του “Φλεβάρη” με την εισβολή της Αστυνομίας, η Σύγκλητος θα παραιτηθεί. Κάτι το οποίο τρέμει τώρα ο υπουργός Παιδείας». Χαμηλώνει τη φωνή: «...παλαιός προσωπικός φίλος του Μαρκεζίνη».

Αυτά μου λέει ο Νιάνιας και επιστρέφει από το ανοιχτό παράθυρο στο γραφείο του, ενώ ακούω πίσω μου τη φωνή του Γιάννη Νυσταζάκη, επίσης στρατευμένου:

«Ποιος είναι αυτός ο μαλάκας;»

Ο καθηγητής όμως το ακούει από μέσα και ξαναβγαίνει στο παράθυρο:

«Απλώς Νιάνιας, κύριε Νυσταζάκη. Απλώς Νιάνιας».

Τα χαριτωμένα στιγμιότυπα συνεχίζονται ενώ περιμένουμε την απόφαση και της συνέλευσης των Πολιτικών Μηχανικών, για την οποία ανυπομονεί η Τόνια σαν κηδεμόνας, πράγμα που με υποψιάζει αν τα κίνητρά της ήταν και ερωτικά. Και δεν έπεσα έξω. Βέβαια, επειδή στριφογύριζαν πάνω κάτω με τον Λογοθέτη, κάποιος από την ομήγυρη ρωτά:

«Καλά, ρε, η Τόνια τα 'χει με τον Στελάρα;»

«Όχι», απαντώ και αρχίζω για πλάκα να αφηγούμαι μια μάλλον μισοαληθινή ιστορία. «Επειδή ο Στέλιος κινείται σαν σίφουνας, τον παροτρύνουμε να κάνει ψηστήρι σε καμιά κοπέλα για να ελέγχει καλά πίσω του τον δρόμο. Το 'κανε κι αυτός σε μια καπάτσα νοσοκόμα κι αυτή πλήγωσε τη χριστιανική κομμουνιστική ψυχή του. “Αν σ' αρέσω, να με ζητήσεις από τον πατέρα μου. Δεν είμαι του δρόμου”. Ταξίδεψε, λοιπόν, ο Στέλιος μέχρι τα Φάρσαλα, ζήτησε το κορίτσι και γύρισε αρραβωνιασμένος».

Είχε τελειώσει και η συνέλευση της Αρχιτεκτονικής. Εκεί υπήρχε ιδεολογική πολυχρωμία, αλλά κι άριστη συνεργασία

και καλό κλίμα, όπως σ' όλες τις σχολές του Πολυτεχνείου. Ας πούμε, ο Στέφανος Πάντος και ο Μηνάς Αγγελίδης, της ΚΝΕ, δεν είχαν την παραμικρή δυσκολία να συνεννοηθούν με τον Νίκο Σηφιανό της ΠΠΣΠ ή τον Δημήτρη Ψαρρά του «Ρήγα» ή την Εύη Τζαννετή της ΑΑΣΠΕ, την Τασούλα Λαζαρίδου, τον Άλκη Κούρκουλα και ούτω καθεξής.

Τέλος πάντων, να μην ξεχάσουμε τον παράγοντα Γ στην πορεία της ντε φάκτο κατάληψης: τη σταθερή απόρριψη από τη Σύγκλητο οποιασδήποτε εισβολής της Αστυνομίας.

Ενανάρχισε έξω δεύτερος γύρος με τα νεράντζια, πάλι με πρωτοετείς. Πέφτω πάνω στον «κρυφό» της ΚΝΕ Ηλία Γεωργαράκο, πολιτικό μηχανικό, που με καλωσορίζει με το μυστηριώδες μειδίαμά του.

Στο μεταξύ άρχισαν να καταφθάνουν στο Πολυτεχνείο φοιτητές, μεμονωμένοι ή παρέες, από άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Είχε περάσει για τα καλά το μεσημέρι, όταν με συνθήματα προσέγγιζε τη Στουρνάρη στο Πολυτεχνείο μια ομάδα γύρω στα 150 άτομα, άντε 180, προερχόμενη κυρίως από τη Φυσικομαθηματική, αλλά ανακατωμένος ο ερχόμενος. Είδα και γνωστούς μου πρωτοετείς, δευτεροετείς από την Ανωτάτη Εμπορική και άλλες σχολές. Κάτι πολύ συνηθισμένο τότε. Άλλωστε και τον Φλεβάρη, όπως ανέφερα, είχε πλησιάσει στο Πολυτεχνείο ομάδα 200-300 ατόμων, κυρίως από τη Νομική, Φιλοσοφική και λοιπά. Ήταν απολύτως ευπρόσδεκτοι, μου σύστησαν μερικούς που δεν ήξερα και κανείς μας τότε δεν υπέθεσε ότι μια μέρα, εν μέσω χούντας, η εφημερίδα Πανσπουδαστική Νο 8 θα τους μεταμόρφωνε σε 350 προβοκάτορες, που με τον χαφιέ Μαυρογένη ξεκίνησαν την κατάληψη του Πολυτεχνείου! Δηλαδή, τους αναγόρευε στον κύριο και αποκλειστικό υπεύθυνο για το ξεκίνημα στο «Πολυτεχνείο»! Στο μεταξύ, μόνο οι μισοί από αυτή τη διαδήλωση μπήκαν στο Πολυτεχνείο. Μας εξήγησαν ότι στη βαρετή συγκέντρωση του Χημείου κάποιος σηκώθη-

κε κι είπε: «Κάτι γίνεται στο Πολυτεχνείο». Κι αυτό το μετέτρεψαν σε «Πέφτει ξύλο» κι ήρθαν για συμπαράσταση. Πράγματι έγινε ένα επεισόδιο το πρωί, ήρθε κι ο Χριστολουκάς παρατάσσοντας αστυνομικές δυνάμεις στη Χαλκοκονδύλη και τη Στουρνάρη, αλλά μετά ησύχασαν τα πράγματα. Αργότερα ένας απ' αυτούς τους συναγωνιστές, ο Γιώργος Γαβριήλ, φαρμακοποιός, είπε στην τηλεόραση, στον Στέλιο Κούλογλου, ποιητική αδεία πιστεύω, ότι από «μια λάθος πληροφορία έγινε το “Πολυτεχνείο”». Έτσι από την υποτιθέμενη «λάθος πληροφορία» και από το καθ' όλα μυστήριο, ύποπτο και ανυπόστατο δημοσίευμα της Πανσπουδαστικής Νο 8 φτιάχτηκε ο μύθος ότι οι «350» έκαναν το «Πολυτεχνείο»! Αφού η Πανσπουδαστική τους δώρησε αυτό τον ιστορικό ρόλο, τίτλο τιμής, γιατί να μην τον αποδεχθούν και να ικανοποιήσουν τον καλώς εννοούμενο επαναστατικό ναρκισσισμό τους; Την εκδοχή αυτή υιοθέτησε και ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Σπύρος Ζουρνατζής.

Τέλος πάντων, αργότερα ήρθε κι άλλο γκρουπ φοιτητών Ιατρικής, Νομικής, κι ήταν διασκεδαστικό να ακούς την Τόνια και τον Σταμέλο να τους κάνουν μάθημα για τη συντεταγμένη δημοκρατική κι όχι χαώδη λειτουργία στο Πολυτεχνείο. Διάλογος Τόνιας-Κουμάνταρου! Μαζί τους κι ένας τύπος που έσπευσε να αγκαλιαστεί με τον Λογοθέτη.

«Ποιος είναι αυτός, Στέλιο;»

«Γνωστός μου από το Αιγάλεω, τρότσκα, της Ιατρικής, Νίκος Σιδέρης λέγεται».

Γίνονται διάφορες φάσεις στο προαύλιο κι ο Σιδέρης αναγγέλλει στον Στέλιο:

«Θα μείνουμε κι εμείς μέσα».

«Ε, τότε πρέπει να σφραγίσουμε τις πύλες μη φάμε ξύλο, όπως τον Φλεβάρη», απαντά ο Στέλιος – ήταν η έμμονη ιδέα του από την Καλαμάτα, το στρατόπεδο: «Γιατί, ρε γαμώτο, δεν κλείσαμε την Τοσίτσα;»

Η καθαρίστρια όμως του κτηρίου Γκίνη, συνοδευόμενη από τον κλειδοκράτορα υπάλληλο του Πολυτεχνείου, μας φάχνουν να πάρουμε τους στρατιωτικούς σάκους γιατί θα κλειδώσουν. Μεταξύ του Σιδέρη και του κλειδοκράτορα υπήρξε διαπληκτισμός, πήγε να του αρπάξει τα κλειδιά για να κλειδωθούν οι έξω πόρτες. Πρώτη θα κλείσει η κερκόπορτα της Τοσίτσα κι ένας χειροδύναμος θα περάσει ανάμεσα στα κάγκελα, στα δύο φύλλα, μια σιδερόβεργα κι έτσι ήταν αδύνατο ν' ανοίξει ή να πέσει, όπως της Στουρνάρη στις δραματικές μεταμεσονύκτιες ώρες της Παρασκευής προς Σάββατο.

Έχουμε πλέον γύρω στις έξι το απόγευμα δύο νέους βασικούς παράγοντες στη μορφή των γεγονότων: τη μαζική είσοδο στο Πολυτεχνείο φοιτητών από άλλες σχολές (Δ) και το σφράγισμα της Τοσίτσα και της Στουρνάρη (Ε).

Τότε ο Στέλιος, με ύφος πανηγυρικό, αναγγέλλει στον διερχόμενο Κονοφάγο την είδηση:

«Κύριε πρύτανη, το ίδρυμα πλέον τελεί υπό κατάληψη».

Έχει νυχτώσει για καλά, όταν εμφανίζεται σε αγωνιστική παράταξη στην Πατησίων η Βιομηχανική Πειραιά, περίπου διακόσια άτομα, με εμπροσθοφυλακή τους Γιώργο Φιλίππακη, Γιώργο Σορολοπίδη, Διονύση Τσακνή της ΚΝΕ, νομίζω τον Μηνά τον Σταυρακάκη και μερικές κοπέλες, όπως την Ελένη Παπαδοπούλου της ΠΠΣΠ. Παρατάχτηκαν απέξω, αλλά καθυστερούσαν να μπουν μέσα, κάτι που συνέβη στη συνέχεια.

Ήταν η μεγαλύτερη συντεταγμένη «εισβολή» εξω-πολυτεχνειακών φοιτητών.

«Πώς μάθατε για το Πολυτεχνείο κι ήρθατε από τον Πειραιά;»

«Η Αγγελική Ξύδη ήρθε να δει τον φίλο της [Σορολοπίδη] και μας ανακοίνωσε ότι γίνεται χαμός στο Μετσόβιο. Διακόψαμε τη συνέλευσή μας κι ήρθαμε με τον Ηλεκτρικό».

Η Αγγελική, φοιτήτρια της Φιλοσοφικής, ήταν μέλος της

Αντι-ΕΦΕΕ. Ενήργησαν αυτοβούλως, δίχως έγκριση από καμιά «καθοδήγηση».

Στο μεταξύ, καθώς η κατάληψη παίρνει μια πρώτη μορφή, εμφανίζονται νέες ανάγκες, που οδηγούν σε πρωτοβουλίες αυτοοργάνωσης, συντονισμού και εποπτείας του χώρου. Όταν τρεις αναρχίζοντες του κύκλου «Διεθνής Βιβλιοθήκη», εκ των οποίων η μία ήταν κοπέλα, κρέμασαν ένα πρόχειρο πανό «Κάτω το Κράτος» κι έγραψαν στον τοίχο του κτηρίου Αβέρωφ «Κάτω η φαλλοκρατία», αυτομάτως επιβλήθηκε ένας πρώτος έλεγχος στα συνθήματα και στα μεγάφωνα. Συνήθως με ευρύτερη συναίνεση. Κι όταν βγήκε αυθόρμητα το σύνθημα: «Λαέ πεινάς, γιατί δεν τους γαμάς», κι οι πολιτικώς «ορθοί» αριστεροί άλλαξαν το «γαμάς» με το «γιατί τους προσκυνάς», υποχρεώθηκα να παρέμβω: «Αυτό είναι ακόμη χειρότερο. Προσβλητικό».

Κάποιοι τύποι, άγνωστοι, τρύπωσαν στα εργαστήρια των Χημικών Μηχανικών, βρήκαν βενζίνη κι άλλα εύφλεκτα υλικά και μας ενημέρωσαν ότι θα φτιάξουν βόμβες μολότοφ για να αποκρούσουμε την επίθεση της Αστυνομίας. Πετάχτηκαν βιαίως εκτός του Πολυτεχνείου και μπήκε από την Τετάρτη το βράδυ το ζήτημα της περιφρούρησης των εγκαταστάσεων και του χώρου. Ομάδες περιφρούρησης και περιπολίας. Στην αρχή ανέλαβε ο Λογοθέτης μ' έναν Κεφαλλονίτη πολιτικό μηχανικό της ΚΝΕ, τον Χάρη Γαϊτανίδη, αλλά στη συνέχεια ανέλαβαν, με οργανωμένο και επίσημο τρόπο, κυρίως ο Γιώργος Φιλιππάκης με τους δικούς του της Βιομηχανικής.

Οι πρώτες μορφές αυτοοργάνωσης μ' έναν χαλαρό και αυτόματο συντονισμό αποτελούν τον παράγοντα Ζ στη μορφοποίηση της κατάληψης την Τετάρτη.

Κόντευε δέκα το βράδυ, ήμασταν –ιδιαίτερα οι στρατευμένοι του Πολυτεχνείου– δώδεκα ώρες διακριτοί στο προαύλιο, συμπρωταγωνιστές στην ντε φάκτο αρχή της κατάληψης,

κι ούτε φωνή ούτε ακρόαση από την κεντρική «καθοδήγηση» της Σπουδάζουσας της ΚΝΕ. Πολύ περισσότερο επειδή απουσιάζαμε εννιά μήνες. Τίποτα. Παράδοξη σιγή. Γνωρίζαμε με απόλυτη ακρίβεια τη «γραμμή» του ΚΚΕ Εσωτερικού την οποία οι ρηγάδες υπεράσπιζαν πολύ χαλαρά ενώ συμμετείχαν ενεργά στο γενικό ρεύμα της κατάληψης. Κι όταν τα βλέμματά μας, των «χτυπημένων» και «καταξιωμένων», διασταυρώνονταν με τα «περιφρουρημένα» στελέχη της οργάνωσης της ΚΝΕ Πολυτεχνείου, η νοηματική απάντηση ήταν ότι δεν έχουν την παραμικρή «καθοδήγηση» και συνεπώς προχωρούμε κανονικά με ομοψυχία. Η οργάνωση, δηλαδή, της ΚΝΕ-Αντι-ΕΦΕΕ του Πολυτεχνείου ακολουθούσε κι υποστήριζε τις πρωτοβουλίες μας. Από τη θέρμη και τη λάμψη των ματιών αντιλαμβάνομαι τους δεκάδες πρωτοετείς που έχουν στρατολογηθεί στην ΚΝΕ μετά τη στρατεύσή μας. Νέα φιντάνια ξεπετιούνται, όπως μεταξύ άλλων οι Ν. Κουράκος, Α. Γκιουρλιάν, Θ. Σιώκος, Χ. Δούκας, στους Μηχανολόγους· Τ. Γαληνιανός, Γ. Καραχάλιος, Θ. Κάτρης, στους Πολιτικούς Μηχανικούς· Σ. Καυκαλάς, Χ. Λάλας στους Τοπογράφους· Α. Πρέπης, Μ. Κλαμπατσέας, Χ. Δίπλας στους Αρχιτέκτονες· η Κύπρια Ελένη Αντωνίου, Δ. Πέρος στους Χημικούς Μηχανικούς, Α. Ρόζεμπεργκ και βέβαια η Νόρα Κωνσταντινίδου, η αγάπη του Χάγιου, στους Μεταλλειολόγους – δεκάδες νέα πρόσωπα, τ' αδικώ, πώς να τα θυμηθώ.

Το Γραφείο της ΚΝΕ Πολυτεχνείου, μετά τις στρατεύσεις και τη Νομική, αποτελούσε η τριάδα: Στέφανος Πάντος, Κώστας Τριανταφύλλου, Γιάννης Μαρούκης. Κι ο Στέφανος είχε στρατολογηθεί από τον Θόδωρο Τζιαντζή μέσω του Στάθη Χατζόπουλου, του γίγαντα, της Νομικής. Ο ίδιος ο Θόδωρος, ο σεμνός και αξιόπιστος αδελφός του ευφάνταστου «σκηνοθέτη» Κώστα, καθοδηγούσε τότε τον Στέφανο, γραμματέα της οργάνωσης, και συνεπώς τον θεωρούσε «δικό τους», δηλαδή μέλος της ευρύτερης παρέας Μαβίλη κι όχι όπως εμάς

τους «απέξω», εκτός δηλαδή του κύκλου της Πλατείας Μαβίλη – ήρθαν τα άγρια να διώξουν τα ήμερα. Ο Στέφανος στρατολόγησε τον ξάδελφό του Γιάννη Μαρούκη. Επομένως δεν υπάρχει καμιά επιφύλαξη ή διάκριση προς το Γραφείο Πολυτεχνείου, κι όμως θα περάσει η Τετάρτη, η Πέμπτη κι όλο το πρωί της Παρασκευής δίχως την παραμικρή άμεση ή έμμεση επαφή μαζί του, ενώ διαδραματίζονται ιστορικά γεγονότα!

Τότε πίστευα ότι γραμματέας της Σπουδάζουσας είχε αναλάβει ο εξαφανισμένος Γιώργος Παπαπέτρος, με μαζική πείρα από το «μαθητικό» των «Λαμπράκηδων» και στη συνέχεια από την ΕΚΙΝ και τη Νομική. Απορούσα, λοιπόν, με τα παράδοξα κι αλλοπρόσαλλα της «καθοδήγησης» στο Πολυτεχνείο και κυρίως τους επόμενους μήνες ύστερα απ' αυτό. Εκείνος, όμως, με το «γαλλικό» παράνομο δίκτυο είχε βγει στο εξωτερικό από το καλοκαίρι, ενόψει 9ου Συνεδρίου. Μέσω Βιέννης πήγε Μόσχα και μετά Ανατολικό Βερολίνο. Τυχερός αυτός, τον είχε παραλάβει ο έγκυρος Αντώνης Καλαμπόγιας. Ο κακότυχος Γιάννης Τσεβρένης βγήκε μέσω Γερμανίας –χαφιεδισμένης– για τον ίδιο λόγο. Τον ανέλαβε ο «Κόκκινος Κάβουρας». Γραμματέας Σπουδάζουσας στη θέση του Τσεβρένη, δίχως να το γνωρίζω, είχε αναλάβει ο Κώστας Τζιαντζής.

Ο Στέφανος Πάντος κάθε τόσο πήγαινε σπίτι του να δει αν έχει τηλεφωνήσει κάποιος συνθηματικά, αλλά το τηλέφωνο δεν χτύπησε μέχρι το μεσημέρι της Παρασκευής.

Θα 'ταν δέκα και μισή τη νύχτα στο Πολυτεχνείο, όταν έφτασε στ' αυτιά μας, από στόμα σε στόμα –σπασμένο τηλέφωνο–, ότι ο καθοδηγητής-σύνδεσμος (όνομα και διεύθυνση) της Βιομηχανικής την έστησε στην Πατησίων απέξω από το Πολυτεχνείο και «διέταξε» τον Φιλιππάκη να μην μπου μέσα. Εντολή του γραμματέα της Σπουδάζουσας της ΚΝΕ. Κι αυτός βέβαια, όπως κι οι άλλοι κνίτες, αρνήθηκαν να υπακούσουν και μπήχαν με θριαμβευτικό τρόπο. Από ανάλογες

πηγές, πάντα από δεύτερο χέρι, έφτασε σε εμάς η πληροφορία ότι μέσω τοπικών συλλόγων η καθοδήγηση της Σπουδάζουσας κατέβαζε «γραμμή» να μην πάνε στο Πολυτεχνείο ή και να φύγουν. Απορούσα και δυσπιστούσα. Ανεύθυνες φήμες, σκέφηκα. Αν υπήρχε «γραμμή», οι πρώτοι παραλήπτες της θα 'πρεπε να είναι η προβεβλημένη τριάδα Ανδρουλάκης, Λογοθέτης, Νυσταζάκης και το Γραφείο του Πολυτεχνείου. Και φυσικά θα συστήναμε άμεση αναθεώρησή της, καθώς είχε ξεπεραστεί από τη λογική των πραγμάτων. Διαφορετικά θα απειθαρχούσαμε. Αυτή ήταν η απόφαση και των τριών μας. Κι όμως οι φήμες ήταν επίμονες. Μάθαμε ότι η εμβληματική Ιωάννα Καρυστιάνη «άκουσε» –δεν έφερε αντίρρηση κατ' αρχάς– τη «γραμμή» από την «καθοδήγηση» της ΚΝΕ των τοπικών συλλόγων, αλλά στη συνέχεια απειθάρχησε για λόγους συνείδησης κι είπε στον Φιλιππάκη έξω από το Πολυτεχνείο: «Τους έχω γραμμένους, θα μπω». Και μπήκε κι ήταν όλο το τριήμερο στον συντονισμό, σαν να ήταν μέλος της Συντονιστικής, καθώς δεν την πρότειναν καν οι «από πάνω» να εκλεγεί. Αυτά ακούστηκαν, γράφτηκαν και επιβεβαιώθηκαν ανοιχτά πολλές φορές, ακόμα και σε σχετική σύσκεψη όλων των «επωνύμων» του φοιτητικού κινήματος, 45 χρόνια μετά!

Ο αναγνώστης πρέπει να γνωρίζει ότι λόγω συνωμοτικότητας και κυρίως άγνοιας τα μέλη της ΚΝΕ του Πολυτεχνείου δεν μπορούσαν να συντονιστούν κομματικά με τα μέλη της ΚΝΕ των άλλων σχολών. Στη Συντονιστική Επιτροπή, φέρ' ειπείν, ζυγιάζαμε ο ένας τον άλλο με τον Γιάννη Κοροβέση της Οδοντιατρικής, αλλά δεν ομολογούσαμε ότι ανήκουμε στην ίδια οργάνωση.

Έτσι αποφασίζω, με πλάγιο τρόπο, να ενημερώσω για τα γεγονότα το κλιμάκιο της παράνομης ηγεσίας του Κόμματος, παρακάμπτοντας την άορατη και περίεργη «καθοδήγηση» της Σπουδάζουσας. Να παραβιάσω την κομματική κανονικό-

τητα λόγω της ιστορικότητας των στιγμών. Παρακάλεσα μια κοπέλα της Φιλοσοφικής να παραστήσουμε το ζευγαράκι και να με καλύψει στην αποχώρηση από το Πολυτεχνείο. Έπειτα από πολλούς ελιγμούς και ελέγχους, πήρα τον Ηλεκτρικό από το Μοναστηράκι. Άλλαξα δύο φορές συρμό και με το προτελευταίο δρομολόγιο κατέβηκα στο Νέο Φάληρο. Πέρασα για «ξεκάρφωμα» από το ουζερί του θρύλου του Ολυμπιακού, Ανδρέα Μουράτη, στον παράλληλο δρόμο με το σπίτι του Δημήτρη Μουρτζίκου. Έλεγξα πολλές φορές τον δρόμο, στα μπροστινά δωμάτια είχαν σβήσει τα φώτα, μόνο πίσω από το κουζινάκι έβγαине φως. Από κει πήγα κι είδα τα μάτια της Βαγγελιώς να ανοίγουν διάπλατα από την έκπληξη και τον φόβο. Συμμάζευε, τα παιδιά είχαν πέσει για ύπνο κι ο Δημήτρης με τις πιτζάμες, έπλενε τα δόντια του. Το σπίτι μύριζε τηγανητή συκωταριά κι εγώ ήμουν νηστικός, άφραγκος κι εξαθλιωμένος. Το κυριότερο, άυπνος. Αφήνω στην άκρη τη συγκίνηση της στιγμής και μπαίνω στο ψητό:

«Δεν είναι της ώρας να σου πω τα παράπονά μου. Τίποτα δεν έγινε απ' ό,τι συμφωνήσαμε...»

«Μα σ' έστειλαν φαντάρο. Είχα εισηγηθεί να... κατάλαβες;»

«Τέλος πάντων. Κατανοώ ότι το Κόμμα, το καθοδηγητικό κέντρο, είναι φυσικό να 'ναι κατ' αρχάς επιφυλακτικό σε ξεσπάσματα μαζικά έξω από τον προγραμματισμό του και πάνω από τις οργανωτικές δυνατότητές του. Όμως, πολύ πιθανό να βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα απροσδόκητο κι ανεπανάληπτο γεγονός, μια φορά στη διάρκεια μιας γενιάς. Αύριο θα κριθεί αυτό. Συνεπώς οι δυνάμεις του Κόμματος πρέπει να είναι “μέσα” και μπροστά για να του δώσουν σωστό προσανατολισμό και συνέχεια. Τα ιστορικά γεγονότα δεν προκύπτουν από τον σχεδιασμό της Κεντρικής Επιτροπής – την τάδε μέρα και ώρα. Χρειάζεται επομένως ένα δικό μας κέντρο συντονισμού εντός του Πολυτεχνείου κι ένα δευτε-

ρο απέξω, στους δρόμους. Διαφορετικά, αν φοβηθεί, αν αγκυλωθεί γραφειοκρατικά στον δικό του προγραμματισμό και βρεθεί απέξω, θα οδηγηθεί στην έσχατη ατίμωση».

Ο αντιγραφειοκράτης Δημήτρης, που είχε κατηγορηθεί παλιότερα για αναρχοσυνδικαλισμό, μου χαμογέλασε πονηρά.

«Το Κόμμα σε μια ευρωπαϊκή χώρα κάλεσε τους ανθρώπους του μόχθου να πάρουν τις τύχες στα χέρια τους. Κι όταν αυτοί ξεσηκώθηκαν και εξέλεξαν τους εκπροσώπους τους στα επαναστατικά συμβούλια, όλοι περίμεναν την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής. Πρώτη συνεδρίαση, καπνός τίποτα. Δεύτερη, τρίτη, τα ίδια, κι ο κόσμος αναρωτιόταν τι συμβαίνει. Στην πέμπτη συνεδρίαση, η Κεντρική Επιτροπή ανακοινώνει: “Βρισκόμαστε μπροστά σε μια καλοστημένη προβοκάτσια της αστικής τάξης”. Τρόμαξε από την ανταπόκριση της κοινωνίας».

Ύστερα σοβάρεψε.

«Ξέρεις ότι είναι ολόκληρος Γολγοθάς για να κάνω επαφή με τους “πάνω”. Πίσω μου βρίσκεται όλη η Ασφάλεια του Πειραιά. Κάτι όμως έχω Κυριακή μεσημέρι».

«Είναι αργά».

«Θα δω τι θα κάνω».

Ντράπηκα να του ζητήσω ένα πενηντάριχο. Γύρισα με τα πόδια μέσα από τα απόκεντρα στενά του Μοσχάτου. Κι αυτή τη φορά δεν σιγοτραγουδούσα στον «Πειραιά συννέφιασε και στην Αθήνα βρέχει ...». Δεν ήξερα τι μας ξημερώνει.

Στο Πολυτεχνείο είχαν κλείσει και την κεντρική πύλη στη μία μετά τα μεσάνυχτα. Ήταν τρεις και μισή.

Οι πιτσιρικάδες, πρωτοετείς από διαφορετικές σχολές, της περιφρούρησης ήταν σε επαναστατική έξαψη κι άκουγαν με κατάνυξη παλιές ιστορίες από έναν τριαντάρη, που έλεγε ότι ήταν οικοδόμος, φίλος της προδικτατορικής Κίνησης «Σωτήρης Πέτρουλας», «αριστερής» αντιπολίτευσης εντός των «Λαμπράκηδων».

«Ήσουν με τους “Μαχιστές”;»

Γέλασε.

«Ναι!»

«Τι είναι αυτό;» ρωτούν τα παιδιά.

«Οι οπαδοί ενός Μάχη Παπούλια στους “Λαμπράκηδες” και μετά σε αριστερίστικες γκρούπες».

Δεν του είπα βέβαια ότι είχα συνεργαστεί με την ομάδα του Σταύρου Καλαντζή από την ίδια κίνηση.

«Θα σε τραβήξω πάνω στο κουβούκλιο», μου προτείνει.

Η μαχαιριά στη μέση μου μ’ έκανε να ξεφωνίσω.

Κατάλαβε. Πήδηξε τα κάγκελα και με σήκωσε από κάτω.

«Είπαμε να πιούμε μια μπυρίτσα με τα παιδιά κι αυτός ο υστερικός, ο δικός σου, στις περιπολίες, μας πέταξε τα μπουκάλια».

«Ο Λένιν, σύντροφε, διέταξε να πυροβολήσουν τα κρασοβάρελα στα Χειμερινά Ανάκτορα για να μη μεθύσουν οι επαναστατημένοι ναύτες κι οι εργάτες της Αγίας Πετρούπολης».

Κανείς δεν το πήρε στην πλάκα.

Πήγα στο αμφιθέατρο των Χημικών. Καμιά εκατοστή άτομα ροχαλίζανε στο πάτωμα. Ξαναβγήκα στο προαύλιο. Μερικές εκατοντάδες φαντάσματα κάπνιζαν και φιλοσυζητούσαν πάνω κάτω.

Πέμπτη: Συντονιστική και Αυτοδιαχείριση

ΤΑ ΎΧΑ ΕΞΕΧΑΣΕΙ. Τα 'βαλα σε μια θυρίδα του μυαλού μου κι έχασα το κλειδί. Κι όμως τώρα επιστρέφουν ολοζώντανες, παρθένες, καταιγιστικές οι εικόνες εκείνης της μέρας, Πέμπτη 15 Νοέμβρη γύρω στις έντεκα.

Ποιος ξεκίνησε πρώτος; Ποιος το σκέφτηκε; Κανείς δεν ξέρει. Αυτό είναι το θαύμα της αυτενέργειας. Δεκάδες αγόρια και κορίτσια, ύστερα εκατοντάδες γράφουν και μοιράζουν προκηρύξεις: «Κάτω η χούντα», «Ψωμί-Παιδεία-Ελευθερία». Ανθρώπινο χέρι τις γράφει. Ανθρώπινα χέρια τις μοιράζουν. Πρόσωπα και μάτια που λάμπουν. Ανθρώπινα χέρια απλώνονται και τις αρπάζουν με βουλιμία. Μια γυναίκα φιλά την προκήρυξη, κάνει τον σταυρό της και την κρύβει στον κόρφο της. Ανοίγουν τα παράθυρα στα τρόλεϊ και στα Ι.Χ. Τις τοποθετούν στο παρμπρίζ. Οι οδηγοί των τρόλεϊ καθυστερούν στη στάση να προλάβουν τα κορίτσια να μοιράσουν τις προκηρύξεις στους επιβάτες. Κάποιος σπουδαστής της Σχολής Καλών Τεχνών γράφει ένα γιγαντιαίο «Ελευθερία» σε τρόλεϊ της γραμμής Παγκράτι-Πατήσια. Τα τρόλεϊ γεμίζουν κόσμο που θέλει να ζήσει αυτές τις σπάνιες στιγμές ελευθερίας και έξαρσης. Καμιά σχέση με τα στημένα τρολ του Διαδικτύου.

Η Συντονιστική Επιτροπή έπεται, έρχεται να βάλει κάποιον κοινό πλαίσιο, να προσθέσει τους πολύγραφους, δίχως ευτυχώς να σκοτώσει την αυτοοργάνωση και αυτοδημιουργία της «μάζας» με «γραμμές» και συγκεντρωτικό έλεγχο εκ των άνω. Αυτό το θαύμα της επικοινωνίας είναι ο παράγοντας Η στην ωρίμαση της κατάληψης.

Κι ύστερα, το μεσημέρι, ήρθε το ποιοτικό άλμα Θ, πάλι με πρωτοβουλία απ' τα «κάτω» κι «απέξω» από μας τους οργανωμένους. Στο προαύλιο εμφανίστηκαν δύο νεαροί ραδιοερασιτέχνες, νομίζω της Σιβιτανιδείου, ο Κώστας κι ο Γιώργος, μ' έναν ενισχυτή για τη δημιουργία ραδιοφωνικού σταθμού μεγάλης εμβέλειας σε σχέση με τον δικό μας υποτυπώδη. Σ' αυτούς οφείλεται το ποιοτικό άλμα στην επικοινωνία μας. Συνεργάστηκαν στον δεύτερο όροφο των Μηχανολόγων με τον δικό μας Νίκο Χριστοδουλάκη. Εκφωνητές πέρασαν τουλάχιστον πέντε. Ο Λάμπρος Παπαδημητρακάκης έφερε την ορθοφωνία και τον επαγγελματισμό στην εκφώνηση. Σπούδαζε σκηνοθεσία στη Σχολή Σταυράκου. Η Τόνια Μοροπούλου ήταν η πρώτη γυναικεία φωνή. Αντικαταστάθηκε στην αρχή επειδή η μαμά της τη ζήτησε στα κάγκελα μ' ένα τάπερ γιουβαρλάκια κι ύστερα για τις ανάγκες της Συντονιστικής. Η Μαρία Δαμανάκη τοποθετήθηκε συναινετικά από τον κύκλο της Συντονιστικής, βασικά με άτυπη συμφωνία «Ρήγα» και Αντι-ΕΦΕΕ. Το κρητικό ηχώχρωμα της φωνής της μετέδιδε συγκίνηση, αυθεντικότητα κι ενθουσιασμό. Με συναίνεση μεταξύ μας τοποθετήθηκε κι ο Δημήτρης Παπαχρήστος το μεσημέρι της Παρασκευής. Τον ήξερα από το πρώτο έτος, όταν συγκατοικούσε με τους συμπατριώτες μου Μανόλη και Ιπποκράτη Σταματάκη. Το δραματικό φινάλε του Δημήτρη πριν μπει το τανκς θα μείνει στην Ιστορία. Αν διαθέταμε λίγο χρόνο, θα είχε ολοκληρωθεί η συναρμολόγηση σταθμού πανελλαδικής εμβέλειας, οπότε η εξέλιξη θα ήταν διαφορετική. Δεν θα 'χαμε «Πολυτεχνεία» μό-

νο σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, αλλά σε πολλές επαρχιακές πόλεις.

Η καταληκτική πράξη (I) που δίνει στο «Πολυτεχνείο» πολιτική υπόσταση με δημοκρατική θέσπιση είναι η εκλογή από τις συνελεύσεις της Συντονιστικής Επιτροπής. Δύο εκπροσώπων από κάθε σχολή. Ένας συνδυασμός άμεσης και αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Ένας θεσμός αυτοδιοίκησης-αυτοδιαχείρισης των εξεγεργμένων. Η πράξη θα ολοκληρωθεί με τη Διακήρυξη της Συντονιστικής Επιτροπής την Παρασκευή το μεσημέρι, με κυρίαρχο μοτίβο το: «Λαϊκή Κυριαρχία-Εθνική Ανεξαρτησία».

Οι περισσότεροι εκλεχτήκαμε από τους συναδέλφους όχι εξαιτίας της γνωστής ή άγνωστης ένταξής μας σε κόμματα και οργανώσεις, αλλά κυρίως λόγω της καταξίωσης και της διαδρομής μας ή γιατί στη συγκεκριμένη συγκυρία αντιστοιχιστήκαμε με το πνεύμα των συνελεύσεων.

Εγώ, ας πούμε, κι ο Νυσταζάκης δεν ψηφιστήκαμε καθολικά από τους συμφοιτητές λόγω ΚΝΕ-Αντι-ΕΦΕΕ και της υποτιθέμενης «γραμμής» της. Το ίδιο και ο Στέλιος Λογοθέτης με την Τόνια Μοροπούλου. Ακόμα πιο χαρακτηριστικά, η συνέλευση της Ιατρικής δεν ψήφισε τον Νίκο Σιδέρη ως μέλος της οργάνωσης «Μπολσεβίκοι», ή την Ελένη Αναστασίου, τη σεμνή και αξιόπιστη, γιατί ήταν με τη «Μαμή». Οι «Μπολσεβίκοι» δεν θα γέμιζαν ένα ασανσέρ και η «Μαμή» ένα δωμάτιο. Όταν έγιναν οι μαζικές συλλήψεις ΚΚΕ-ΚΝΕ τον Φλεβάρη του '74, οι φοιτητές της Ιατρικής εξεπλάγησαν με το πόσα ικανά παράνομα στελέχη της ΚΝΕ είχε η σχολή τους, αλλά στη συνέλευση του Πολυτεχνείου εμφανίστηκε μόνο ο πιτσιρικάς Γιώργος Μαθιανάκης. Ασυμμετρία ανάμεσα στην παράνομη και την ανοιχτή μαζική δουλειά.

Ο πολιτικός συσχετισμός δυνάμεων στο φοιτητικό κίνημα ήταν κατά σειρά: Αντι-ΕΦΕΕ, «Ρήγας», Αδέσμευτοι, ΑΑΣΠΕ, ΠΠΣΠ, «Μαμή» (ΕΣΟ), «Μαχητής», κ.ά. Όμως η σύγχυση που

προκάλεσε η «καθοδήγηση» της Σπουδάζουσας της ΚΝΕ είχε σαν αποτέλεσμα την υπο-αντιπροσώπευσή της, την υπερ-αντιπροσώπευση του «Ρήγα» και κυρίως των «αριστεριστικών» ομάδων. Έτσι δεν εξέλεξε αντιπρόσωπο η Αντι-ΕΦΕΕ σε μεγάλες σχολές όπως η Νομική, η Φυσικομαθηματική, οι Πολιτικοί Μηχανικοί, η Ιατρική.

Σε μερικές σχολές κατέβασε τη δεύτερη ομάδα ή καμιά, ενώ σ' άλλες, όπως στη Φυσικομαθηματική, οι συνδικαλιστές της ενεπλάκησαν σε φθοροποιούς και αχρειαστούς καβγάδες με τους «αριστεριστές», οι οποίοι μάλιστα είχαν ασυμφιλίωτες διαφορές μεταξύ τους. Ο άγνωστός μου, πολυσυζητημένος εκ των υστέρων Διονύσης Μαυρογένης –όπως του καταλόγιζαν μερικοί της Φυσικομαθηματικής– ήταν θερμόαιμος, παρορμητικός, κάπως αδιάκριτος, είχε και το επιθετικό στυλάκι, έλεγαν, της Lotta Continua και της «Αυτονομίας», το κουβάλησε από την Ιταλία, μπέρδευε προς στιγμήν τη χουντική Αθήνα με την Μπολώνια, ωστόσο ήταν ψυχούλα, είχε ένα σωρό παρτίδες με κνίτες –συγκρατούμενος στο ΕΑΤ-ΕΣΑ με τον Γ. Παριανό– και στην ουσία ήταν ρεαλιστής, γιατί θα 'τρωγε το ίδιο ξύλο με μας και θα περνούσε από τα ίδια κελιά. [Δεν έπεσε ουρανοκατέβατος. Έχει ρίζα. Το σόι του, όπως έμαθα εκ των υστέρων, είναι γνωστό στην Κυπαρισσία της Μεσσηνίας και, εκτός των άλλων, είχε οικογενειακό δεσμό με έναν ευγενή ιππότη του κομμουνισμού από ιστορική οικογένεια. Τον Βασίλη Βενετσανόπουλο, αξιωματικό της φρουράς του βασιλιά Γεωργίου Β', που αναδείχθηκε επιτελάρχης του Δημοκρατικού Στρατού, μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ, ο οποίος το 1973 ήταν διευθυντής στην Πράγα της ελληνικής έκδοσης του περιοδικού *Προβλήματα Ειρήνης και Σοσιαλισμού*. Ο δικηγόρος πατέρα του Διονύση διέσωσε από τα εμφυλιο-πολεμικά στρατοδικεία τον Γεώργιο Κωνσταντακόπουλο, πατέρα του καπετάν Βασίλη του «Costa Navarino». Ο Διονύσης έμεινε ορφανός από πατέρα σε πρώι-

μη παιδική ηλικία.] Κι η γιατρίνα Ελένη Αναστασίου, η τρο-
 τσικήστρια, ήταν μετριοπαθής, συνεργάσιμη κι αργότερα δή-
 λωσε ότι κανονικά «έπρεπε να 'μαι ΚΚΕ Εσωτερικού»! Κα-
 νείς δεν ήταν απλώς η ρητορική του. Θα πω την αμαρτία
 μου. Η υπο-αντιπροσώπευση της ΚΝΕ-Αντι-ΕΦΕΕ είχε κι ένα
 καλό. Ενσωμάτωνε τους «αριστεριστές» στο κοινό πλαίσιο
 και μπορούσες να αντιροπήσεις τις όποιες υπερβολές του
 «Ρήγα», δηλαδή του ΚΚΕ Εσωτερικού, με τις υπερβολές των
 αριστεριστών και εντέλει να ανευρίσκεται ένας προωθητι-
 κός κοινός τόπος, όπως στη Διακήρυξη της Συντονιστικής.
 Έτσι με τον «Ρήγα» επιβάλλεις τη «Λαϊκή Κυριαρχία» αντί
 της «Λαοκρατίας» ή της άκαιρης «Λαϊκής Εξουσίας» των
 «αριστεριστών». Με τις εύλογες αντιδράσεις των τελευταίων
 μετριάζεις ή έσβηνες τις υπερβολές του «Ρήγα» στις εκκλή-
 σεις προς τους παλαιούς πολιτικούς ή για τον σχηματισμό
 ασαφούς «Οικουμενικής Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας».
 Μια θέση προπέτειας και μικρομεγαλισμού, πολύ περισσό-
 τερο επειδή μέχρι τότε οι βασιικοί αστοί πολιτικοί εξαιρού-
 σαν την Αριστερά από την «εθνική ενότητα» και την απέ-
 κλειαν ακόμη και από την Επιτροπή Αποκατάστασης της
 Νομιμότητας. Το «Πολυτεχνείο» αντιπροσώπευε έναν δημο-
 κρατικό μετασχηματισμό πολύ πέρα από την «αποκατάστα-
 ση» του προδικτατορικού κοινοβουλευτισμού.

Οι «αριστεριστές» υπέγραψαν τη θέση για «ενιαίο αντι-
 δικτατορικό μέτωπο» παρά την άρνησή τους για συνεργα-
 σία με τους αστούς πολιτικούς, «την ευρωπαϊόφιλη αστική
 τάξη», όπως τους αποκαλούσαν. Κι ο αγαπημένος μου Λεω-
 νίδας Κύρκος πέταγε στα αιθέρια νέφη της «εθνικής ενότη-
 τας» κι είχε πέσει σε όψιμο γεροντοέρωτα με τον Παναγιώ-
 τη Κανελλόπουλο, ο οποίος πράγματι, παρά τις ασύλληπτες
 παλαιές αμαρτίες του, κράταγε συνεπή αντιχουντική στάση.

Ο Λεωνίδας Κύρκος, μέσω του Γιάννη Ρέγκα και της Νό-
 ρας Παπακωνσταντίνου, έστειλε επίμονα μηνύματα στους ρη-

γάδες να απευθυνθούμε στους πολιτικούς –Κανελλόπουλο, Μαύρο– σαν Συντονιστική Επιτροπή, ώστε να αναλάβουν αυτοί την πολιτική ευθύνη των εξελίξεων σε εθνικό επίπεδο. Ήταν μια χονδροειδής αλλοίωση του πνεύματος της εξέγερσης, διαλυτική στο εσωτερικό μας και δίχως την παραμικρή πιθανότητα πρακτικού αποτελέσματος.

Προτρέχω. Την Παρασκευή το απόγευμα, με εκατοντάδες χιλιάδες στους δρόμους να διαδηλώνουν με κύριο πολιτικό σύνθημα: «Κάτω η Χούντα», ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Εσωτερικού Μπάμπης Δρακόπουλος διαβιβάζει μέσω Γιάννη Βούλγαρη και Σταύρου Τσακυράκη στον Στέλιο Παππά και τον Χρήστο Λάζο, της Συντονιστικής και οι δύο, την εξής θέση: Να διατυπώσουμε μερικά φοιτητικά και λίγα δημοκρατικά αιτήματα, να τα διαπραγματευτούμε (με ποιον;), να κερδίσουμε κάτι και να αποχωρήσουμε συντεταγμένα αποφεύγοντας την αιματοχυσία. Ήταν μια θέση φαινομενικά λογική, στην ουσία εκτός τόπου και χρόνου. Δεν κάναμε όμως μια συνδικαλιστική απεργία με κλαδικά αιτήματα. Ο κόσμος ανταποκρίθηκε στο κάλεσμά μας, κατέβηκε στον δρόμο και μεις θα την κοπανούσαμε σαν κλέφτες, υποτίθεται με ψηλά το κεφάλι, κερδίζοντας κάτι φοιτητικό; Τη σίτιση ή...;

Η ηγεσία του ΚΚΕ Εσωτερικού έπαιρνε καθαρή θέση, αναλάμβανε ευθύνες. Αντίθετα από την καθοδήγηση της ΚΝΕ. Τίποτα. Σιγή. Ακούγαμε φήμες για κάτι παρασυναγωγές, κυρίως της Νομικής, εντός του Πολυτεχνείου κι όπου έφτανε κάποια «γραμμή», χάναμε τις συνελεύσεις. Κάποια στιγμή ο Στέλιος Λογοθέτης με αγανάκτηση με πληροφορεί ότι απευθυνόμενος σε υπόγειους «γραμμιτζήδες» ξεφώνισε:

«Θα πάρετε την πολιτική ευθύνη να πάτε την ΚΝΕ και το Κόμμα κόντρα στο κίνημα;»

Ακόμα κι ο Γιάννης Κοροβέσης, εκπρόσωπος της Οδοντιατρικής, που περιφρουρούσε την κνίτικη ιδιότητά του κι από μας, δήλωσε καθαρά και απερίφραστα ότι δεν είχε καμιά

καθοδήγηση κι επαφή. Παρά τον δεσμό του με τους συμπατριώτες Τζιαντζήδες. Το απομεσήμερο όμως της Παρασκευής, επιτέλους, ο Θεόδωρος Τζιαντζής, αδελφός του γραμματέα Σπουδάζουσας της ΚΝΕ, περιορίζεται να συστήσει στον γραμματέα της ΚΝΕ του Πολυτεχνείου, Στέφανο Πάντο, πολύ γενικά: «Κοιτάξτε πώς θα φύγετε, να μη σας λιανίσουν». Τίποτα το συγκεκριμένο και το δεσμευτικό. Τα παράνομα μέλη της οργάνωσης του Πολυτεχνείου τη θεώρησαν άνευ νοήματος και δεν την προώθησαν μήτε σε μας της Συντονιστικής. Τι σήμαινε η προτροπή; Να το βάλουμε ξαφνικά στα πόδια ή να εκκενώσουμε συντεταγμένα στα καλά καθούμενα το Πολυτεχνείο; Το πρώτο θα εκμηδένιζε πολιτικά και ηθικά την εξέγερση και βέβαια έτσι δεν θα ήταν δυνατό να αποφευχθεί το «λιάνισμα», που έγινε κυρίως στους δρόμους κι όχι μέσα στο Πολυτεχνείο. Και το δεύτερο ήταν απλυστατα ανέφικτο για μια σειρά από λόγους και θα άπλωνε την ηττοπάθεια και την απογοήτευση στο λαϊκό αντιδικτατορικό κίνημα.

Επιστρέφω στο βράδυ της Πέμπτης. Επειδή στη σχολή μου υπήρχε θαυμαστή ομοψυχία, είπα να κάνω μια περατζάδα σ' άλλες συνελεύσεις. Με τραβολόγησε κατ' αρχάς στη συνέλευση της ΑΣΟΕΕ ο Βαγγέλης Ευαγγελόπουλος, φοιτητής της εξ Ευβοίας, ο οποίος τα 'χε με τη συμφοιτητριά του, δευτεροξαδέλφη μου, Κάλια Χάβα. Είχε έρθει μάλιστα στο Πολυτεχνείο με τους «350 προβοκάτορες». Ήταν συνηθισμένο τότε να τρέχουν οι ζωηροί φοιτητές όπου συνέβαινε «κάτι» κι αυτός πήγε στη Φυσικομαθηματική. Στη συνέλευση της Εμπορικής κυριαρχούσε με την πείρα και την ευελιξία του ο μεγαλύτερος από μας Στέλιος Παππάς. Ιδιαίτερα τους ταλαίπωρους «αριστεριστές» τους έβγαλε οφσάντ, χωρίς φασαρίες. Έτσι, όταν ο επίσης μεγάλος σε ηλικία Γιώργος Γλυνός την «έβγαине» στους «ρεφορμιστές», δηλαδή σε ΚΝΕ και «Ρήγα», ότι περιορίζουν τον αγώνα στον αντιιμπεριαλισμό

κι όχι στον αντικαπιταλισμό, ο Στέλιος τον αφόπλισε: «Εντάξει, ρε Γιώργο, είναι και αντικαπιταλιστικός», ενώ ήξερε πολύ καλά ότι το «Πολυτεχνείο» δεν θέτει στην ημερήσια διάταξη ανάλογο ζήτημα.

Υπενθύμισα στον Γιώργο Γλυνό αυτή τη σκηνή όταν το 2008, σαν φωτισμένος ευρωκράτης, συνεργάτης της Άννας Διαμαντοπούλου, με αποστόμωσε: «Αυτά που λες για αναδιάρθρωση του χρέους και ευρωομόλογο υπάρχουν μόνο στη φαντασία σου. Είναι ασύμβατα με την Ευρωζώνη».

Στο περιθώριο της συνέλευσης της Φυσικομαθηματικής άκουσα έναν τύπο, φουνταριστό, να απαντά σε εξ αριστερών επικριτές του: «Εντάξει, ρε παιδιά, είπαμε να λέμε και καμιά μ... αλλά όχι κι ότι έχουμε συσχετισμό δυνάμεων να ανατρέψουμε εδώ και τώρα τη χούντα και να επιβάλουμε τη λαϊκή εξουσία». Ο ρεαλιστής αυτός, άγνωστός μου τότε, ήταν ο Δονύσης Μαυρογένης, πριν από τον άγριο καβγά του με τον Δημήτρη Καραγκουλέ της Αντι-ΕΦΕΕ. Καταστάσεις οξύτατες βέβαια, εντελώς ασύμβατες με το ύφος και το ήθος των διαφωνιών μας στο Μετσόβιο.

Από τη λεγόμενη Εργατική Συνέλευση πέρασα δυο φορές. Στο Αμφιθέατρο Γκίνη δεν έπεφτε καρφίτσα. Καθώς στάθηκα στον διάδρομο, πετιέται ένας παλιός γνώριμος και μ' αγκαλιάζει:

«Παύλο, το περίμενες; Σοβιέτ στο κέντρο της Αθήνας!»

«Ποιος Παύλος, ρε μ..., ο Μίμης Ανδρουλάκης είναι».

Κανείς δεν του είπε: «Ποια σοβιέτ, ρε μ...;»

Με ήξερε με το ψευδώνυμο «Παύλος» από τη φάση των ομάδων. Απτόητος με ρωτά:

«Τι λες εσύ για τον χαρακτήρα και τη μορφή της σοσιαλιστικής εξουσίας;»

«Α», του απαντώ, όχι βέβαια σοβαρά. «Το “Πολυτεχνείο”, σύντροφε, γεννά μια δική του μορφή λαϊκής αυτοδιοίκησης αυτοδιαχείρισης».

Είδα στο προεδρείο τον Νίκο Βουλγαράκη και κατάλαβα. Παλιοί «Μαχιστές», της ΠΑΝΑΗΚ «Σωτήρης Πέτρουλας» και τώρα του «Μαχητή». Σύμπασα η πάσχουσα «ακροαριστερρά» όλων των αποχρώσεων, που βγήκε από τα υπόγεια και τις στοές και φαντασιώνεται ότι είναι στο Σμόλνι με τον Λένιν. Τρεις μέρες και τρεις νύχτες συζητούσαν αν ο χαρακτήρας της εξέγερσης του «Πολυτεχνείου» ήταν εργατικο-αγροτο-φοιτητικός ή φοιτητο-εργατικο-αγροτικός. Είχαν έρθει, βλέπετε, κι αγρότες απ' τα Μέγαρα. Κι όταν έπεσαν οι πρώτοι πυροβολισμοί και μπήκε κάποιος να τους το αναγγείλει, τον πέταξαν έξω σαν προβοκάτορα που επιχειρεί να σπείρει τον πανικό και να διαλύσει τη συγκέντρωση! Οι αναρχικοί ήταν λίγοι αλλά κυρίως θεωρητικοί, όχι μπαχαλάκηδες. Κινούνταν γύρω από κάτι βιβλιοπωλεία τα οποία είχαν το ελεύθερο να κυκλοφορούν ό,τι αναρχικό βγήκε από τον Μάη του '68. Ένας νεαρός απ' αυτούς γκρίνιαζε για το ποιοι είναι πράγματι εργάτες, δηλαδή κυρίως οικοδόμοι και τυπογράφοι. Τότε μεταξύ σοβαρού και αστείου του έδωσα το σήμα V των ομάδων περιφρούρησης του Φιλιππάκη και του ανέθεσα(!) εκ μέρους της Συντονιστικής την εποπτεία του χώρου, μην έχουμε τίποτα χαφιέδες της Ασφάλειας. Μου είπαν ότι έφτασε να κάνει face control στους εισερχόμενους. Τους καλούσε να δείξουν τις παλάμες τους.

Ο Μαρξ παρατήρησε ότι οι δογματικοί, αν τους δώσεις εξουσία, κάνουν το εντελώς αντίθετο απ' ό,τι πρεσβεύει το δόγμα τους. Αν έδινες ένα σιρίτι πολιτοφύλακα σ' έναν αντιεξουσιαστή αναρχικό του Μπλανκί, γινόταν φοβερός και τρομερός «μπάτσος».

Δεν πρέπει κανείς να χάνει το χιούμορ του στις δραματικές καταστάσεις. Θα θυμάστε που είπα στον Μίκη: «Γιατί πήγες στο ΚΚΕ Εσωτερικού αντί να κάνεις με μας τους νεότερους τη Νέα Αριστερά;» Εκείνους μου απάντησε: «Κι εσύ γιατί πήγες στο ΚΚΕ όταν εγώ με δικούς σου παλιούς

του “Μαχητή” ξεκίνησα μέσα από το Πολυτεχνείο να χιτίζω τη Νέα Ελληνική Αριστερά;» Νόμιζα ότι κάνει πλάκα με τα γνωστά παραμύθια του. Τέσσερις δεκαετίες μετά, ανακάλυψα ότι πράγματι ένας οικοδόμος από την «Εργατική» Συνέλευση, φίλος του «Μαχητή» (Γρεβενιώτης Γιάννης), έγραψε τον «Ύμνο των Φοιτητών» μες στο Πολυτεχνείο και ταξίδεψε στο Παρίσι να βρει τον Μίκη να τον μελοποιήσει. Κι έτσι έγινε, με τη φωνή του Βασίλη Παπακωνσταντίνου.

Στη Συντονιστική βρήκα επίσης τον παλιό μου φίλο της Γεωπονικής, Νίκο Αντώνογλου, τον συμπατριώτη και φίλο της Σχολής Καλών Τεχνών Γιάννη Γεωργακάκη, καθώς και τον νέο μου φίλο λόγω στρατού, Χρήστο Λάζο κι έτσι η διασχολική, διαπαραταξιακή συνεννόηση ήταν εύκολη, δίχως τα σόου επικών, υποτίθεται, ιδεολογικών συγκρούσεων. Εκπρόσωπος της Οδοντιατρικής, μαζί με τον Κοροβέση, ήταν ένα νέο, άγνωστο μέχρι τότε πρόσωπο στο ευρύτερο φοιτητικό κίνημα, ο Κώστας Λαλιώτης. Γιος αριστερού κτηματία-δενδροκαλλιεργητή από τα Δολιανά Αρκαδίας, Ήρεμη δύναμη, αποτελεσματικός, δίχως πολλά πολλά. Τη δύσκολη τελευταία στιγμή θα δείξει παλικαριά και τόλμη. Μην ξεχάσω και τον φίλτατο Δημήτρη Χατζησωκράτη από τους Πολιτικούς Μηχανικούς, που παίρνει κατά γράμμα τον Λεωνίδα και κρατά σαν ευαγγέλιο το *Μετά τον Φράνκο τι;* του Σαντιάγο Καρίγιο, γραμματέα του ισπανικού ΚΚ. Και τον εξαιρετικό Γιώργο Παυλάκη, την ψυχή του ιατρείου του Πολυτεχνείου. Και πώς να μνημονεύσεις έναν έναν ξεχωριστά τους 6.000 συναγωνιστές μέσα και τις εκατοντάδες χιλιάδες έξω την Παρασκευή;

«Αγαπίστε αυτή τη μεγάλη νύχτα·
δεύτερη δεν θα υπάρξει στη ζωή μας»

ΤΗ ΝΥΧΤΑ της Πέμπτης προς την Παρασκευή, πέρασα κι εγώ από τη συναυλία του Νίκου Ξυλούρη και της Μαρίας Δημητριάδη στην Αίθουσα Τελετών του Πολυτεχνείου. Τα παιδιά ζούσαν μια στιγμή σπάνιας απελευθέρωσης, πληρότητας, ίσως κι ευτυχίας. Φαινομενικά, κι αμεριμνησίας.

Ακόμα μια νύχτα ξάγρυπνος. Παραβιάζαμε τον κανόνα στη διαχείριση κρίσεων. Το επιτελείο δεν πρέπει να 'ναι σε ένταση, άυπνο, μπροστά σε βουνά αποτοσίγαρα και φλιτζάνια του καφέ. Όταν ρώτησαν τον στρατηγό Μιχαήλ Κουτούζοφ τι χρειάζεται πριν από την τελική μάχη με τον Ναπολέοντα, απάντησε: «Ένας καλός ύπνος».

Δεν έκλεισα μάτι λόγω της ακραίας επαγρύπνησης για την πολύ πιθανή εισβολή της Αστυνομίας στη διάρκεια της νύχτας. Όχι κυρίως γι' αυτό. Άλλωστε είχαμε εκ περιτροπής εναλλαγές στα καθήκοντα. Η αιτία της αγρύπνιας μου ήταν η αγωνία, που συμπλήρωνε την αίσθηση νοήματος και πληρότητας. Αγωνία για το μη αντιστρέψιμο των πράξεών μας. Τραβήξαμε μακριά, πολύ μακριά, κι η Παρασκευή σίγουρα θα ήταν άλλη μέρα, μοναδική με τη συρροή πολλαπλάσιου κόσμου. Αγωνία συνεπώς για το αμετάκλητο της ελεύθερης συνείδησης και δράσης μας. Σε μια βδομάδα θα μπω στα

είκοσι δύο, οι περισσότεροι είναι μεταξύ δεκαεννιά και είκοσι τρία, κι όμως δεύτερη φορά για μας δεν θα υπάρξει. Ένα σφάλμα σ' αυτή την ιστορική στιγμή θα μας συνοδεύει διά βίου σαν βαρύ φορτίο. Η μεταμέλεια δεν θα επανορθώσει τίποτα στην περίπτωσή μας.

Έχουμε υποχρέωση να αναζητήσουμε τις πιθανές απαντήσεις στο «μετά τι;», με την επίγνωση ότι αυτές πάντα δεν είναι διαθέσιμες ούτε εφικτές – στην περίπτωση αυτή δεν πρέπει να ξεπέσουμε στη μικροπρέπεια και στην ταπείνωση της άνευ όρων παράδοσης.

Είναι 8.30 το πρωί κι απέξω βρίσκονται περισσότερα από 10.000 άτομα. Κατεβαίνουν και οι μαθήτριες κι οι μαθητές. Ώρα με την ώρα, λεπτό με λεπτό η κατάσταση αλλάζει. Ο πυκνός όγκος των συγκεντρωμένων τώρα φτάνει στη Χαλκοκονδύλη και στην Αλεξάνδρα. Ένας κύκλος με διάμετρο 800, 1.000 μέτρων. Ύστερα 1.600... Εμφανής η παρουσία πρώτη φορά εργαζομένων νέων. Φτάνουν κι οι εκπρόσωποι του λαού των Μεγάρων, που υπερασπίζεται τη γη του από την αυθαίρετη κι άδικη απαλλοτρίωση.

Έχει τελειώσει η συνεδρίαση της Συντονιστικής και πριν αρχίσει η συνέντευξη Τύπου, βγαίνω έξω να εκτιμήσω την κατάσταση.

Η ακτίνα πυκνού κόσμου ήταν τότε στα 500 μέτρα από το Πολυτεχνείο και συνέρρεαν από όλες τις κατευθύνσεις. Γυναίκες και άνδρες, κυρίως νέοι. Κοίταζα τα πρόσωπά τους, την έκφραση στα μάτια τους. Μετρημένοι στα δάχτυλα με αναγνώρισαν, εγώ πάντα στα στρατιωτικά. Μ' έβλεπαν σαν αδέσποτο φαντάρο.

Εκείνες τις στιγμές κατάλαβα οριστικά ότι η εξέλιξη δεν υπερβαίνει μόνο τις παράνομες πολιτικές οργανώσεις και τις «γραμμές» αλλά και το ίδιο το Φοιτητικό Κίνημα. Παίρνει λεπτό με λεπτό μορφή μιας λαϊκής εξέγερσης.

Το «Πολυτεχνείο» τώρα πια διαδηλώνει έξω στους δρό-

μους, ξεπερνά την κατάληψή μας και μας τους ίδιους που καλούμαστε να το διαχειριστούμε, ελλείψει άλλου ηγετικού κέντρου. Συνειδητοποιώ την αντίφαση και τα όριά μας. Κι ο χρόνος τώρα τρέχει με μεγάλη ταχύτητα. Ο κόσμος, μαζί με το «Ψωμί-Παιδεία-Ελευθερία», φωνάζει τώρα: «Ένας είναι ο Αρχηγός, ο Κυρίαρχος Λαός!» Καλύπτει έτσι, θαρρείς ενστικτωδώς, τα κενά της πολιτικής ηγεσίας, ενώ αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο των φοιτητών στο Πολυτεχνείο. Εκεί συρρέει. Αυτός είναι ο θεμελιώδης παράγοντας Κ, ο δέκατος και σημαντικότερος στο φαινόμενο «Πολυτεχνείο '73»: Η μαζική κάθοδος του λαού της Αθήνας.

Επιστρέφω στην αίθουσα της Συντονιστικής για να σκεφτούμε ξανά, τρεις ώρες μετά τη συνεδρίασή της, το «Τι να κάνουμε;». Οι γκρίνιες εκεί, λόγου χάρη επειδή η Δαμανάκη κατά λάθος ή από ρηγάδικο «καπέλο» διάβασε την κομμένη παράγραφο της Διακήρυξης περί «Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας», δεν έχουν πια καμιά σημασία. Ή επειδή εγώ παρατήρησα τον Στελέρα επειδή έριχνε στην πύλη από τα μεγάφωνα το σύνθημα «Γενική Απεργία», το ισπανικό σύνθημα-χίμαιρα επί τρεις και περισσότερες δεκαετίες. Γρουσουζιά, σκέφτηκα, κι αυτός απαντά με χιούμορ: «Άσε να κάνουμε κι ένα χατίρι στους ρηγάδες. Μ' έφαγαν με την επιμονή τους. Ρουσφέτι στον Παπαβασιλόπουλο». Γελά και πράγματι ο φοιτητικός μας ιδεολογικός μικρόκοσμος ξεπερνιέται πλέον στη δίνη των γεγονότων έξω από το Πολυτεχνείο.

Ανοίγουμε μια εμπιστευτική συζήτηση με μερικά έμπειρα στελέχη του φοιτητικού κινήματος που κάνουν ανάλογες σκέψεις.

«Ας μην περιμένουμε παθητικά το τέλος». «Να εξασφαλίσουμε μια μορφή και μια στοιχειώδη οργάνωση στις χαοτικές κι άτακτες κινήσεις του κόσμου έξω». «Πώς; Δεν έχουμε κάποια υποδομή». «Να πολλαπλασιάσουμε τις εστίες

“ανάφλεξης” και αντίστασης σ’ άλλα πολυσύχναστα σημεία της πρωτεύουσας, στο Κέντρο και στις μεγάλες συνοικίες – Περιστέρι, Αιγάλεω, κ.ά.–, και βέβαια στις μεγάλες επαρχιακές πόλεις». «Ένα ή δυο συλλαλητήρια στην Αθήνα, με ενδεχόμενη κατάληψη ενός μεγάλου δημοσίου κτηρίου, όχι όμως του σκληρού πυρήνα του κράτους ή του πύργου του ΟΤΕ, πράγμα που σημαίνει σίγουρη αιματοχυσία». «Πώς;» «Να βγάλουμε έξω δυο καλά οργανωμένες ομάδες, κινητά επιτελεία του δρόμου. Φέρ’ ειπείν, από ψυχωμένους της Εργατικής Συνέλευσης και εθελοντές φοιτητές με καθορισμένους στόχους. Από 200-300 άτομα η καθεμία».

«Όλα αυτά, βέβαια, αν έχουμε κάποιο χρόνο, οργάνωση και προπαντός ομοψυχία στη Συντονιστική Επιτροπή». «Αν... εννοείται, δεν μας προλάβει η χούντα με ολομέτωπη αστυνομική κι ίσως στρατιωτική επίθεση». «Αν καταφέρουμε να φτάσουμε το Σάββατο με πολλαπλάσιες εστίες και ραδιοφωνικό σταθμό πανελλαδικής εμβέλειας, αν η ανταπόκριση του κόσμου παραμείνει αμείωτη, τότε ίσως θα έχουμε ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις ή διαφορετικά θα αναζητήσουμε μια νικηφόρα συντεταγμένη προσωρινή αναδίπλωση».

Αυτή χονδρικά ήταν η συζήτηση, μέχρι που ένας συναγωνιστής έθεσε το κρίσιμο ερώτημα: «Κι αν η χούντα μας προφτάσει, επιτεθεί κατά μέτωπο και μας περικυκλώσει;» «Θα σημειώσουμε μια μεγάλη πολιτική και ηθική νίκη σαν “Ελεύθεροι Πολιορκημένοι”. Θα πετύχει τότε η χούντα κάτι επί του πεδίου, βραχυπρόθεσμα, το οποίο όμως θα στραφεί εναντίον της στην πορεία. Είναι σαν να πυροβολεί τα πόδια της. Οι μέρες της θα ’ναι μετρημένες».

Την κρίσιμη συζήτηση διέκοψαν προσωρινά δύο περιστατικά. Η Σύγκλητος μας ενημερώνει ότι ακόμα μια φορά διαβίβασε στο υπουργείο την απόλυτη άρνησή της σε κάθε παραβίαση του ασύλου. Μαζί μας σταθερά οι καθηγητές Θ. Σκουλικίδης, Γ. Βέης, Κ. Κονοφάγος, Π. Σακελλαρίδης, Ν.

Κουμούτσος, Θ. Τάσιος και βέβαια ο ηρωικός Ν. Αθανασιάδης, που θα μαρτυρήσει στην ΕΣΑ. Σταθεροί σ' αυτή τη θέση κι άλλοι καθηγητές του ΕΜΠ οι οποίοι μου διαφεύγουν.

Την ίδια στιγμή έρχεται ειδοποίηση ότι έξω στα κάγκελα, στην κάτω καγκελόπορτα της Στουρνάρη, έχει φτάσει ένας Σωτήρης Παπαπολίτης εκ μέρους των πολιτικών και ζητά επίσημη επαφή με τη Συντονιστική.

«Να 'ναι γιος του Σάββα Παπαπολίτη;» Ενημερώνω όσους δεν γνωρίζουν ότι ο Σάββας Παπαπολίτης, βενιζελογενής κεντροαριστερός, πλαστηρικός, βγήκε στο βουνό για την εθνοσυνέλευση του ΕΑΜ. Συνοδοιπόρος, κατά κανόνα, της Αριστεράς, μετεμφυλιακά. Στέλνουν εμένα.

«Ο πατέρας μου πηγαίνει στο γραφείο του Δ. Παπασπύρου. Σε λίγο θα φτάσουν εκεί ο Κανελλόπουλος κι ο Μαύρος. Θα αποφασίσουν να έρθουν σε συμπαράστασή σας μέσα στο Πολυτεχνείο».

Ήταν ένας συμπαθής τριαντάρης, ξανθοκόκκινος, που μόλις επέστρεψε από τις σπουδές του στην Αμερική.

Η ιδέα να δούμε τον «Παλάντζα» (Δ. Παπασπύρου) να διαβαίνει την πύλη του εξεγεργμένου Πολυτεχνείου μού φάνηκε εκτός πραγματικότητας και ταυτόχρονα γελοία. Στο μυαλό μου ήρθαν καταιγιστικά, κινηματογραφικά, όλα τα πολιτικά ανομήματα του διανοούμενου αρχηγού της ΕΡΕ Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Φοβήθηκα μήπως κάποιος ατίθασος φοιτητής –λόγου χάρη, ο Κώστας Χάγιος– του πετάξει σαρκαστικά: «Ιδού ο νέος Παρθενώνας», τη φράση του για τη Μακρόνησο, ή το «Στρατηγέ, ιδού ο στρατός σου», προς τον Βαν Φλητ.

«Ευπρόσδεκτη η συμπαράσταση, καλύτερα όμως να κινηθούμε παράλληλα κατά της χούντας. Είναι πιο ρεαλιστικό. Άσε που ο Κανελλόπουλος σ' όλο του τον βίο πολεμούσε το “πεζοδρόμιο” κι είναι δύσκολο να 'ρθει σε προσκύνημά του. Ας είμαστε σ' επαφή, βλέποντας και κάνοντας».

Ενημέρωσα τη Συντονιστική κι ήταν όλοι σύμφωνοι. Πίστευα ακράδαντα ότι το ΚΚΕ, η ΚΝΕ, δεν θα ενέκριναν τα σουρτα φέρτα με τους παλιούς πολιτικούς κι ότι ο παραγοντισμός μ' αυτούς ήταν αποκλειστική ιδιότητα μερικών «κοινοβουλευτικού» τύπου συνδικαλιστών της Νομικής. Έλα όμως που μαθαίνω από εξομολόγηση του Γ. Σορολοπίδη ότι μαζί με τις συντρόφισσες Αλαβάνου και Ξύδη έτρεξαν στο γραφείο του «Παλάντζα» και στο σπίτι του δημοσιογράφου «ΒΑΣ-ΒΑΣ» της Βραδυνής με εντολή τής, κατά τα άλλα, απύσασ καθοδήγησης της Σπουδάζουσας της ΚΝΕ. Και μάλιστα όταν η Αστυνομία είχε αποκλείσει πλέον το Πολυτεχνείο. Πολιτική «γυμναστική» για να επιβεβαιώνουμε ότι καθοδηγούμε!

6.45. Οι πρώτοι νεκροί. Μεγάλες αστυνομικές δυνάμεις χτύπησαν Σταδίου και Πεσμαζόγλου διαδήλωση 2.000 ατόμων.

8-9 μ.μ. Πλήθη κόσμου κατακλύζουν Πατησίων, 3ης Σεπτεμβρίου, Χαυτεία, Ομόνοια και τότε αρχίζουν να πέφτουν δακρυγόνα. Οι συγκρούσεις απλώνονται σ' όλο το Κέντρο. Οι διαδηλωτές καταλαμβάνουν αυθόρμητα το κτήριο της Νομαρχίας, ότι δηλαδή εξετάζαμε σαν ενδεχόμενο, όμως σ' ένα πιο απομακρυσμένο σημείο από το Πολυτεχνείο σε σχέση με την κοντινή Νομαρχία.

9-10 μ.μ. Οι συγκρούσεις γίνονται πιο άγριες σ' όλο το Κέντρο. Οι διαδηλωτές στήνουν οδοφράγματα κι ανάβουν φωτιές.

Στο Πολυτεχνείο αναπνέουμε δακρυγόνα και φτάνουν οι πρώτοι τραυματίες με τα φορεία. Κανείς μας δεν έχει ξεχάσει την εικόνα: Ένας νεαρός που αιμορραγεί στην κοιλιακή χώρα, κατακίτρινος και ξέπνοος συγκεντρώνει τις λιγοστές δυνάμεις του για να σηκώσει το χέρι με το σήμα της νίκης στα δάχτυλα. Ο σταθμός ζητά σύριγγες, φιάλες οξυγόνου, γάζες, κολλურια. Επιτέλους βρίσκω τον αδελφό μου Μανό-

λη και του δίνω κάποιες συμβουλές. Νομίζει ότι οι πυροβολισμοί είναι άσφαιροι. «Όχι, φυλαχτείτε από τα δυτικά. Χτυπούν από την ταράτσα του υπουργείου Δημόσιας Τάξης».

Εκτέθηκα υπερβολικά στα δακρυγόνα, ξεχνώντας το ιστορικό μου. Στις 10.45, στη βάση της σκάλας της Αρχιτεκτονικής σχεδόν λιποθυμώ και κάνω κάτι σαν αιμόπτυση, λερώνοντας το έτσι κι αλλιώς βρώμικο στρατιωτικό μου πουκάμισο. Ένας παλιός, τριαντάρης, που μ' ανεβάζει στο ιατρείο, μου λέει: «Έτσι πέθανε αιφνίδια ο Πέτρουλας. Είχε ευαισθησία στους πνεύμονες». Δεν παίρνω τη μικρή φιάλη οξυγόνου που μου δίνουν. Άλλοι έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.

Η Συντονιστική ενημερώνεται, υποκλοπή από τους ασυρμάτους της Αστυνομίας, ότι ετοιμάζεται να κατέβει ο στρατός, οι λοκατζήδες και τα άρματα μάχης.

Λεωφορεία, τρόλεϊ, οικοδομικά υλικά, γίνονται οδοφράγματα. Προσπαθώ να φανταστώ τα πρόσωπα και τα βιογραφικά των διαδηλωτών που μάχονται ηρωικά, αν και μέχρι χθες ζούσαν στην αφάνεια και στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής.

Στο Πολυτεχνείο το ηθικό είναι υψηλό. Δεν θυμάμαι πουθενά πανικό. Αγωνία ναι, αλλά τα πάντα είναι υπό έλεγχο. Ένα θαύμα αυτοπειθαρχίας.

Οι γιατροί ρωτούν εμάς του Πολυτεχνείου αν υπάρχουν πουθενά σεντόνια.

«Δεξιά όπως μπαίνουμε στο κτήριο Γκίνη. Στον προθάλαμο του ιατρείου».

Ένα λευκό σεντόνι θα σκεπάσει το πρόσωπο του νεαρού στον νεκροθάλαμο.

Στις 12 τρώω έναν κουραμπιέ για να 'χω ενέργεια, νηστικός κι άυπνος τόσες μέρες, πίνω δύο «Αλγκόν» για τη μέση μου, ώστε να τα βγάλω πέρα στις συμπλοκές, και λέω στον διπλανό μου να με ξυπνήσει σε δέκα λεπτά! Ήταν ο έκπληκτος Σταύρος Λυγερός της Φυσικομαθηματικής,

μέλος της Συντονιστικής. Οριζοντιώθηκα σ' ένα σχεδιαστήριο, πάνω στην Αρχιτεκτονική, δίπλα στον χώρο της Συντονιστικής.

Έχουν περάσει μεσάνυχτα, όταν τα τανκς κάνουν την εμφάνισή τους στην κορυφή της Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Χτυπούν οι καμπάνες των εκκλησιών – η αυθόρμητη αντίδραση του κόσμου στις μεγάλες καταστροφές και στους ξεσηκωμούς. Μας ενημερώνουν ότι τα τανκς έχουν κολλήσει στη «Σόνια», το ζαχαροπλαστείο, μπροστά στα στοιβαγμένα τρόλεϊ και λεωφορεία. Αλλάζουν κατεύθυνση. Βασιλίσσης Σοφίας-Πανεπιστημίου. Από κείνη την ώρα μέχρι τις 2 έχω στη μνήμη μου ασαφείς εικόνες. Κι εγώ κι άλλοι, της «φυσικής ηγεσίας», λυπούμαστε για την ανημπόρια μας. Δεν έχουμε πια να κάνουμε κάτι ιδιαίτερο πέρα από το να εμφυχώνουμε τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους». Αρχετοί απ' αυτούς είναι παιδιά, μαθήτριες, μαθητές. Μερικοί από μας δεν άντεξαν την περιέργεια και σήκωσαν τα σεντόνια να δουν τα πρόσωπα των πρώτων νεκρών. Εγώ όχι. Δεν είχα το κουράγιο.

Οι Ειδικές Δυνάμεις των ΛΟΚ παρατάσσονται έξω από την κεντρική πύλη. Οι οδομαχίες όμως συνεχίζονται.

Είναι 2.15. Ο Δημήτρης από τον σταθμό και τα μεγάφωνα κάνει έκκληση: «Στρατιώτες είστε αδέλφια μας», ενώ το τανκς στην κεντρική πύλη στρέφει τους προβολείς του πάνω στο προαύλιο. Τυφλώνομαι. Ένα σύνδρομο των ματιών μου.

Ο Δημήτρης απαγγέλλει με λυγμούς τον Εθνικό Ύμνο. Όχι τη Διεθνή!

Φαντάζομαι την ιδεατή ομοφυχία του λαού της Αθήνας, καθηλωμένου με δάκρυα στο «Εδώ Πολυτεχνείο». Παίρνει στο τηλέφωνο τους συγγενείς του στην επαρχία, στη Γερμανία, την Αυστραλία, την Αμερική, να μοιραστούν την ιερότητα της στιγμής.

Πιτσιρικάδες, κατά κανόνα πρωτοετείς, ξεκουμπώνουν τα

πουκάμισά τους και προβάλλουν τα γυμνά στήθη τους στους καταδρομείς. Οι κρεμασμένοι στα κάγκελα προσπαθούν να πιάσουν συζήτηση μαζί τους.

Μέλη της Συντονιστικής κι άλλα κεντρικά στελέχη του κινήματος έχουμε συγκεντρωθεί πίσω από την οχύρωση της πύλης. «Να διαπραγματευτούμε την ομαλή εκκένωση». «Να κερδίσουμε χρόνο μέχρι να ξημερώσει». «Να ζητήσουμε τη μεσολάβηση ξένων πρεσβευτών». «Και εκπροσώπων του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού ή ακόμα και της Αρχιεπισκοπής». «Ποιοι θα πάνε στη διαπραγμάτευση;» Ο Κυριάκος καπαρώνει τη μία θέση. Προσφέρονται κι άλλοι. «Ιωάννα, είσαι κόκκινο πανί, δεν κάνεις». Κάποιος, νομίζω ο Παππάς, σαν να θυμάται την ειρωνεία του Σωκράτη με τον πετεινό προ της εκτέλεσής του και ψιθυρίζει για μένα: «Κοντός, φαντάρος και κομμουνιστής, ό,τι χειρότερο για διαπραγματευτής». Ο Κώστας Λαλιώτης επιβάλλει τον εαυτό του. Δύο μη κομμουνιστές αναλαμβάνουν τη διαπραγμάτευση. Ο Κυριάκος Σταμέλος δήλωνε ιδεολογικά αντικομμουνιστής και στην πρακτική του αντιδικτατορικού αγώνα φίλος των κομμουνιστών και γενικά των αριστερών.

Όταν πήδηξαν τα κάγκελα, συνειδητοποίησα ότι εγώ δεν μπορούσα.

Είμαι λίγο πιο δεξιά όπως κοιτάζουμε την Πατησίων. Δεν βλέπω και δεν ακούω τα τεκταινόμενα στη «διαπραγμάτευση». Κάτι γίνεται. Ένα ψηλό, κομψό και όμορφο κορίτσι δεξιά μου σφίγγει από φόβο με το αριστερό της το δικό μου χέρι και τρέχουν δάκρυα απ' τα μάτια της. Δούλευε στο «Μαρινόπουλου», απολίτικη, ήρθε για αλληλεγγύη στις οκτώ και τελικά εγχλωβίστηκε.

Ένα δυο λεπτά σιγής. Κάποιοι πίσω πιάνουν τον Εθνικό Ύμνο. Ένας αναρχίζων, αυτός που γνώρισα στο κτήριο Γκίνη, και τότε φώναζε: «Οι προλετάριοι δεν έχουν πατρίδα», τώρα έντρομος φάλλει τον Εθνικό Ύμνο!

Η κοπέλα δίπλα μου φιθυρίζει: «Τους πιάσανε!» Τους διαπραγματευτές.

«Ο στρατός δεν ξεφτιλίζεται», φωνάζει ο ταγματάρχης των λοκατζήδων.

Ακούω το μαρσάρισμα του τανκς. Η Ιστορία κάνει την εμφάνισή της μπροστά στα μάτια μας, όχι με το πέταγμα του κορυδαλλού όπως θέλει ο φιλόσοφος, αλλά με τον βρυχηθμό του τεθωρακισμένου. Κάνει πίσω να πάρει φόρα κι ύστερα παίρνει παραμάζωμα τις μαρμάρινες κολόνες και την καγκελόπορτα. Το πόδι της Πέπης Ρηγοπούλου. Δεύτερο αγκομαχητό και τσαλακώνει τη «Μερσεντές» του πρώτανη. Εισβάλλουν πρώτοι δύο αξιωματικοί κι ακολουθούν οι λοκατζήδες. Στα πρόσωπά τους αμηχανία και φόβος.

Οι περισσότεροι δικοί μας τρέχουν προς το πίσω προαύλιο και την πύλη της Στουρνάρη. Αντίθετα, οι Λογοθέτης, Χατζησωκράτης κι άλλοι με προσπερνούν τρέχοντας προς τη στοά της Σχολής Καλών Τεχνών. Πίσω μου ένας φαρμακοποιός «αριστεριστής», γενναίο παλικάρι κατά τα άλλα, παθαίνει κρίση πανικού και έχει την ψευδαίσθηση ότι μας πυροβολούν από πίσω. «Είναι αντήχηση, κάποιος λοκατζής ρίχνει στον αέρα, πίσω από το κτήριο Αβέρωφ».

Μια κι οι επώνυμοι τραβούν προς την πίσω πύλη της Στουρνάρη, η διαφοροποίηση κινδύνων μου επιβάλλει να βγω από μπροστά. Ταρακουνώ την κοπέλα να συνέλθει.

«Κοίτα προσεκτικά έξω, τι βλέπεις;»

«Στρατιώτες».

«Βλέπεις τύπους με πολιτικά; Ασφαλίτες;»

«Όχι, μόνο στρατό».

«Μη φοβάσαι, θα βγούμε μαζί σαν φοιτητικό ζευγαράκι».

«Εντάξει».

Επαναλαμβάνω: είναι μια καλλονή!

Έτσι έκανα το μοιραίο λάθος να βγω από την κεντρική πύλη. Με κάλυψη την όμορφη αλλά άπειρη κοπέλα. Την τρα-

βάω από το χέρι να περάσουμε εξ επαφής σχεδόν με το τανγκς όπως μπαίνουν οι λοκατζήδες. Εκείνη όμως όταν το αυτομάτο ενός λοκατζή χτυπά τυχαία το στήθος της, τινάζεται πίσω από τρόμο, κάνει όπισθεν ολοταχώς και μ' αφήνει έκθετο. Πίσω από τη ροή των λοκατζήδων, βλέπω τον Χριστολουκά, τον διευθυντή Αστυνομίας Αθήνας, ο οποίος δεν με ξέρει, και πάω να τρέξω δεξιά μαζί με το ρεύμα των φοιτητών που βγαίνει από τη διπλανή μικρή καγκελόπορτα. Τότε τα μάτια μου διασταυρώθηκαν με αυτά του Ευάγγελου Μάλλιου καθώς πάσχιζε να φτιάξει δίαυλο με ασφαλίτες. Καταλαμβάνεται από λύσσα, δεν με φτάνει καθώς τον απωθεί το ρεύμα και με άναρθρες κραυγές ακούω να ουρλιάζει: «Τον φαντάρο, τον κοντό, τον φαντάρο». Οι λοκατζήδες δεν καταλαβαίνουν, προχωρούν με ορμή, ενώ το ρεύμα των πίσω πετά εμένα μπροστά και παρασύρει τον δίαυλο των ασφαλιτών πιο κάτω, προς την Πατησίων. Τον βλέπω σε κατάσταση λυσσασμένης ύαινας να με δείχνει σ' έναν ασφαλίτη με πολιτικά, που κάνει να τρέξει πίσω μου μαζί με μερικούς ένστολους στη γωνία Τοσίτσα και Πατησίων.

Ο Ευάγγελος Μάλλιος παρέμεινε στο πόστο του για άλλες επιλεγμένες συλλήψεις.

Ο ασφαλίτης με τους αστυνομικούς βρίσκεται είκοσι μέτρα πίσω μου. Οι δεύτεροι τρέχουν επί της Τοσίτσα στο οδόστρωμα, μα αυτός περιέργως από το πεζοδρόμιο. Στην πύλη της Τοσίτσα πηδά πάνω από την καγκελόπορτα ένας φοιτητής μπροστά του και του κόβει τη φόρα. Δεύτερη επιβράδυνση του ασφαλίτη από φόβο, καθώς ένας σκοπευτής από την ταράτσα του Μουσείου πυροβολεί τα τζάμια στα παράθυρα των Χημικών και των Μηχανολόγων. Ο ασφαλίτης βγάζει τη σφυρίχτρα κι ύστερα με φωνές επιχειρεί να με δείξει στους κάφρους στο μπλόκο Μπουμπουλίνας-Τοσίτσα. Είναι αστυνομικοί με γκλομπ και παρακρατικά γομάρια που κινητοποιεί η Αστυνομία με ειδική λίστα. Μπράβοι σε

χαρτοπαιχτικές λέσχες και νυχτερινά κέντρα. Κρατούν μαδέρια από οικοδομές. Εκείνοι όμως δεν καταλαβαίνουν ότι πρέπει να με συλλάβουν και με χτυπούν αλύπητα, όπως και τους άλλους φοιτητές. Τρώω μια καδρονιά στην πλάτη κι ύστερα μια στα πλευρά, αριστερά, που μου άφησε μόνιμα ίχνη. Ξεφεύγω και τρέχω στη Ζαΐμη, με την ελπίδα ότι οι διώκτες μου θα εγκαταλείψουν το κυνηγητό. Μάταια όμως. Τους ακούω πίσω μου, παίρνω τον ανήφορο, νομίζω της Δεληγιάννη, στριφογυρίζω σαν δαιμονισμένος στα στενά, παγιδεύομαι σ' ένα μικρό δρομάκι, την Τσαμαδού, ξανακόβω κάτω, κι όταν στρίβω, έξω από το οπτικό τους πεδίο, πηδώ στο υπόγειο σ' ένα γιατί νεοανεγειρόμενης πολυκατοικίας. Προσγειώνομαι κι ο πόνος στη μέση με τσακίζει. Παρ' ολίγο για είκοσι πόντους να πέσω στον ασβεστόλακκο. Βαθύ σκοτάδι. Οι διώκτες μου καταφθάνουν, τους ακούω πάνω από το κεφάλι μου, «Έναν φακό, τρέξε να φέρεις έναν φακό», διατάσσει ο ασφαλίτης τον ένστολο. Ένα ποδοβολητό στον κάθετο της Νοταρά τους ξεγελά και τρέχουν προς τα κει στον ανήφορο. Βρίσκω στα τυφλά τη σκάλα, ανεβαίνω, δεν έχω δυνάμεις και κολλώ με την πλάτη στο αφώτιστο σημείο μιας πολυκατοικίας. Έχω να κοιμηθώ τέσσερις μέρες. Ας με πιάσουν. Κι όπως το λέω μέσα μου, με αρπάζει ένα χέρι και με τραβά στη σκοτεινή είσοδο. Με υποβαστάζει στις σκάλες σιωπηλός. Δεν παίρνει, εύλογα, ασανσέρ. Στον δεύτερο όροφο προς τον τρίτο, μου ψιθυρίζει: «Παρακολουθήσαμε από πάνω όλη την καταδίωξή σου».

Μπαίνουμε στο διαμέρισμα. Γεμάτο παιδιά του Πολυτεχνείου, αγόρια και κορίτσια. Σωριάζομαι στον καναπέ. Νομίζουν, από το ματωμένο πουκάμισο, ότι έχω φάει σφαίρα. Επιμένουν: «Δεν το 'χεις καταλάβει». Μια κοπέλα της Σχολής Καλών Τεχνών, με τα ωραιότερα πράσινα μάτια που έχω δει ποτέ μου, με φροντίζει με μεγάλη τρυφερότητα: «Σε θυμάμαι εκείνο το μεσημέρι του Φλεβάρη όταν ήρθες να μιλή-

σεις στη σχολή μας. Ήταν μαζί σου οι συνάδελφοί μου, ο Σπύρος [Κουρσάρης], ο Βλάχσης [Άγγελος], η Χριστίνα [Σαραντοπούλου] και η Άννα [Παλιεράκη]».

Ο σωτήρας μου είναι ο Δημήτρης Μωραϊτίης, λογιστής, εκ των ιδρυτών της Χριστιανο-σοσιαλιστικής Νεολαίας του Ν. Ψαρουδάκη. Ένας δημιουργικός προοδευτικός οικονομολόγος, διά βίου φίλος μου. Πήρε το βρώμικο φανταρίστικο πουκάμισό μου και μου 'δωσε ένα δικό του. Ψιθυριστά στο σκοτάδι τη βγάλαμε μέχρι να ξημερώσει. Ο Δημήτρης βγήκε να κατοπτεύσει τον χώρο και να μάθει τα νέα. Διαδηλώσεις και οδομαχίες και το πρωί του Σαββάτου. Καπνογόνα και φωτιές σε διάφορα σημεία του Κέντρου. Ξεχαρβαλωμένα τρόλεϊ κι αυτοκίνητα.

Έφυγα τελευταίος, ενόψει Στρατιωτικού Νόμου. Ο Δημήτρης με συνόδευε και μου 'δωσε ένα πενήντάρικο να βρω ταξί. Ήμουν τυχερός. Ένας πολιτικός μηχανικός, Καρδισιώτης, ο Γιώργος Βασαρδάνης, έψαχνε το παρατημένο αυτοκίνητό του, το βρήκε κι εγώ κουλουριάστηκα στα πατάκια κάτω από τα πίσω καθίσματα. Μ' άφησε σε μια πάροδο της Δροσοπούλου κάτω, κοντά στο τέρμα.

Επί πενήντα χρόνια σκέφτομαι τους ανθρώπους που άνοιξαν τα σπίτια τους χωρίς να υπολογίσουν τους κινδύνους, περιέθαλψαν τραυματίες, μετέφεραν κυνηγημένους κι επικηρυγμένους όπως εμείς.

Ο Δημήτρης ήταν ο τρίτος σωτήρας μου στο κυνηγητό στους δρόμους. Πρώτος ο Αλέκος Σακελλάριος, δεύτερο το πτώμα της εξηντάχρονης!

Τα «παιδιά» στο διαμέρισμα μου υπενθύμισαν πενήντα χρόνια μετά ότι στον αποχαιρετισμό, το πρωί της 17ης του Νοέμβρη, τους παρότρυνα:

«Ότι κι αν έχει γίνει, ας κρατήσουμε στην καρδιά μας αυτή τη μεγάλη νύχτα. Ας την αγαπήσουμε. Δεύτερη δεν θα υπάρξει στη ζωή μας».

Προκατάληψη ή συμπάθεια προς το «Πολυτεχνείο»

ΤΟ «ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ» αγαπήθηκε, ξεσήκωσε το φαντασιακό των Ελλήνων, έγινε θρύλος, ωστόσο εξαρχής αντιμετώπισε αμφισβητήσεις, προκαταλήψεις, ακόμα κι εμπάθεια, κρυφή ή και ανοιχτή. Εύλογη αν προέρχεται από αντιδραστικές δυνάμεις που μισούν κάθε ελεύθερη έκφραση της λαϊκής βούλησης.

Έτσι, από την αριστερή επιπολαιότητα των «350 πρακτόρων», φτάσαμε, τέσσερις πέντε δεκαετίες μετά, στον χυδαίο ακροδεξιό αναθεωρητισμό του τύπου: «Οι φοιτητές κάλεσαν το τανκς να ρίξει την πύλη να τους απεγκλωβίσει». Καταγράφω ενδεικτικά μερικές κακίες με δηλητηριώδη υπονοούμενα:

- *Γιατί δεν εκκένωσε η χούντα έγκαιρα το Πολυτεχνείο όταν ήταν εύκολο;*

Άρα, το ήθελε! Η χούντα μπερδεύτηκε κι έχασε τον έλεγχο από τις δικές της αντιφάσεις. Επιδίωξε την εισβολή Τετάρτη, νωρίς, όπως θα θυμάται ο αναγνώστης. Συνάντησε την κάθετη άρνηση της Πρυτανείας να δώσει τη σχετική άδεια, συνοδευόμενη από απειλή παραίτησης της Συγκλήτου. Στην περίπτωση αυτή η εισβολή θα κατέστρεφε αυτομάτως τα τελευταία υπολείμματα του μύθου της «φιλελευθεροποίησης».

Γίνονταν συνεχείς κυβερνητικές συσκέψεις για την οργάνωση της εισβολής. Σε μία απ' αυτές μπαίνει φουριόζος ο Παπαδόπουλος και διατάσσει τον διευθυντή της Αστυνομίας Νίκο Δασκαλόπουλο: «Τρέξε στον Ρουφογάλη να στείλετε άνδρες της ΚΥΠ να κόψουν το ρεύμα σ' αυτόν τον καταραμένο ραδιοφωνικό σταθμό». Τον άκουγε νυχθημερόν. Η αυστηρή περιφρούρηση δεν άφησε περιθώρια στους κυπατζήδες να κόψουν το ρεύμα κι ήταν τρελό να βυθίσουν στο σκοτάδι το κέντρο της Αθήνας.

Σε μια άλλη σύσκεψη, Παρασκευή πρωί, εξέτασαν το ενδεχόμενο να ρίξουν με ελικόπτερο δακρυγόνα στο αίθριο εντός της Αρχιτεκτονικής, ενώ ταυτόχρονα θα εισέβαλε η Αστυνομία από την κεντρική πύλη. Ο αντιπρόεδρος, στρατηγός Οδυσσέας Αγγελής, απευθύνθηκε τότε στα μέλη της κυβέρνησης Μαρκεζίνη: «Θα υπάρξουν πολλά θύματα. Θα αναλάβετε εσείς την πολιτική ευθύνη;» Ο Μαρκεζίνης παρέμεινε αμίλητος, ανέκφραστος.

Ο Δασκαλόπουλος εγγυήθηκε ότι η Αστυνομία μπορεί να αδειάσει τους δρόμους και να απομονώσει το Πολυτεχνείο. Το βράδυ της Παρασκευής, καθώς έχανε τον έλεγχο της κατάστασης, καταλήφθηκε από κρίση πανικού και μανιακή συγχουρία, και διηύθυνε(!) τις επιχειρήσεις μεταξύ τουαλέτας και γραφείου, ώσπου σήκωσε τα χέρια ψηλά και ζήτησε την κάθοδο του στρατού.

• Το «Πολυτεχνείο» έπαιξε το παιχνίδι του Ιωαννίδη να καταστρέψει το πείραμα Μαρκεζίνη.

Ο Μαρκεζίνης από τον Οκτώβριο εξέφρασε στον Παπαδόπουλο τις έντονες ανησυχίες του, μαζί με τις έγκυρες πληροφορίες για το πραξικόπημα Ιωαννίδη. Προσωπικά έχω ενημερωθεί από το γνωστό πρωτοπαλίκαρο του Ιωαννίδη, Μπάμπη Παλαΐνη, για τις οργανωτικές συσκέψεις των συνωμοτών από τον Μάρτιο του '73, πριν ακόμα από το Κίνη-

μα του Ναυτικού, πολύ πριν τη «φιλελευθεροποίηση» του Μαρκεζίνη. Το πρόβλημα του Ιωαννίδη δεν ήταν ο Μαρκεζίνης, αλλά ο παλαιός του «σύντροφος» Παπαδόπουλος.

Ο ίδιος ο Ιωαννίδης ήταν αφοσιωμένος μαρκεζινικός από τις αρχές της δεκαετίας του '50. Πιστός στο ηγετικό σχήμα: στρατηγός Παπάγος, θεματοφύλακας του ΙΔΕΑ, του στρατού στην εξουσία, συν Μαρκεζίνης, τεχνοκράτης εγκέφαλος. Στο όνομα αυτού του σχήματος μετείχε στο κίνημα του '51, επίδειξη δύναμης προς τον βασιλιά. Ο Ιωαννίδης, ενήμερος και των συμβουλών των Αμερικανών για μια «φιλελεύθερη» μεταμφίεση της χούντας, είχε σχεδιάσει και πληροφορήσει τους συνεργάτες του ότι θα ορίσει Πρόεδρο «Δημοκρατίας» τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο, τον εμβληματικό στρατηγό του Εμφυλίου, και πρωθυπουργό τον τραπεζίτη-καθηγητή Ξενοφώντα Ζολώτα. Ο ίδιος στην περίπτωση αυτή θα αποσυρόταν σ' ένα μοναστήρι ή σ' ένα μικρό νησί, μακρόθεν εγγυητής αυτού του διπλού σχήματος εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής, επιχείρησε την οργάνωση «νέων πολιτικών δυνάμεων» κι είχε σχετικές συνομιλίες με διακεκριμένα στελέχη της Νεολαίας της Δεξιάς, ακόμη και της Κεντροαριστεράς. Μερικά διέπρεψαν στη Μεταπολίτευση κι ανέλαβαν μέχρι και σημαντικούς θεσμικούς ρόλους. Μετά το «Πολυτεχνείο» και την πλήρη απομόνωση της δικτατορίας, τα ιωαννιδικά σχέδια τινάχτηκαν στον αέρα. Υπενθυμίζω ότι προσωπικά ο αρχισυνωμότης Γρίβας, κρυπτόμενος στην Κύπρο, και οι «ενωτικές» εφημερίδες της ΕΟΚΑ Β' –φιλο-ιωαννιδικές– πανηγύρισαν για την άνοδο στην πρωθυπουργία του παλαιού φίλου Μαρκεζίνη και του υπογράμμισαν τις παλαιές κοινές τους θέσεις για την «Ένωση».

• Το «Πολυτεχνείο» ευθύνεται για την κυπριακή τραγωδία.

Είναι κοινός τόπος ότι Παπαδόπουλος-Ιωαννίδης ήταν σταθεροί συνοδοιπόροι στον αντιμακαριακό αγώνα, έστω κι αν

το μίσος του τελευταίου προς τον «παπά» είχε και ψυχοπαθολογικά στοιχεία. Ο Παπαδόπουλος, βέβαια, επιδίωκε τη μακροήμερευση της πολιτικής του κυριαρχίας και αποδείχτηκε πιο διπλωμάτης στην αποσταθεροποίηση του Μακάριου, αλλά αυτός προσωπικά διέταξε τη δολοφονία του αρχιεπισκόπου με τη γνωστή πτώση του ελικοπτέρου του. Σώθηκε από θαύμα. Η διχοτόμηση –«διπλή ένωση»– της Κύπρου ήταν ένα από τα θεμελιώδη κίνητρα του χουντικού πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου. «Να ξεμπερδεύουμε με τον Μακάριο», ήταν η δέσμευσή τους προς τους πάτρωνες της «βαθιάς» Αμερικής. Η διαφαινόμενη ήττα στο Βιετνάμ κι η μετατόπιση της γεωστρατηγικής του δίδυμου Νίξον-Κίσινγκερ στη Μέση Ανατολή έδιναν μια αίσθηση επείγοντος στη δέσμευση αυτή, της ανατροπής του «παπά» με το ένα ή το άλλο πιθανό σενάριο.

• Το «Πολυτεχνείο» δεν διέθετε άμεση εναλλακτική λύση. Ήταν άσκοπη θυσία.

Οι μικρονοϊκοί «πραγματιστές» ίσως θα κατηγορήσουν το Μεσολόγγι και το Αρκάδι ότι οδήγησαν σε αδιέξοδο με τον μαξιμαλισμό του «Ελευθερία ή Θάνατος»! Αγνοούν ότι οι μεγάλες αθάνατες στιγμές εξέγερσης και αυτοθυσίας των λαών πρόσφεραν στην υπόθεση της Ελευθερίας εκατοντάδες φορές περισσότερα από τις μικρές αμφίβολες νίκες.

Στη Μεταπολίτευση, μαζί με τις κολακείες και τα θυμιάματα, ακούστηκαν αδιανόητες συκοφαντίες. Ο ιστορικός αναθεωρητισμός στις μέρες μας δίνει τα ρέστα του εναντίον του πνεύματος της εξέγερσης του «Πολυτεχνείου» και του αντιστασιακού χαρακτήρα της ελληνικής ιστορίας.

• Το «Πολυτεχνείο» ευθύνεται για τα διαλυτικά φαινόμενα στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Ο αναγνώστης όμως γνωρίζει τώρα ότι το Αντιδικτατορικό Φοιτητικό Κίνημα σεβάστηκε τη δημοκρατική ακαδη-

μαϊκή κοινότητα, συνεργάστηκε μαζί της και προστάτευε τους χώρους και τις εγκαταστάσεις των ιδρυμάτων ως περιουσία του ελληνικού λαού. Το αντιαυταρχικό πνεύμα των μεταρρυθμίσεων του ΦΚ εμπεριείχε την αναγκαία εκπαιδευτική και ερευνητική πειθαρχία κι αυτοπειθαρχία. Τη σύνδεσή της με την παραγωγή και την κοινωνία. Οι πρακτικές της λούμπεν «επαναστατικότητας» ήταν αδιανόητες στο αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα και κάθε ενδεχόμενη αλήτικη συμπεριφορά συναντούσε την απόλυτη απομόνωση. Βολικό για πολλούς να μεταθέτουν σήμερα τις δικές τους ευθύνες και να αποδίδουν τα εκφυλιστικά φαινόμενα στην ιερή λαϊκή εξέγερση του «Πολυτεχνείου».

Και το αποκορύφωμα της υποκρισίας:

• *Το «Πολυτεχνείο ευθύνεται, εντέλει, για τη χρεοκοπία της Ελλάδας το 2010-2015.*

Κι ας έσπασε σαν αδύναμος κρίκος –μες στη διεθνή χρηματοοικονομική κρίση του παγκόσμιου καπιταλισμού– το στρεβλό κι ανισόρροπο ελληνικό μοντέλο ανάπτυξης.

Υπάρχει, τέλος, ένα λεπτό φάσμα διαγενεακών αντιθέσεων προς τα «παιδιά του Πολυτεχνείου», συχνά από διανοούμενους της αμέσως προγενέστερης γενιάς, ιδιαίτερα απ' αυτούς της αυτοεξορίας στα χρόνια της δικτατορίας στο εξωτερικό. Εμείς κάναμε απλώς το καθήκον μας. Δεν κλέψαμε την παράσταση από κανέναν. Εκτιμήσαμε τη συμβολή όλων, εντός και εκτός της Ελλάδας, και θα ήταν αδιανόητο να μιλήσουμε για αφ' υψηλού κριτές, απόντες και άκαπνους.

Σταματώ. Είμαστε ακόμη στη σκληρή άνοιξη του 1974.